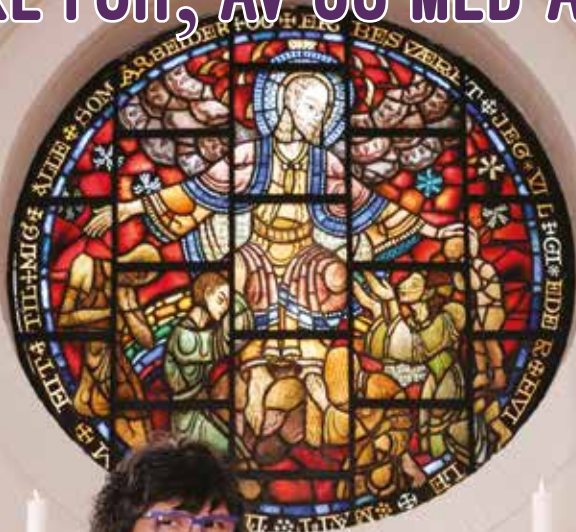


**OGSÅ JEG HØRER MED
KIRKE FOR, AV OG MED ALLE**



TOR IVAR TORGAUTEN

Tor Ivar Torgauten

Også jeg hører med

Kirke for, av og med alle



Bibelteksten er hentet fra Bibel 2011 © Bibelselskapet.

Bokprosjektet har mottatt støtte fra stiftelsen SOR, Diakonistiftelsen Rogaland og Nord-Norges Diakonistiftelse.

Omslagsfoto:

Fotograf Tommy Ødegård, Fredrikstad.

Bildet er tatt i Gressvik kirke, Fredrikstad.

På bildet er forfatters datter, Torunn Torgauten og soknediakon Ann Christin Arneberg Nicolaysen, Domkirken menighet, Fredrikstad

Boken er satt med Sabon LT Std 10.5/14 pkt av eBokNorden AS

Omslagsdesign: Sveen & Emerland

ISBN: 978-82-300-2542-0

Boka er godkjent av Kristelig Studieforbund. Grupper og kurs som benytter boka kan søke om statsstøtte til studiearbeid. Les mer på www.k-stud.no. Eller ta kontakt på: tlf 400 00 510, e-post. post@k-stud.no

Alle henvendelser om boka kan rettes til forfatter:
tor.ivar.torgauten@gmail.com

Innholdsfortegnelse:

Innholdsfortegnelse:	5
Forord av biskop Olav Øygard	6
Forord av Tom Tvedt, Norsk Forbund for Utviklingshemmede	8
Forfatterens forord	11
Leserguide	14
Om prosjektet	18
Del 1: Mennesker med utviklingshemming i kirken	21
Del 2: Et historisk tilbakeblikk	31
Del 3: Den norske kirkes oppdrag	44
Del 4: Hindringer for en kirke for, av og med alle	63
Del 5: Gud gjør ikke forskjell på folk	73
Del 6: Mennesket i relasjon til skaperen og hverandre	89
Del 7: Fullstendig, likeverdige tro	108
Del 8: Samling på bunnen	121
Del 9: Livet på godt og ondt	127
Del 10: Evangeliet er Guds kraft til frelse	132
Del 11: Livet etter dåpen	147
Del 12: Samhandling for å realisere en kirke for, av og med alle	175
Del 13: En bærekraftig kirke	213
Sluttreplikk	215
Spørsmål til samtale	216
Litteratur	220

Forord av biskop Olav Øygard

Denne boka er en vandring inn i et spennende landskap.

Etter HVPU-reformen i 1991 flyttet mennesker med utviklingshemming ut av institusjonene, og ble en del av lokalsamfunnene. Vi har blitt vant til å se dem i forskjellige sammenhenger.

Men ser vi dem i kirke og menighet?

Etter å ha vært biskop i mange år, ser jeg store forskjeller rundt om: Noen steder er det ofte mennesker med utviklingshemming og andre funksjonshemninger på vanlige gudstjenester. Noen steder ser vi arrangement som er spesielt lagt til rette for dem, og der er det også gjerne slik at det blir naturlig for flere av dem å delta på menighetens «vanlige» gudstjenester.

I mars 2018 ble det arrangert en stor misjonskonferanse i Arusha i Tanzania. Et gjennomgående tema i denne konferansen var «The call from the margins»: kallet og utfordringen fra de marginaliserte, fra dem som er utenfor på en eller annen måte. Dette utenforskapet kan være av mange slag: for eksempel etnisk, geografisk eller helsemessig.

Konferansen uttalte bl.a. følgende:

«Vi er kalt til med glede å ta del i Den hellige ånds virke: å myndiggjøre de marginaliserte i søken etter rettferdighet og verdighet.» Og videre:

«Vi er kalt som disipler til å høre sammen i et rettferdig og inkluderende fellesskap, i søken etter enhet og på vår økumeniske reise, i en verden som er bygget på marginalisering og utestengning.»

Disse sitatene fra Arusha-konferansen blir gjerne brukt i forhold til verdens fattige, urfolk og minoriteter, men de gjelder også i forhold til det utenforskap som så lett skapes i ethvert lokalsamfunn, og i enhver menighet.

I denne sammenhengen er det avgjørende viktig at vi anerkjenner hverandres tro. Hvis vi gjør troen til en intellektuell prestasjon, blir det helt feil. Det er Gud som skaper troen ved sin hellige Ånd. Dette gjelder oss alle.

Derfor er det et sterkt vitnesbyrd om kjernen i evangeliet, når vi ser mennesker med forskjellige utfordringer i livet som en del av menigheten. Mange forkynner rett og slett evangeliet ved at de er der!

Mitt håp og min bønn er at denne boka kan bidra til at vi i større grad får være en kirke for alle, der alle hører til og får være med.

Dermed er dette også en utfordring, og en bønn til våre kirkelige medarbeidere om at vi reelt gjør det vi kan for å bygge en kirke der alle er likeverdige. Vi har en lang vei å gå.

Det handler om vår troverdighet som kirke, det handler om at Guds glade budskap er for alle mennesker.

Olav Øygard

Biskop i Nord-Hålogaland bispedømme



DEN NORSKE KIRKE - NORGGA GIRKU - NORJAN KIRKKO

Nord-Hålogaland bispedømme - Davvi-Hålogalándda bismagoddi - Pohjais-Hålogalandin piispaseura

Riv ned gjerdene – bygg fellesskap for, av og med alle!

Til tross for mange og tydelige dokumenter som slår fast at mennesker med utviklingshemming hører hjemme midt i samfunnet og midt i kirken, som helt likeverdige med-lemmer, driver vi fortsatt med å vedlikeholde gjerdene som skaper skiller og stenger ute. Mange opplever et stort sprik mellom den virkeligheten de leser om i dokumentene, og den virkeligheten de møter i lokalkirken. Det er derfor betimelig å stille spørsmålet: «Vil vi egentlig rive ned gjerdene, og skape fullstendige, likeverdige fellesskap i samfunn og kirke, slik at mennesker med utviklingshemming får mulighet til å være likeverdige med-lemmer i lokalkirken, i den helt vanlige gudstjeneste og i det helt vanlige menighetsfellesskapet?»

For 33 år siden utgav Kulturdepartementet «Veiledningshefte om kultur- og fritidstilbud for funksjonshemmede», hvor overskriften nettopp var: «Riv ned gjerdene». Her heter det: «Å være utestengt fra normal fritidsaktivitet handler om mer enn å være utestengt fra det enkelte tilbud. Det handler om å være utestengt fra samfunnets sosiale nettverk. Å tilrettelegge kultur- og fritidstilbud slik at alle kan delta er ikke et spørsmål om å være storsinnet og grei, men om å gi mennesker med funksjonshemninger deres rettmessige plass i samfunnet.» Det handler om å bygge fellesskap hvor alle er, og hvor vi utfyller og bistår hverandre slik at alle kan leve et verdig liv midt i lokalsamfunnets og lokalkirkens fellesskap.

Her er det tydelig mange som har sovnet i timen. Fremdeles er ikke gjerdene og stengslene revet ned. Mitt spørsmål er om dette handler om uvilje, eller om årsaken ligger i mangel på kunnskap. Skal vi få til en forandring og få bort alle gjerdene og stengslene, må hele «næringskjeden» tilegne seg den nødvendige kunnskapen og gjøre jobben sin. I dette har lederne i alle ledd et særskilt ansvar. Lederne må gå foran og vise vei. Når lederne ikke gjør jobben sin – må grasrota ta ansvar og ta sine ledere i skole.

Lokalmenighetene i Den norske kirke skulle nettopp være en plogspiss i arbeidet med å bygge fellesskap med alle. Der fellesskapet ikke framstår som et «fellesskap for alle», må det ringe noen varselklokker. Helt konkret utfordres menighetene til å svare på de direkte spørsmål som Torgauten stiller i sitt forord:

- Kan du bekrefte at mennesker med utviklingshemming hører hjemme midt i kirkens fellesskap, på lik linje med andre?
- Vil du ut ifra din tjeneste eller posisjon sørge for at mennesker med utviklingshemming får mulighet til å være en naturlig del av lokalkirkens fellesskap på alle nivå: i trosopplæring, i konfirmasjon, i ungdomsarbeid, i menighetsfellesskap og i de ordinære gudstjenester?

Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU) løfter i sitt prinsipprogram (9) fram at: «Mennesker med utviklingshemming har rett til å delta i alminnelige kultur- og fritidsaktiviteter.» NFU har medlemmer som tilhører forskjellige tros- og livssynssamfunn. Vår oppgave er å bistå den enkelte slik at en kan delta i sitt tros- og livssynssamfunn på en likeverdig måte. NFU vil følge opp de nevnte spørsmålene fra forfatteren, for å få til en god dialog med det enkelte livssynssamfunn.

Gjerdene må ned, og ny praksis må skapes. Det er tid for handling og for samhandling på alle plan, for å skape en kirke hvor også mennesker med utviklingshemming har en likeverdig plass. En forutsetning for en slik samhandling er at lederne setter tema på dagsorden, følger opp og etterlyser konkret handling. Der det ikke er vilje til å rive ned gjerdene, må dette meldes som et varsel eller avvik til staten, som er oppdragsgiveren. Dette fordi både Den norske kirke og øvrige tros- og livssynssamfunn har fått midler for nettopp å gjøre religionsfriheten reell for alle sine medlemmer.

Boka til Tor Ivar Torgauten legger et godt grunnlag for å bygge en kirke for, av og med alle, hvor også mennesker med utviklingshemming er «HELT MED»! Les boka og drøft den i stabsfellesskapene. Bli med på dugnaden med å rive ned gjerdene som stenger for deltakelse, og i arbeidet med å bygge en kirke med rom for alle. I dette arbeidet er vi med på laget. Sammen kan vi få det til.

Tom Tvedt

Forbundsleder

Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU)



**Med fokus på
menneskerettigheter**

Forfatterens forord

En kristen kirke er en kirke for, av og med alle. I dette store mangfoldet av forskjellige mennesker, er mennesker med utviklingshemming en helt naturlig del. Som ordinære medlemmer i den helt ordinære gudstjenesten og i det helt ordinære menighetsfellesskapet. I arbeidet med å bygge en kirke for, av og med alle, er den livserfaringen mennesker med utviklingshemming har, en viktig del av grunnlaget.

Helse-Norge understreker at utviklingshemming gir forskjellige konsekvenser fra person til person, men det innebærer alltid en grad av varig nedsatt kognitiv funksjon og vansker med å fungere i hverdagen. Før 1990-tallet ble betegnelsen psykisk utviklingshemming brukt.

Bakgrunnen for denne boka, er at mennesker med utviklingshemming fortsatt ikke har fått like rettigheter og like livsvilkår som andre borgere, hverken i Den norske kirke eller i samfunnet generelt. I dag erkjenner vi at mange av de holdninger og praksiser som før ble sett på som legitime, nå blir sett på som diskriminerende og som årsak til utenforskap. Samtidig må vi erkjenne at det er vanskelig å avsløre diskriminerende holdninger og praksiser i samtiden. Det faller mye lettere å avsløre våre forfedres «ugjerninger» enn våre egne.

Tidligere var mange mennesker med utviklingshemming stuet bort både på loft og i fjøsbinge. Så fikk de plass på institusjonene, men levde sitt liv avsondret fra menighet og samfunn. I dag sier Den norske kirke med klare og tydelige ord at menn-

esker med utviklingshemming hører med i kirken, som likeverdige med-lemmer, men i praksis henvises de imidlertid til tilrettelagte fellesskap. Jeg har selv mange gode og sterke opplevelser fra de tilrettelagte fellesskap. Problemet er ikke de tilrettelagte fellesskapene, men at kirken synes det er «greit slik». Det at det utvikles fellesskapsgrupper ut ifra interesser og behov, er helt på sin plass og nødvendig, men det må alltid være som et supplement til menighetens ordinære gudstjenester og samlinger.

Man tenker seg at disse fellesskapene skal bygge bro til det ordinære menighetsliv og den ordinære gudstjenesten. Det ser imidlertid ut til at det er få slike broer som fungerer. I praksis blir de tilrettelagte fellesskap kirkens betjening av mennesker med utviklingshemming. I boka har jeg prøvd å analysere hvorfor det er slik, og samtidig gi et bidrag til å «bygge om» kirken til å være en kirke for, av og med alle.

Dette prosjektet begynte som et inkluderingsprosjekt, men endte opp som et fellesskapsprosjekt. Først var målet mitt å «bevise» at også mennesker med utviklingshemming har en soleklar rett til å være med i kirkens fellesskap, som alle andre. Med andre ord en rettighetsvinkling. Bokas hovedanliggende derimot, ligger ikke i rettighetstenkningen, men i det likeverdige fellesskap som dåpen setter oss inn i: likeverdige i troen, likeverdige i troens liv og likeverdige i troens fellesskap. Her har mennesker med utviklingshemming akkurat samme muligheter som alle andre, fordi alt som handler om tro er Guds verk, og ikke noe vi mennesker får til.

Boka har selvfølgelig ikke alle sannheter og alle løsninger, men den er å betrakte som en arbeidsbok som leserne må jobbe videre med og gjøre til sin. Helt konkret ber boken om respons fra alle som på en eller annen måte har ansvar for å bygge kirke:

- Kan du bekrefte at mennesker med utviklingshemming hører hjemme midt i kirkens fellesskap, på lik linje med andre?
- Vil du ut ifra din tjeneste eller posisjon sørge for at mennesker med utviklingshemming får mulighet til å være en naturlig del av lokalkirkens fellesskap på alle nivå: i trosopplæring, i konfirmasjon, i ungdomsarbeid, i menighetsfellesskap og i de ordinære gudstjenester?

Spørsmålet stilles til oss alle: fra biskoper, proster, prester, diakoner, menighetspedagoger, kateketer, kantorer, bispedømmeråd, menighetsråd og til den vante kirkegjenger.

Konkret gis svaret til mennesker med utviklingshemming som bor i din lokale menighet, og deres nærmeste. En bekreftelse vil si at vi framover vil jobbe sammen om å skape en kirke for, av og med alle. Slik skal vi sammen bygge en kirke som i praksis bidrar til «mer himmel på jord».

Tor Ivar Torgauten
far og prest
tor.ivar.torgauten@gmail.com
Fredrikstad, april 2024

Leserguide

Forsidebildet viser min mentor for denne boka. Det er vår datter Torunn, født med Downs syndrom. Hun har både ført meg på sporet og holdt meg der. Uten henne hadde ikke denne boka blitt til. Boka er derfor gjennomsyret av en fars perspektiv. Som far kan jeg ikke godta at mennesker med utviklingshemming blir satt på sidelinjen eller på kirkens B-lag. En kirke som ikke gir min datter samme muligheter i troen, troens liv og troens fellesskap som jeg får, mener jeg har feilet med sin praksis. En slik kirke kan ikke tale sant om evangeliet. Som bakteppe for boka ligger også mine erfaringer som spesialprest i Den norske kirke gjennom 19 år, med ansvar for å inkludere mennesker med utviklingshemming i kirken. I dette ligger også utallige møter med mennesker med utviklingshemming og deres nærmeste.

Boka er ingen akademisk lærebok. Når noter er tatt med, er dette både for å vise at dette er noe jeg ikke tar fra eget bryst, og for å gi hjelp til å finne fram i kildematerialet for dem som ønsker å jobbe videre med tematikken. Min metode er rett og slett å «ta inn» mennesker med utviklingshemming alle steder i bekjennelsen og i skriftmaterialet, hvor det handler om mennesket. Eller sagt på en annen måte: å ikke utelate mennesker med utviklingshemming i bekjennelsen eller skriftmaterialet. Poenget er at mennesker med utviklingshemming hører hjemme midt i kirkens tro og fellesskap.

Bokas tema er ikke noe man kan betrakte på avstand, og bare ha en mening om. Tematikken i boka går inn i kjernen av vår egen trospraksis og vårt eget lokale menighetsfellesskap. Derfor

er målgruppen alle som tilhører kirkens fellesskap, både frivillige og ansatte, fordi vi alle har et ansvar for å bygge denne kirken. Bokens siste kapittel egner seg godt som et felles grunnlag for samarbeidet med tjenesteyterne i helse- og omsorgstjenesten. Dette kapitlet vil også egne seg godt som en «lærebok» for tjenesteytere i helse- og omsorgstjenesten. Kapittel 1–3 vil også egne seg godt som bakgrunnsstoff for denne tjenesten.

Del 1 har som mål å gi leserne et grunnlag for hvorfor jeg mener det er viktig med en bok som dette. Her beskriver jeg virkeligheten slik jeg opplever den. Jeg er fullt klar over at virkeligheten kan oppleves på en annen måte av andre. Samtidig vil ikke andres historie ta brodden av min opplevelse. Jeg har snakket med mange mennesker og på forskjellige steder i landet, som bekrefter min virkelighetsforståelse. Denne første delen lar også leserne bli kjent med mennesker med utviklingshemming.

Del 2 gir et kort historisk tilbakeblikk, og den viser litt av de kår mennesker med utviklingshemming har hatt i kirke og samfunn. Dette er bare et gløtt av historien, for å gi bakgrunnsstoff som leserne kan sette tematikken inn i. All forandring har kommet etter at noen erkjente at ting ikke var som det skulle. Deres iherdige kamp førte til forandring. Kapitlet er derfor også en utfordring til å se kritisk på dagens praksis.

Del 3 viser hvilket fundament Den norske kirken bygger på, slik kirkens øverste organer, Kirkeråd og Kirkemøte, har konkretisert det. I disse dokumentene understrekes det klart og tydelig at mennesker med utviklingshemming er en del av kirken, og skal gis mulighet til å delta i kirkens fellesskap, på lik linje med andre. Disse dokumentene gir tydelige føringer for biskop, prost og bispedømmeråd, og de er samtidig tydelige veivisere for menighetsarbeidet. Dokumentene gir et godt utgangspunkt for kontakten med mennesker med utviklingshemming og deres nærmeste.

Del 4 er en analyse av hinder som gjør det vanskelig å bygge en kirke for, av og med alle. Dette er en konkretisering av forhold som jeg har erfart har stått i veien for å realisere en kirke for, av og med alle. Jeg har helt sikkert ikke sett alt, derfor utfordres leserne til kritisk blikk på egen praksis for å identifisere hinder.

I del 5 har jeg undersøkt om det er mulig å tenke seg at Gud gjør forskjell på folk. Det materialet jeg har undersøkt er unisont: Gud gjør ikke forskjell på folk. Alle mennesker er like høyt elsket, og Guds vilje er at alle mennesker skal bli frelst, bli døpt og være en del av kirkens fellesskap. Når det gjøres forskjell på folk i menigheten, begås det en urett som kirken ikke kan leve med.

Del 6–11 er en undersøkelse av hvilken plass mennesker med utviklingshemming har i luthersk teologi. Jeg er flere ganger blitt møtt med at luthersk teologi i svært liten grad taler om mennesker med utviklingshemming. Mitt svar er at luthersk teologi taler om mennesket, og i dette inngår alle mennesker. Her gis ingen bedre forutsetninger i troen enn andre. Poenget er bare at noen trenger bistand for å kunne få de samme mulighetene som andre, en bistand som gis både gjennom helse- og omsorgstjenesten og gjennom menigheten.

Den lutherske kirkes syn på arvesynden viser oss at ingen mennesker får til å tro. Troen er kun et Guds under, virket av Den hellige ånd, ved ord og sakrament. På samme måte er hele dåpens liv også et Guds under, virket av Den hellige ånd, ved ord og sakrament. Når hele troen er et Guds under, som ikke bygger på menneskets utrustning, møter vi det absolutte likeverd.

Studiet i luthersk teologi, gjorde at hele prosjektet fikk en annen retning enn jeg hadde tenkt. Fra å være et inkluderingsprosjekt, som skulle overbevise leserne om at også mennesker med utviklingshemming hører rettmessig til i kirkens fellesskap, ble prosjektet et menighetsprosjekt. For i luthersk teologi hører alle døpte med som rettmessige med-lemmer. Merk ordspillet «med-lemmer». Her skal

ingen inkluderes i fellesskap, fordi de allerede hører til der. Her har alle døpte sin rettmessige plass, uavhengig av funksjonsevne.

En av mine hovedkilder for arbeidet med disse kapitlene har vært Konkordieboken, som inneholder Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennesskrifter. Hele Konkordieboken er ikke juridisk forpliktende for Den norske kirke, samtidig som den i høyeste grad gir uttrykk for den lutherske kirkes åndelige arv, og bør lyttes til. For Den norske kirke er det Den apostoliske trosbekjennelse, Den nikenske trosbekjennelse og Den athanasianske trosbekjennelse, Luthers lille katekisme og Den augsburgske bekjennelse som er den forpliktende lærenorm. Når mennesker med utviklingshemming leses inn i disse bekjennelsene, blir de et sterkt vitnesbyrd om en kirke med rom for alle.

Til disse kapitlene har jeg i særlig grad støttet meg på den danske teologen Regin Prenter (1907–1990). Prenter var professor ved Århus universitet fra 1945–1972, og sokneprest i Brandrup fra 1972–1978. Det er særlig hans dogmatikk «Skapelse og gjensløsning» som jeg har jobbet med.

Del 12 tar opp samarbeidet mellom tros- og livssynssamfunnene og den lokale helse- og omsorgstjenesten. Slik jeg ser det er et nært samarbeid mellom den lokale kirke, den lokale helse- og omsorgstjenesten og de pårørende, helt nødvendig om mennesker med utviklingshemming skal få mulighet for å utøve sin tro i hjemmet og i fellesskapet med andre i sitt trossamfunn. Det er tydelig at det nå er åpnet et rom for samarbeid mellom tros- og livssynssamfunnene og helse- og omsorgstjenesten, som både Den norske kirke og de øvrige tros- og livssynssamfunn må gå inn i. I dette arbeidet må brukerperspektivet alltid være basisen.

Del 13 utvider perspektivet og viser at en troverdig kirke har rom og plass til alle døpte, med alle sine forskjeller og mangfold. Det hører med til kirkens hovedoppgave å skape en slik kirke.

Om prosjektet

Ved utgangen av 2019 avrundet jeg min tjeneste som spesialprest i Borg bispedømme. Samtidig opplevde jeg meg ikke ferdig med et tema jeg hadde jobbet med i så mange år. Jeg hadde behov for å «skrive meg ut» og overlevere min erfaring og mine tanker til dem som skal bygge videre. Derfor startet jeg med dette bokprosjektet som et pensjonistprosjekt. Det første halve året av prosjektet fikk jeg lønn fra Borg bispedømme. Prosjektet har ikke vært tilknyttet noen utdanningsinstitusjon, men har mer hatt form av et grasrotprosjekt.

Samtidig var jeg klar over at det var umulig å gjennomføre et slikt prosjekt på egen hånd. Gjennom prosjektperioden har jeg knyttet til meg nærmere 30 respondenter, som har gitt tilbakemeldinger og råd. En stor takk til alle respondentene, som ved sine tilbakemeldinger har gjort denne boka mulig. Takk for engasjement og for mange oppmuntringer underveis. Respondentene representerer hele mangfoldet i kirken og flere fagmiljø. Kapitlet omhandlende samhandling mellom tros- og livssynssamfunn og helse- og omsorgstjenesten, har også vært til uttalelse i flere eksterne faginstanser.

En stor takk også til Nord-Norge diakonistiftelse, Diakonistiftelsen Rogaland og stiftelsen SOR som har støttet prosjektet økonomisk, slik at det har latt seg gjennomføre. Forfatter er selv redaktør for boken, og har det hele og fulle ansvar for tekstene.

Del 1: Mennesker med utviklingshemming i kirken

Til sakens kjerne

Kirke for, av og med alle, slik begrepet brukes i denne boka, innebærer at alle som er døpt inn i kirken eller som ønsker å være en del av kirken, skal ha like muligheter til å tilhøre og delta, uavhengig av funksjonsevne. Min erfaring er at dette ikke er tilfelle for alle.

Konkret er min erfaring at mennesker med utviklingshemming generelt ikke får sin rettmessige plass som likeverdige, tilhørende medlemmer i Den norske kirke. Jeg opplever et stort sprik mellom den praksis jeg møter i mange menigheter, og kirkenes lære. Til tider er dette to vidt forskjellige verdener.

Kirke med alle vil i praksis si at den helt ordinære gudstjenesten i lokalkirken, alltid skal gi rom og plass for alle. Ordet ALLE betyr ganske enkelt: ingen unntatt. Det foreligger ikke noe med liten skrift. Her er ingen rangstige, hvor noen hører mer til enn andre. Midt i dette kirkefelleskapet, i gudstjenester og menighetsfelleskap, hører mennesker med utviklingshemming til som likeverdige medlemmer, uten forbehold.

En bekjennelse og et vitnesbyrd

Det er vår datter Torunn, født med Downs syndrom, som har åpnet opp en kirkevirkelighet jeg ikke trodde fantes. Uten hennes hjelp er jeg overbevist om at jeg fremdeles ville ha vært i mitt

gamle og trygge virkelighetsbilde av kirken. For i mitt bilde av kirken, var kirken en kirke for alle. Alle var selvsagt velkomne, uansett hvem de var. I vår kirke kunne alle komme og være seg selv. For dem med særskilte behov hadde vi gode og trygge, tilrettelagte fellesskap. Jeg trodde at alle som ønsket det, opplevde at de var velkomne til «vår menighet». Så har vår datter vist meg at mitt bilde av kirken ikke var så sant som jeg trodde.

Jeg antar at jeg ville blitt skikkelig provosert hvis det kom noen «besserwissere» av kirkens rådgivere og hevdet at den menigheten jeg var prest i, i virkeligheten ikke var en kirke for, av og med alle. Hvis de så mye som antydte at min kirke drev med diskriminering i praksis, er det ikke sikkert at dialogen hadde fortsatt i det positive sporet. Jeg ville raskt ha inntatt en forsvarsposisjon. Jeg har ikke vanskeligheter med å skjønne reaksjonen. Uten vår datter med Downs syndrom, hadde jeg etter all sannsynlighet ikke sett dette.

Jeg skal hverken anklage noen for å ha fordommer, eller for å ha holdninger som i praksis likner på rasisme. Samtidig, når mennesker med utviklingshemming ikke gis muligheter for likeverdig deltakelse i den ordinære gudstjeneste og i menighetsarbeid, kan dette ha sin årsak både i fordommer og i holdninger som i praksis likner på rasisme. Det er nå engang slik at våre holdninger gir seg sterkere til kjenne i praksis enn med ord.

Dette gjelder selvsagt ikke bare mennesker med utviklingshemming. Stadig er kirken blitt gjort oppmerksom på grupper som i praksis er satt utenfor fellesskapet, fordi de var gjenstand for en rangering. Siste ord er neppe sagt. Så lenge kirken består, vil det alltid være behov for ransakelse.

Kirkens historie viser også at det er lett å ha søkelyset på noen grupper, og samtidig glemme eller overse andre. Et eksempel på dette opplevde jeg sammen med vår datter, da hun var atten år.

Rundt 2000-årsskiftet var vi på gudstjeneste i Fredrikstad domkirke. En biskop fra Sør-Afrika talte. Det var en meget sterk tale, som beskrev apartheidregimets overgrep. Jeg ble sterkt berørt av talen. Under nattverden knelte jeg ved siden av vår datter. Den sørafrikanske biskopen delte ut brødet. Da opplevde jeg noe som sjokkerte meg. Jeg fikk brødet, men han gikk forbi min datter. Hun fikk ikke Jesu legeme. Med en bestemt håndbevegelse fikk jeg biskopen tilbake. En tydelig beskjemmet biskop kom tilbake og gav henne brødet. Det kan hende det var en «arbeidsulykke». Uansett, de sterke ordene fra biskopens preken falt tomme til jorden for min del. Vår datter fortalte det selv til domprosten. Med gråtkvalt stemme sa hun: *Jeg ikke barn.* Det blir lett mange fine ord om Guds kjærlighet og *mer himmel på jord*, ord som faller tomme til jorden om ikke kirkens praksis bekrefter ordene.

På et temamøte om inkludering, kom en av deltakerne med en replikk som rammet det hele inn på en viselig og elegant måte. Han sa: *Når vi legger til rette arbeidet vårt slik at mennesker med utviklingshemming kan delta på en likeverdig måte, legger vi til rette for at også jeg kan være med, med hele meg.* Hans replikk er for meg blitt et av disse gullkornene. Det er dette det dreier seg om, å bygge kirke for, av og med alle, også for meg. Da blir kirken for ALLE.

Holdninger som aldri dør

Dagens holdninger til mennesker med utviklingshemming er neppe upåvirket av hvordan mennesker med utviklingshemming er blitt behandlet gjennom historien. Selv om holdningene offisielt er forandret, og mennesker med utviklingshemming gradvis blir mer og mer akseptert av samfunn og kirke, har de gamle holdninger lett for å bli liggende som et ubevisst hinder.

Fremdeles puttes folk i bås, noe som også i dag rammer mennesker med utviklingshemming. Halvor Fjermeros, forfatteren av boken *Åndssvak*, tar dette på kornet: *Behovet for å putte folk i bås er like gammel som menneskeheten selv – og like udødelig. De som har vært annerledes har nok også i bokstavelig forstand vært satt i bås, eller på bås. Det fins det eksempler på i vår egen tid. De har blitt kalt tomsinger og tullinger, fjanter og galninger, debile og evneveike, imbecile og idioter, sinker og åndssløve.*¹

Det beste hjelpemidlet for å forandre holdninger til mennesker med utviklingshemming, er å bli kjent, både med mennesker som selv har en utviklingshemming og med deres familie. Som oftest forsvinner fordommene og usikkerheten når vi blir kjent, og nye holdninger vokser fram. Samtidig må kirken våge å påpeke at holdninger som fører til at en ser ned på mennesker med utviklingshemming, er synd mot mennesker og Gud.

Å møte mennesker med utviklingshemming

For å kunne møte mennesker med utviklingshemming på en rett og god måte, og legge til rette for tilhørighet og deltakelse i lokalkirken, er det nødvendig å ha kunnskap om hva det vil si å ha en utviklingshemming. Uten grunnleggende kunnskap om utviklingshemming og konkret kjennskap til det enkelte mennesket, vil det være vanskelig å kunne lykkes med å bygge en kirke for alle. Den beste kvalifikasjon kirkens medarbeidere kan tilegne seg i dette arbeidet, er en god porsjon ydmykhet og sterk vilje til å lytte. Her er mennesker med utviklingshemming selv spesialistene og fagpersonene.

1 Fjermeros, Sverre. s. 15.

Den nasjonale veilederen fra Helsedirektoratet, *Gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemning*,² sier at utviklingshemming eller psykisk utviklingshemming, er en medfødt eller tidlig ervervet tilstand med nedsettelse i kognitiv, sosial og praktisk fungering. Diagnosemanualen ICD-10 definerer psykisk utviklingshemming som:

*en forsinket eller mangelfull utvikling av generelle evner og funksjonsnivå, som spesielt er kjennetegnet ved hemning av ferdigheter som manifesterer seg i utviklingsperioden, ferdigheter som bidrar til det generelle intelligensnivå, for eksempel kognitive, språklige, motoriske og sosiale.*³

Det skilles mellom lett, moderat, alvorlig og dyp utviklingshemming. Forskjellene i funksjonsevne er stor, og derfor er det også stort sprik i behovene for bistand. Man må anta at forskjellene mellom mennesker med utviklingshemming er betydelig større enn forskjellen mellom mennesker uten utviklingshemming.

Noen lever et helt selvstendig liv med minimalt av veiledning og støtte, mens andre i varierende grad er avhengig av bistand og hjelp til dagliglivets gjøremål. Andre igjen har omfattende og langvarige behov for tjenester, og trenger bistand til alle dagliglivets gjøremål, livet ut. Noen kan ha en levealder på 40 år, med alle de livserfaringer en 40-åring har, men ha en kognitiv alder på 4 år.

En grunnleggende læresetning i arbeidet med å skape en kirke hvor også mennesker med utviklingshemming er naturlig med,

2 Nasjonal veileder, Helsedirektoratet s. 6. Oslo 2021/2022.

3 I del 1. Om Veilederen: Om utviklingshemming,

vil derfor være: *har du møtt ett menneske med utviklingshemming, ja, så har du bare møtt ett.* Dette er en livsviktig lærdom og kan ikke gjentas for ofte. Det handler om å skape relasjoner og bli kjent med den enkelte. Dette tar tid, men det er dette som gir resultater. Her er det ikke snakk om noen flyktige og sporadiske kontakter. Det må investeres i tid med hverandre, for å bli kjent med hverandre. Det finnes ingen snarvei til et inkluderende fellesskap. Nøkkelordet er tid, kjennskap og vennskap.

I arbeidet med å bygge et likeverdig fellesskap, er det viktig å evaluere egne holdninger. Ser vi på mennesker med utviklingshemming med «diagnosebrillene» og primært som noen som trenger bistand, blir dette mennesker som vi tar oss av. Når vi snur det hele på hodet, og ser på mennesker med utviklingshemming som likeverdige mennesker som alle oss andre, skapes det et helt annet utgangspunkt.

Et innlegg på Aftenpostens debattside «Si;D» fra 2015 ⁴ tar dette på kornet. »Blikking» på 13 år skriver under overskriften «Bestevennen min har Downs. Hva så?»

Min beste venn har Downs syndrom. Jeg er venn med henne fordi hun har samme humor som meg, er utrolig snill og er et av de beste menneskene jeg noen gang har møtt! Noe av det sterkeste hun sa til meg, er: «Du? Selv om jeg har Downs syndrom, er jeg jo et helt vanlig menneske, er jeg ikke?»

Å være et helt vanlig menneske, er samtidig å være et unikt menneske som er forskjellig fra alle de andre. I sin måte å være på, er mennesker med utviklingshemming like forskjellige som andre folk. Vi finner de samme variasjoner i væremåte. Noen er stille, og noen er så pratsomme at det kan være slitsomt. Noen er mye sinte, og noen er nesten aldri sinte. Noen er svært

4 Aftenposten 13. mars 2011

omsorgsfulle, og noen tenker mest på seg selv. Noen er lette å ha med å gjøre, og noen er vanskelige å ha med å gjøre. Noen er det lett å kommunisere med, og noen er det vanskelig å kommunisere med. Noen er svært sårbare, mens andre ser ut til å tåle det meste. Med andre ord er mennesker med utviklingshemming som folk flest.

For noen år tilbake hørte jeg Hanne Moen framføre et dikt, som på en genial måte viser hva det vil si å ha Downs syndrom. Diktet tar også alle oss andre på kornet, og setter oss i et likeverdige forhold til hverandre. Det er broren Ståle som har ført diktet i pennen.

«Hei

Jeg heter Hanne.

Jeg er ikke født i går.

Jeg er alle mine år gamle.

Jeg er født med et ekstra kromosom, nummer 21.

Litt ekstra bagasje kan man si.

Hva er det ekstra du har da?

Har du ikke noe ekstra i bagasjen din?

Hva?

Det tror jeg ikke.

Har du ikke funnet det ut kanskje.

Kanskje det ikke er så synlig, det ekstra du har fått.

Eller.

Tør du ikke vise det fram?

Deg selv mener jeg.

Hele deg selv.

Jeg er glad hvis du gjør det allikevel jeg.
Jeg er Hanne.
Jeg er glad i meg selv.
Noen ganger er jeg lei meg også.
Det tror jeg er normalt.
Men det ekstra lille kromosom 21, det ekstra altså?
Er det normalt?
Hvem skal bestemme hva som er normalt og hva som ikke er normalt?
For meg er det normalt, at jeg har dette lille 21 ekstra!»⁵

Skuespilleren Marte Wexelsen Goksøyr skriver i boken «Helt med» under overskriften: Vi må oppleve hverandre:

*Jeg er selv en kvinne med Downs syndrom. Jeg er ikke syk, jeg har ingen kromosomfeil, jeg har et ekstra kromosom. Og jeg vil leve! Og hun fortsetter: Igjen, er den rasehygieniske tanken om det perfekte menneske fremdeles levende i vårt samfunn? Et samfunn og enkeltmennesker må tørre å se sine egne fordommer. For at Norge skal bli et mangfoldig samfunn, et samfunn for alle, må vi blandes, ikke grupperes! Vi må få oppleve hverandre.*⁶

Samtidig må vi erkjenne at det er mange diagnoser og utviklingshemninger som gjør at det er krevende å inkludere alle storfellesskapet. Av og til vil det beste være å lage et tilpasset opplegg. Dette må alltid skje i samarbeid med kommunenes helse- og omsorgstjeneste.

5 Ståle Moen (Hannes bror) 2000.

6 I: «Helt med! I samme fellesskap uavhengig av funksjonsevne». s. 28.

Biskop emeritus i Den svenske kirke, Martin Lönnebo, har i boken *Veven, Den store treningsboken for sjelen*⁷, et kapittel med overskriften *Verden er vakrere med deg*. Lönnebo sikter ikke til det velfungerende menneske som ved sin framferd gjør verden vakrere. Lönnebo trekker inn Gudsdimensjonen og viser at når Gud ser på mennesket med kjærlighetens øyne, blir bildet av mennesket annerledes. Da framstår ethvert menneske som unikt og nødvendig.

Lönnebo illustrerer dette ved å beskrive et besøk han hadde på en skole for multihandikappede barn. Her oppdaget han en plakat hvor det stod *Verden blir vakrere med deg*. Lönnebo hadde hatt begravelse for en av disse jentene ikke lenge før. I tolv år hadde barnets mor ikke kunnet sove en hel natt på grunn av datterens kramper og stadige uro. I dødsannonsen stod det: *Du var lyset i vårt liv*. Dette var ikke tomme ord. Så stor er kjærligheten, skriver Lönnebo og fortsetter: *Så vakker er enhver som blir sett på med kjærlighetens øye! Det skal ikke tolkes slik at kjærlighetens øye skaper skjønnhet. Den oppdager den skjønnheten som allerede finnes i alt, for universet er en klar brusende bekk som springer ut fra Guds kilde*.⁸

Det er mange historier om mennesker med utviklingshemming som skildrer den velfungerende, snille og omsorgsfulle personen. En som betyr mye for familien og for fellesskapet i menigheten, og som utøver troen på en måte som blir et eksempel for andre. Samtidig er dette ikke hele sannheten, for slik er ikke alle med utviklingshemming. Når den velfungerende framferd også brukes som argument for deltakelse i menigheten, fordi en har så mye å gi, bør det ringe noen varselklokker. Begrunnelsen for

7 Verbum forlag, Oslo

8 Lönnebo, s. 75

å skape en kirke for alle, ligger i at alle er skapt i Guds bilde, til unike mennesker, helt uavhengig av funksjonsevne og sosiale egenskaper.

Vi hører også gode historier om mennesker med lett utviklingshemming som utviklet sine talenter til fulle. De har store ambisjoner på egne vegne, og viser en stor viljestyrke. Flere av dem lykkes med sine prosjekt. Vi skal glede oss over disse historiene, men vi må også være oppmerksomme på at det lett kan skapes en rangordning, også blant mennesker med utviklingshemming. Problemet er når noen historier blir standardhistorier som blir stående alene. Enhver historie er en historie som bare handler om den ene. Det er en grunnleggende lærdom å ta inn over seg at mangfoldet blant mennesker med utviklingshemming er enormt.

Utblick

Kirkens oppdrag er å skape en kirke hvor alle opplever å være en naturlig og likeverdig del. Det handler om å bli kjent, være sammen i fellesskapet og kjenne tilhørighet til lokalkirkens fellesskap. For noen er det nok at kirkens fellesskap er et inkluderende fellesskap, som ser hverandre og som sørger for hverandre. For andre er det nødvendig med litt bistand og hjelp, mens andre igjen er avhengig av en bistanpsyter som er med hele tiden. Den nødvendige samhandlingen med tjenesteyterne i kommunen kommer vi tilbake til i siste del av boken.

Det er samtidig viktig å understreke at ingen mennesker er hemmet i forholdet til Gud, eller er på noen måte hemmet i forhold til troen og menighetens fellesskap. Når mennesker med utviklingshemming blir hemmet i forhold til troen og tilhørigheten til menigheten, er det kirken selv som har rotet det til.

Del 2: Et historisk tilbakeblikk

Et kort historisk riss av levekårene til mennesker med utviklingshemming⁹

Historikerne antar at en i tiden før kristendommen kom til landet, ikke hadde noen mindre andel av mennesker med fysiske og psykiske funksjonshemminger enn i dag. Disse menneskene ble sett på som avvikere, og ble ofte straffet gjennom forskjellige utstøtingsformer. Den tøffe kampen for å overleve gjorde også at barn med store funksjonsnedsettelse ble satt ut i skogen. Begrunnelsen var at familiene ikke maktet å ta vare på dem. Håpet var at noen skulle finne barnet og ta vare på det, men som oftest døde barnet. I ekstremt fattige familier kunne også funksjonsfriske barn settes ut.

Da kristendommen ble innført i Norge for rundt 1000 år siden, ble det gjort forsøk på å fjerne denne praksisen. Det ble allikevel gjort et unntak. Barn med misdannelser kunne fortsatt settes ut. Disse ble ofte kalt for byttinger. En bytting var et barn som de underjordiske hadde plassert i vogga i bytte med et nyfødt menneskebarn. Også kirken var premissleverandør for et slikt syn. Bakgrunnen for dette var kampen mellom det gode og det onde, mellom Gud og Djevelen, som ble tolket helt bokstavelig.

9 Johansen, Arne s. 9–11

Disse forestillingene holdt seg langt inn på 1900-talet. Samtidig vokste det fram en forestilling om at barn som ble født uten evne til forstand, var Guds straff mot foreldrene. I enkelte miljøer har denne forståelsen holdt seg helt opp til nyere tid.

De som falt utenfor 1800-tallets skiftende kategorier av «helbredelige» eller «dannelsesdyktige», ble verken tilbudt «kristendommens sannheter» eller tak over hodet.¹⁰ Når mennesker med utviklingshemming ikke ble konfirmert, var dette begrunnet med at de ikke kunne tilegne seg kunnskap om troen. Kunne de ikke tilegne seg kunnskap om troen, tenkte en at de heller ikke kunne tro. Historien viser også at Kirkens syn på mennesker med utviklingshemming stort sett var sammenfallende med samfunnets syn.

Kårene mennesker med utviklingshemming levde under, gjen-speiler i stor grad også det synet samfunnet hadde på denne gruppen mennesker. Mange har hørt historier om mennesker med utviklingshemming som ble satt bort på loft og i fjøs. Historikerne viser at disse historiene beskriver virkeligheten. Fjermeros forteller at han under et intervju med overlege Rasmussen¹¹ ved sentralinstitusjonen i Klæbu, fikk bekreftet at de så sent som på 60-tallet fant mennesker som var stuet bort på gårder. Rasmussen forteller at de fant en gutt på ti år som var bundet i fjøset på gården. Denne historien var ikke enestående. Et annet eksempel er Hulda, som bodde i en jordkjeller. Bonden som hadde henne i pensjon, syntes dette var et passende sted for henne å bo. Historiene er mange, og de fant sted for ikke så mange årene siden.

10 Fjermeros, Sverre. s. 25.

11 Fjermeros, Sverre. s. 34.

En ny tid

I forbindelse med at sentralinstitusjonene¹² ble bygget på midten av forrige århundre, møter vi en forandring i kirkens holdninger til mennesker med utviklingshemming. Et godt eksempel på dette er at en på Trastad gård¹³ i 1956 begynte med andakter og salmesang. Den første konfirmasjon fant sted her i 1960. Etter hvert fikk flere av sentralinstitusjonene egen kirke og egen prest, med gudstjenester og søndagsskolearbeid.

Sentralinstitusjonene ble i praksis egne kategorialmenigheter, det vil si særmenigheter utenfor den lokale menighet. I praksis var beboerne i liten grad i berøring med den lokale menighet. Da mennesker med utviklingshemming etter hvert begynte å bli konfirmert, ble de i liten grad konfirmert sammen med de andre konfirmantene.¹⁴ Det var tydelige skillelinjer mellom folk flest og mennesker med utviklingshemming.

Først på sekstitallet ble kirkens betjening av mennesker med utviklingshemming behandlet av bispemøtet. Bakgrunnen for saken var at Sosialdepartementet i 1963 hadde oppnevnt et utvalg som skulle vurdere det arbeidet som ble gjort i forhold til barn og unge med spesielle vansker (fysisk, psykisk og sosialt handikappede), og legge noen hovedlinjer for den videre utbygging av omsorgen.

Bispemøtet berømmer i sin uttalelse den omsorgen det offentlige viser de handikappede, som er betegnelsen som brukes. Bispemøtet savner imidlertid en utredning av «hva kirken kan gjøre for disse». Som eksempel nevnes sjelesorg, konfirmasjon, altergang, kirkegang etc. Bispemøtet så det som ønskelig at også

12 Regionale institusjoner for mennesker med utviklingshemming.

13 Trastad gård var sentralinstitusjon for Nord-Norge, drevet i kirkelig regi.

14 Fjermeros, Sverre. s. 291

den kirkelige betjening av de handikappede ble utredet og tatt med i en ny lov om «Omsorg for de handikappede».

Resultatet av Bispemøtets uttalelse var at Oslo biskop rettet en henvendelse til Sosialdepartementet, hvor det ble foreslått å oppnevne en komité som skulle utrede den kirkelige betjening av de handikappede (Grasmokomiteen.) Dette var fremdeles i sentralinstitusjonenes tid, og det var viktig å få en faglig gjennomgang av den kirkelige betjening her.

Grasmokomiteens innstilling kom 28. mars 1969, og inneholdt både en analyse av arbeidet og forslag til bedring av den kirkelige betjening av de funksjonshemmede. Grasmokomiteens innstilling var i seg selv nedslående lesning. Den avdekket at en rekke mennesker ble oversett av kirken. Komiteen hevdet at kirken hadde kommet i utakt med utviklingen, noe som hadde ført til at grupper av mennesker, deriblant psykisk utviklingshemmede, ikke hadde fått tilbud om den kirkelige betjening de har krav på. Bare 10% av de utviklingshemmede ble konfirmert. Halvparten av institusjonene uttalte at kontakten med kirken var overlatt til det personlige initiativ. Samtidig hadde en fjerdedel en fast ordning med fellesbesøk i kirken 1–2 ganger i året. 70% av institusjonene opplyste at de hadde besøk av menighetspresten, men for de fleste dreide det seg som om mindre enn ett besøk pr. måned.

Det interessante er at Grasmokomiteen understreker at kirkenes representanter ikke bare burde se sin oppgave på institusjonen. Man skulle også legge til rette for at de som ønsket det, skulle få delta i aktiviteter i den lokale menighet. Komiteen gikk også inn for at institusjoner av noen størrelse, burde ha fast ordning med prest tilknyttet institusjonen på deltid. Utgiftene til dette skulle dekkes over institusjonenes budsjett.

Komiteens innstilling er også interessant fordi det er første gang en kirkelig innstilling snakker både om integrering i konfirmantarbeidet, og i menighets- og organisasjonslivet. Komiteens innstilling var epokegjørende for kirken, og la grunnlaget for en nytenkning i kirkens holdning til mennesker med utviklingshemming. Veien skulle vise seg å bli svært lang og kronglete. At det tok elleve år før Bispemøtet behandlet temaet igjen, sier sitt. Neste gang Bispemøtet behandlet temaet var i 1980.

I 1980 hadde Bispemøtet to saker på sakskartet: «Kirkelig tjeneste ved helse- og sosialinstitusjoner»¹⁵ og «Kirken og arbeidet for funksjonshemmede».¹⁶ I siste sak tar Bispemøtet et klart standpunkt, ved at Bispemøtet tydelig går inn for integrering og prioritering av de funksjonshemmedes sak i kirken. Her blir menighetene pålagt å arbeide for funksjonshemmedes rettmessige plass i menighet og samfunn: *Vi må som kirke også mer aktivt kjempe sammen med de funksjonshemmede for at de skal få sine rettferdige krav innfridd, så de vanskeligheter overvinnes som hindrer dem i å få delta i fellesskapet.* Bispemøtesaken fra 1980 må tolkes som et klart signal om at tiden nå var moden for full tilhørighet og deltakelse for mennesker med utviklingshemming i kirken.

Også Kirkerådet hadde mennesker med utviklingshemming på sakskartet på 80-tallet. Som en avslutning på Kirkerådets prosjekt, ble det i 1984 arrangert en konferanse i Trondheim med tittelen «Menighetene – et åpent fellesskap. Psykisk utviklingshemmede i menigheten». Tanken var klar og tydelig: Mennesker med utviklingshemming skal være en naturlig del av

15 Sak 7/1980

16 Sak 26/1980

menighetenes fellesskap. Av forskjellige grunner ble ikke arbeidet videreført før på slutten av 80-tallet.

Først da det offentlige begynte å jobbe med ansvarsreformen (HVPU-reformen), og mennesker med utviklingshemming ble tilbakeført til sine hjemkommuner, kom kirken offisielt på banen igjen. Intensjonen til reformen var at mennesker med utviklingshemming skulle bli en del av den lokale kirke. I 1989 påla Kirkemøtet Kirkerådet «å vurdere tiltak for å støtte menighetene, og for å engasjere seg i den omfattende tilbakeføringen av psykisk utviklingshemmede til lokalsamfunnet». Resultatet var at et nytt utvalg ble satt ned, nå i samarbeid med IKO (Institutt for kristen oppseding).

Utvalget laget et spesialnummer av tidsskriftet Prismet¹⁷ med tittelen «En kirke for alle», og tok initiativet til en brosjyre med tittelen: *Åpne dører. Kirken og mennesker med psykisk utviklingshemming*, som kom i 1992. Da kirken ikke automatisk var medregnet som en viktig part i tilbakeføringen til lokalsamfunnet, ble bispedømmene oppmuntret til selv «å melde seg på». Flere bispedømmer opprettet egne prosjektstillinger for å drifte dette arbeidet.

Resultatet var at det på 90-tallet ble startet mange tilrettelagte fellesskap for mennesker med utviklingshemming; gudstjenester, musikkafeer, lørdagskafeer, bibelgrupper osv. De tilrettelagte fellesskapene var et stort framskritt, som på en god måte inkluderte mennesker med utviklingshemming i kirken. Samtidig viser historien at det var vanskelig å inkludere mennesker med utviklingshemming i de ordinære gudstjenestene. Selv om intensjonen var inkludering i menighetens ordinære liv, ble arbeidet lett en særomsorg hvor en laget noe for mennesker med utviklingshemming.

17 1990 nr. 4.

De første tiår i det nye årtusen viser på den ene side en ny holdning til mennesker med utviklingshemming, både i samfunn og kirke. Samtidig viser erfaringene fra praksis at det tar lang tid før disse nye holdningene blir god praksis. Det som kjennetegnet de første årene av reformen, var at det mange steder var vanskelig å få til et samarbeid med tjenesteyterne i bofellesskapene. Mange steder ble kirken møtt med skepsis når de inviterte til samhandling.

Det offentlige tok dette på alvor, og utover på 2000-tallet ble derfor tematikken løftet fram i mange offentlige dokumenter. I både stortingsmeldinger, i rundskriv og veiledninger både fra departementene og fra Helsedirektoratet, er det nå en ny bevissthet når det gjelder å sikre at mennesker med utviklingshemming får ivaretatt sin tros- og livssynsfrihet.

Det er med andre ord ikke mangel på klar tale. Både skiftende regjeringer, biskopene, Kirkemøtet og Kirkenes Verdensråd er samstemte. Det er ikke til å misforstå! Mennesker med utviklingshemming skal være en naturlig del av både samfunn og kirke. Alle innbyggere er likeverdige borgere og skal ha mulighet til å delta i samfunn og kirke på en likeverdig måte. Å hevde noe annet, bryter både mot samfunnets og kirkens målsettinger.

På siste del av 90-tallet og første del av 2000-tallet, ble flere bispedømmer tildelt inkluderingsrådgivere. Dette miljøet har, ut over tjeneste i eget bispedømme, bistått andre bispedømmer i dette arbeidet, og vært pådrivere for at Den norske kirke jevnlig har arrangert fagkonferanser. Etter hvert fikk konferansene navnet: HEL-konferansen. Begrepet HEL innebærer: Et helt menneske – Et helt samfunn – Et helt liv – En hel kirke! HEL-konferansene utfordrer deltakerne på hva kirken er og kan være i vår tid, og gir praktisk hjelp til å utvikle inkluderingsarbeidet i menighetene. Målet er at alle får kjenne tilhørighet til menigheten.

Diakonienens plass i arbeidet med mennesker med utviklingshemming

Diakonforbundet var tidlig ute med å sette mennesker med utviklingshemming på sakskartet. I 1935 tok Oslo og omegn diakoniforening opp saken, og bad Diakonforbundets styre om å sjekke ut muligheten om innkjøp av Nærbø anstalt til et åndssvake- og epileptikerhjem for Vestlandet. Etter mange skjær i sjøen kunne Nærland åpne 7. august 1948, med 60 beboere. Biskop Skagestad stod for vigslingen.

I starten var det offisielle navnet: *Diakonienens arbeids- og pleiehjem for åndssvake*. Senere ble navnet endret til Nærlandsheimen. I 1966 hadde institusjonen 320 beboere. I 1969 fikk institusjonen egen kirke – Stefanuskirken. Diakonforbundet drev Nærlandsheimen helt fram til 1. januar 1989, da Rogaland fylkeskommune overtok.

Diakonforbundet utvidet også virksomheten ander steder. Ramsvik skole og daghjem i Stavanger ble etablert i 1955. Lillebo daghjem i Haugesund ble etablert i 1960, og Landeskogen i Setesdal ble etablert i 1962. I 1969 ble også Varatun i Sandnes etablert, som verksted for enkelte av beboerne ved Nærlandsheimen. Diakonforbundet drev også Rogaland Vernepleierskole fra 1969 til 2005, da eierskapet ble overført til Det norske diakonhjem.

Arbeidet som Diakonforbundet drev ved disse institusjonene, var uten tvil et stort og viktig pionerarbeid. Det interessante er at det var Diakonforbundet som var drivkraften i dette arbeidet. Mennesker med utviklingshemming var tydelig langt framme i bevisstheten. At et lite forbund, med få medlemmer, tok dette ansvaret er kort sagt imponerende, og det vitner om en sterk diakonal bevissthet som aktiverte handling.

Da det offentlige overtok institusjonene, opprettet Det norske diakonforbund i 1985 to stiftelser, Diakonistiftelsen Nærland og Diakonistiftelsen Lillebo. Målet var å legge til rette for at mennesker med utviklingshemming skulle få mulighet til å utøve sin tro, alene og i fellesskap med andre. Frem til 2002 drev stiftelsene innenfor Det norske Diakonforbund. Fra 2003 ble stiftelsene slått sammen til Stiftelsen Rogaland-Nærland og Lillebo. Stiftelsen har gjennom snart 40 år bidratt økonomisk til stillinger i menigheter samt i diverse prosjekter, konferanser og bøker om tematikken. Det arbeidet som stiftelsen har utført gjennom disse årene, har betydd mye for utvikling av dette arbeidet i hele kirken.

Selv om arbeidet ble videreført gjennom stiftelsen, nå Diakonistiftelsen Rogaland, Nærland og Lillebo, stilnet Diakonforbundets sentrale engasjement for saken. Da ansvarsreformen kom på 90- tallet, ble det diakonale engasjement i stor grad overlatt til den enkelte diakons initiativ. Mange diakoner engasjerte seg i arbeidet med å få i gang tilrettelagte fellesskap for mennesker med utviklingshemming i menighetene, ofte sammen med organister og kantorer. Sistnevnte yrkesgruppe har også betydd mye for oppbyggingen av dette arbeidet.

Nord-Norges Diakonistiftelse har også vært en sterk aktør i arbeidet med mennesker med utviklingshemming. Stiftelsene ble opprettet i 1951 under navnet «Stiftelsen Nord-Norges Åndssvakehjem». Stiftelsen drev institusjoner for omsorg og utdanning av mennesker med utviklingshemming, hvor «flaggskipet» var Trastad Gård i Kvæfjord. Da institusjonene ble nedlagt i 1991, har stiftelsen fortsatt sitt arbeid rettet mot mennesker med utviklingshemming i menigheter i Nord-Norge samt et

hjelpearbeid i Nordvest-Russland.¹⁸ Nord-Norges Diakonistiftelse har tidligere hatt noe av den samme funksjonen i Nord-Norge, som Diakonistiftelsen Rogaland, Nærland og Lillebo har hatt i Rogaland. I dag gir NND bare tilskudd til prosjekter for arbeidet med mennesker med utviklingshemming.

For å få en oversikt over hvordan diakoner i dag engasjerer seg i forhold til mennesker med utviklingshemming, foretok Diakonforbundet i 2022¹⁹ en undersøkelse blant sine medlemmer. Svarene viser store sprik i prioriteringen av arbeidet med mennesker med utviklingshemming. Det kom tydelig fram at dette arbeidet i stor grad er overlatt til den enkelte diakon, og til de lokale initiativ.

Det interessante er at bare fire av ti oppgav at de har instruksfestet at de skal legge til rette for at mennesker med utviklingshemming skal kunne delta i de ordinære gudstjenester. På spørsmålet om dette arbeidet blir fulgt opp i samtale med nærmeste leder, svarte 38,7 prosent bekreftende. På spørsmålet om diakonene er på besøk jevnlig hos mennesker med utviklingshemming for å veilede og praktisere troen sammen, svarte to av ti ja på dette. Bare 30% av de som er utdannet diakon, sier at de fikk tilstrekkelig kunnskap om utviklingshemming og opplæring i tematikken.

Undersøkelsen avdekker også at det svikter i kartleggingen av behov og ønsker i forhold til deltakelse i gudstjenester og menighetssamlinger. Her svarer bare 14,5% at kommunen har tatt initiativ til kartlegging. Den lave prosenten av kommuner som kartlegger behov og ønsker i forhold til deltakelse i gudstjenester, forklarer noe av grunnen til at få mennesker med utviklingshemming deltar i de ordinære gudstjenestene.

18 Wikipedia

19 75 svarte på undersøkelsen

Situasjonen i dag

Samtidig som det har skjedd et løft både i samfunnet og i Den norske kirke, er det fortsatt et stort sprik mellom visjonen i dokumentene og det som sies med ord, og virkeligheten. Stadig påpekes det at mennesker med utviklingshemming ikke har en reell trosfrihet i Norge. Avisen Vårt Land har tatt dette opp flere ganger, sist i 2021 under overskriften «Utviklingshemmede mangler religionsfrihet», og med undertekst: «Utviklingshemmede får ikke oppfylt sine religiøse behov, viser fersk forskning». Leder i Norsk Forbund for Utviklingshemmede sier på sin side at dagens ordninger ikke møter individets behov.²⁰

For å beskrive situasjonen, slik mange opplever den i samfunn og kirke i dag, vil vi la biskop emerita Laila Riksaasen Dahl og professor emeritus Torstein Vik sette ord på det mange opplever i sin hverdag.

I 2015 beskriver biskop emerita Laila Riksaasen Dahl i boken «Helt med», hvordan hun opplever kirkens oppdrag med å skape en kirke for alle.²¹ Situasjonen er neppe så veldig forskjellig i dag.

Folkekirkens største utfordring er å være et fellesskap preget av mangfold og forskjellighet, der også mennesker med utviklingshemming og nedsatt funksjonsevne er med som selvfølgelige og nødvendige deltakere.

Det er med sorg og smerte jeg må erkjenne at det er langt igjen før kirken framstår som en kirke der alle får være med. Så altfor mange mennesker mangles fremdeles i kirkens fellesskap, fordi de opplever at det ikke er plass for dem, når kirkens fellesskap samles. Det bekymrer meg at det synes som om få tar del i denne smerten dette innebærer for dem som settes utenfor.

20 Vårt Land 7. januar 2021

21 s. 36

Fremdeles bæres kirkens inkluderingsarbeid av de spesielt interesserte. Slik skal det ikke være. Dette er hele kirkens ansvar. Jeg savner et bredt engasjement i å bygge en kirke der alle kan være med. Dette er et klart ledelsesansvar.

I Tidsskriftet for Den Norske legeforening²² stod det i 2021 en artikkel med overskriften *Utviklingshemmede er fortsatt en pariakaste*. Artikkelen dokumenterer hvordan den brede politiske enigheten som lå bak reformen fra 1991,²³ om at utviklingshemmede skulle få leve et liv som den gjengse borger, har havarert. Forfatteren, professor emeritus Torstein Vik, skriver i innledningen til artikkelen:

Det var bred politisk enighet om at utviklingshemmede skulle få leve et liv som den gjengse borger da en gjennomtenkt og visjonær reform ble innført i 1991. Arkitekten bak reformen var en lege. 30 år senere har reformen havarert. Er det umulig for utviklingshemmede i Norge å få verdige liv?

Når vi snur oss tilbake, har det skjedd store forandringer i livsvilkårene for mennesker med utviklingshemming, både i samfunn og kirke. Samtidig er ikke målet nådd – like rettigheter og like muligheter for mennesker med utviklingshemming både i samfunn og kirke. Det er et godt stykke igjen til målet.

Utblick

Sett fra mitt ståsted, trenger kirken en storstilt restaurering og renovering. Til sammen dekker disse ordene det gjennomgripende arbeidet som må til, om kirken skal framstå som en kirke og en gudstjeneste for, av og med alle. Ordet restaurere betyr helt eller delvis tilbakeføre en bygning eller gjenstand til en tid-

22 Tidsskrift for Den norske legeforening 27. august 2021.

23 Ansvarsreformen

ligere tilstand, mens ordet renovere betyr å fornye. Ordet kan også bety forbedre, rense opp og gjøre rent.

Jeg tror ikke det er mulig å forandre på dagens kirke med enkle grep. Min oppfatning er at en «de og oss»-kultur er så nedfelt i kirkens vegger, at det så å si er umulig å skape en «mangfoldskultur» hvor kirken framstår som en kirke for, av og med alle. Det å gå fra en kirke for noen, til å bli en kirke for, av og med alle, er et stort og krevende prosjekt. I dette arbeidet kan en ikke bare jobbe med holdninger og teologi, men også med språk, form og innhold.

De byggematerialer; holdninger, tankebygninger, tolkninger og praksis som fører til utenforskap og skaper barrierer som hindrer likeverdig deltakelse, må rives og tas bort. Samtidig må kirkens lære som nettopp understreker at kirken er en kirke for, av og med alle, blankpusses og restaureres.

For noen år siden ble et av de store trærne i hagen vår hugget ned, men en liten stubbe ble stående. Etter hvert er det vokst opp et nytt og flott tre av denne stubben. All sin næring og kraft får det nye treet fra de gamle røttene. Treet i hagen er et godt bilde på at kimen til dette arbeidet allerede dypst sett ligger i det grunnlaget som kirken bygger på.

I kirkens lære, i bekjennelsesskriftene og skriftmaterialet, mener jeg å finne hele grunnlaget for «en kirke for, med og av alle. Vi trenger ingen ny teologi, ei heller en særskilt teologi for mennesker med utviklingshemming. Vi trenger å blankpusse det læregrunnlaget som kirken bygger på, og da blir det plass og rom for alle.

Neste punkt i historien er at Den norske kirke gir mennesker med utviklingshemming «fulle rettigheter» som likeverdige medlemmer i den lokale kirke, og i praksis sørger for at dette blir reelt for alle. Samtidig som kirken står opp for mennesker med utviklingshemming og kjemper sammen med dem om å få leve et verdig liv i dagens Norge.

Del 3: Den norske kirkes oppdrag

Kirkens oppdrag, slik det framkommer av de dokumenter og vedtak som løftes fram i dette kapitlet, er oppløftende lesning. Her er det ingen tvil: mennesker med utviklingshemming hører hjemme midt i menighetens fellesskap, som naturlige og rettmessige tilhørende og deltakende. Dokumentene er kort sagt rene skattkammeret i arbeidet med å bygge en kirke for, av og med alle.

Dokumenter som blir liggende i en skuff, mister sin verdi. Det er derfor viktig å trekke disse dokumentene fram og gi dem en sentral plass i kirkens grasrotarbeid. I motsatt fall kan mangel på kunnskap om kirkens oppdrag, bli et hinder i arbeidet med å bygge en kirke for, av og med alle.

I dette kapitlet vil jeg dokumentere at mennesker med utviklingshemming er en helt naturlig del av lokalkirken og i lokalkirkens gudstjeneste. I Den norske kirkes egne dokumenter beskrives kirken nettopp som en kirke med alle. I dette må det ligge at kirken er et fellesskap hvor også mennesker med utviklingshemming har sin rettmessige plass, midt i sentrum av kirkens fellesskap.

Det vil være umulig å tolke mennesker med utviklingshemming «ut av» dokumentene, selv om de ikke er eksplisitt nevnt. Alle som er ansatt eller som har verv i Den norske kirke, må derfor alltid legge hele mangfoldet av mennesker inn, når mennesket nevnes i dokumentene. Dette ligger i selve oppdraget. Vi vil

i det følgende trekke fram kirkens egne dokumenter som tegner et bilde av hvilken kirke Den norske kirke selv sier den skal være, en kirke med rom for alle.

Sentrale dokumenter for Den norske kirke

På første del av 2000-tallet var det særlig to kirkemøtevedtak som la kursen for Den norske kirkes prioriteringer og arbeid: *Den norske kirkes identitet og oppdrag*, som kom i 2004, og *I Kristus, nær livet – en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke*, som kom i 2008.

Uttalelsen *Den norske kirkes identitet og oppdrag* konkretiserer hvem kirken er, og synliggjør det oppdrag kirken har. Om dette heter det i første punkt:

Den norske kirke er en del av den verdensomspennende kristne kirke som har sitt grunnlag i Jesu liv, død og oppstandelse. I den nikenske trosbekjennelsen uttrykkes troen på en, hellig, allmenn og apostolisk²⁴ kirke. Den består av mennesker som ved dåpen er satt inn i fellesskap med Gud og med hverandre.²⁵ (Uttalelsen bekrefter videre at kirkens tro er forankret i de bibelske skrifter, de oldkirkelige bekjennelser og de særskilte lutherske bekjennesskrifter).²⁶

Uttalelsen holder fast ved at kirken består av mennesker som ved dåpen er satt inn i fellesskap med Gud og med hverandre. Dette understrekes videre under overskriften «Dåp og med-

24 Apostolisk betyr at kirken stammer fra apostolisk lære.

25 Den norske kirkes identitet og oppdrag, Uttalelse fra Kirkemøtet 2004, s. 4.

26 Ibid. s. 5.

lemskap»: *Den enkelte blir medlem av kirken og i menighetens fellesskap gjennom å bli døpt i den treenige Guds navn.*²⁷

Dåpen mottas og gjør sin gjerning uavhengig av menneskets utrustning eller funksjonsevne. Det å skulle legge inn menneskelige begrensninger i Guds gjerning i dåpen, og hevde at noen mennesker, grunnet nedsatte kognitive evner, ikke skulle ha sin rettmessige plass i de helliges samfunn, vil være å underkjenne kirkens læregrunnlag og innføre et annet menneskesyn enn det som kirken målbærer.

Kirkemøtets uttalelse understreker alles likeverd: *Kirken vitner om Guds kjærlighet og gode vilje med verden og det enkelte menneskeliv og om hvert enkelt menneskes uendelige verdi.*²⁸ Under punktet «En tjenende kirke» konkretiseres kirkens kall slik: *Den norske kirke er kalt av Gud til å stå på de svakes og utstøttes side, påpeke urett, lindre og overvinne nød. Den norske kirke skal være en tjenende kirke, et diakonalt fellesskap der mennesker gir omsorg og finner omsorg.*²⁹

Dette får også konsekvenser for hvordan fellesskapet i kirken skal utformes: *Troen på kirken som allmenn kaller Den norske kirke til å være en åpen kirke. Slik følger den sin Herre som møtte alle mennesker åpent og tydelig. Kirken skal gi rom for menneskelivets mangfold i hverdag og fest. Den skal lytte til menneskers livserfaringer og spørsmål, og tilby fellesskap som gir forankring og tilhørighet.*³⁰

Visjonsdokumentet *I Kristus, nær livet – en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke*³¹ løfter fram at kirken skal

27 Ibid. s. 7.

28 Ibid. s. 5

29 Ibid. s. 5

30 Ibid. s. 6

31 Vedtatt av Kirkemøtet sak 8/08. Visjonsdokument for 2009–2014

være et inkluderende fellesskap hvor alle kan delta på lik linje, og som er preget av ulike kulturuttrykk og fellesskapsformer.

Begge de nevnte dokumenter legger et godt grunnlag for å bygge en kirke for, av og med alle, hvor også mennesker med utviklingshemming er en helt naturlig del av fellesskapet. Samtidig viser erfaringen at ikke alle leser disse dokumentene på denne måten. I praksis kan slike dokumenter leses med skylapper, hvor mennesker med utviklingshemming er utenfor synsfeltet. I så fall får vi et vrengebilde av dokumentene.

Kirkerådets uttalelse fra november 2009

Det interessante er at Kirkerådet selv laget et dokument som i praksis er en tolkningsnøkkel til begge de nevnte uttalelsene. Uttalelsen ble vedtatt av Kirkerådet den 15. november 2009, og enstemmig vedtatt på Kirkemøtet i 2012. Her heter det i innledningen til dokumentet:

Den norske kirke skal være en kirke for alle. Alle kirkens medlemmer, uavhengig av livssituasjon, skal ha mulighet til å delta og høre til i den lokale kirkens fellesskap. For mennesker med utviklingshemming er dette ikke like selvsagt. Mange kommer aldri så langt som til kirkedøren, fordi ingen inviterte dem inn eller bekreftet at de var en del av menighetens fellesskap. Med denne uttalelsen ønsker Kirkerådet å holde fram den retten mennesker med utviklingshemming har til å delta i kirkens fellesskap og minne om kirkens ansvar for å legge forholdene til rette for dette.

Med utgangspunkt i visjonsdokumentet «I Kristus, nær livet», konkretiserer Kirkerådet hvordan dette dokumentet skal forstås og brukes nettopp for å bygge en kirke for av, og med alle, hvor mennesker med utviklingshemming er en helt naturlig del av menighetens fellesskap:

- *En bekjennende kirke som i ord og gjerning viser at mennesker med utviklingshemming har uendelig verdi.*
- *En misjonerende kirke som formidler evangeliet i ord og handling på en slik måte at det kommuniserer med mennesker med utviklingshemming.*
- *En tjenende kirke som gir mennesker med utviklingshemming mulighet til å være en naturlig del av menighetenes fellesskap.*
- *En åpen kirke som lytter til den livs- og troserfaring mennesker med utviklingshemming har og som åpner opp for mangfoldet av trosuttrykk.*

Med basis i uttalelsen «Den norske kirkes identitet og oppdrag», konkretiserer Kirkerådet den rettmessige plass mennesker med utviklingshemming har i kirkens liv:

- *Den norske kirke har sitt grunnlag i Jesu liv, død og oppstandelse. Den består av mennesker som ved dåpen er satt inn i fellesskap med Gud og med hverandre. Dette betyr at alle dømte har lik rett til å tilhøre kirkens fellesskap. Mennesker med utviklingshemming må gis samme mulighet til å delta i kirkens fellesskap som alle andre.*
- *Troen er en gave som skapes av den treenige Gud, uavhengig av intellektuell utrustning eller kommunikasjons-evne. Troen er Guds verk, ikke en menneskelig prestasjon.*
- *Den norske kirke vil bekrefte og ivareta alle dømte som likeverdige medlemmer, og legge forholdene til rette slik at mennesker med utviklingshemming kan se gudstjenesten og menighetsfellesskapet som et sted der de kan uttrykke og finne styrke for troen ved å motta fra og gi til fellesskapet.*
- *Den norske kirke rommer et mangfold av tradisjoner og uttrykksformer. Dette er en rikdom. Mennesker med*

utviklingshemming vil med sin tros- og livserfaring gi et unikt bidrag til både trosliv og teologi.

- *I noen livsfaser og situasjoner kan det være vanskeligere enn ellers å benytte seg av lokalmenighetens tilbud. Mennesker med utviklingshemming vil i stor grad kunne være med i det ordinære fellesskapet, men vil ofte være avhengig av hjelp for å kunne delta. For kirken er det viktig at personer med utviklingshemming får den nødvendige støtte, slik at en kan delta ut ifra egne forutsetninger.*
- *En kirke hvor mennesker med utviklingshemming ikke får mulighet til å være en del av fellesskapet, blir selv en kirke med redusert funksjonsevne. Med sin tilstedeværelse og sine gaver har mennesker med utviklingshemming en viktig funksjon.*

Konklusjonen på disse seks punktene er klar og tydelig: Den norske kirke skal være en kirke som i ord og gjerning framstår som en kirke for, av og med alle. Som alle andre, hører mennesker med utviklingshemming til midt i sentrum av lokalkirken, som helt ordinære medlemmer. Deres tros- og livserfaring hører naturlig med når gudstjenesten skal forberedes. Kirkerådet understreker også at en kirke hvor mennesker med utviklingshemming ikke får mulighet til å være med, selv blir en kirke med redusert funksjonsevne. I uttalelsen understrekes det at mennesker med utviklingshemming med sin tilstedeværelse og sine gaver har en viktig funksjon i kirkens liv.

I uttalelsen erkjenner Kirkerådet også at Den norske kirke er en del av en historie der retten mennesker med utviklingshemming har til å utøve sin tro i kirkens fellesskap, lenge har blitt oversett. Denne erkjennelsen er viktig. Kirken erkjenner at den har gjort feil. Mennesker med utviklingshemming har ikke blitt

regnet som likeverdige troende, og er blitt holdt utenfor kirkens fellesskap. Siste setningen i uttalelsen legger veien videre: *Den norske kirke vil bekrefte at personer med utviklingshemming hører til i menighetens fellesskap som fullverdige medlemmer.*

Kirkerådets uttalelse er ikke bygget på enkeltpersoners meninger. Uttalelsen er godt fundert både i kirkens eget læregrunnlag og i menneskerettighetene. I sin uttalelse understreker også Kirkerådet at Den norske kirke har en dobbel forpliktelse: å forsvare retten til fri religionsutøvelse for mennesker med utviklingshemming i andre religioner og trossamfunn, og samtidig sikre at egne medlemmer med utviklingshemming får reell mulighet til trosutøvelse alene og i fellesskap med andre.

Kirkemøtets vedtak fra april 2012

Kirkemøtet hadde i 2012 Kirkerådets uttalelse til behandling, og den ble enstemmig vedtatt.³² Denne uttalelsen er derfor å betrakte som Den norske kirkes grunnlag for arbeidet med en kirke for, av og med alle. Det er slik Den norske kirke tolker sitt læregrunnlag og sitt oppdrag. Om den praktiske konsekvens uttaler Kirkemøtet: *Alle mennesker skal ha samme mulighet til å delta og høre til i den lokale kirkes fellesskap som likeverdige medlemmer, uavhengig av funksjonsevne og livssituasjon. Kirkemøtet slutter seg til den prinsipielle forståelse som kommer til uttrykk i Kirkerådets uttalelse Den norske kirkes betjening av mennesker med utviklingshemming. Likeverd, inkludering og tilrettelegging (sak 57/2009).*

Samtidig understreker Kirkemøtet at denne uttalelsen krever konkret handling og prioritering: *Kirkemøtet ber om at denne uttalelsen legges til grunn for arbeidet i lokalmenigheten, og at*

32 KM sak 09/12

dette området synliggjøres i menighetenes og bispedømmenes planer og rapporter. Kirkemøtet framholder dessuten at anliggende i «Strategi for samisk kirkeliv om rett til eget språk og kultur» må realiseres også for mennesker med utviklingshemming innen den samiske befolkning.

Kirkemøtet er tydelig på hvilket ansvar og hvilken forpliktelse hele kirken har, for å realisere en kirke hvor mennesker med utviklingshemming har sin rettmessige plass i lokalkirkens fellesskap: *Alle kirkens organer skal sikre at mennesker med utviklingshemming får en reell mulighet til å høre til og delta i sin lokale menighet. De som har problemer med å være i et stort fellesskap, må få tilbud som sikrer deltakelse og tilhørighet på andre måter.* Kirkemøtet understreker også den forpliktelse vi som kirke har til å inkludere familier som får barn med spesielle behov, i menighetens liv på en likeverdig måte.

Utdanningsinstitusjonene som utdanner til kirkelig tjeneste, ble også bedt om å styrke denne tematikken både innen grunnutdanningen og i etter- og videreutdanningen. Kirkemøtet understreket også det ansvaret hver enkelt menighet har for holdningsskapende arbeid.

Fremdeles gir dette kirkemøtevedtaket en forpliktelse, og fremdeles er dette en del av bispedømmerådernes, biskopenes og prostenes ansvar. Også et kirkemøtevedtak kan bli sovende om ingen etterlyser tiltak og handling. Derfor er det viktig at oppfølging og handling blir etterlyst, og at de som har ansvaret, blir holdt fast i sin forpliktelse.

Likeverdig tilgjengelighet og tilhørighet – universell utforming av og i kirken

I august 2023 hadde Kirkemøtet en sak om universell utforming til behandling: «Likeverdig tilgjengelighet og tilhørighet – univer-

sell utforming av og i kirken».³³ Bakgrunnen for saken var at både interesseorganisasjonene og forsknings- og kompetansemiljøet over lang tid har påpekt at funksjonshemmede opplever barrierer for deltakelse, diskriminering og manglende representasjon i samfunnet. Saken handler om funksjonshemmede generelt, og legger opp til et bredt løft for «at kirken virkelig kan bli for alle».³⁴

Selv om denne kirkemøtesaken gjelder hele spekteret av funksjonshemming, har komiteen presisert at handlingsplanen som utarbeides i ettertid, «må ivareta en sikring av tjenesten, inklusive teologisk kompetanse, for og med mennesker med nedsatt kognitiv funksjon».³⁵ Vedtak 4 sier at Den norske kirke skal fjerne ikke-fysiske barrierer i kirkens tilbud for å sikre alle deltakelse og fellesskap.

Også denne kirkemøtesaken må sees som enda et sterkt signal om at kirkens øverste ledelse klart og tydelig slår fast at Den norske kirke skal og må være en kirke for alle.

Mennesker med utviklingshemming i kirken

I 2016 utgav Kirkerådets sekretariat heftet *Likeverd Inkludering Tilrettelegging. Mennesker med utviklingshemming i kirken*. Brosjyren er en konkretisering av Kirkemøtevedtaket fra 2012, og retter oppmerksomheten mot hvordan kirken arbeider for å inkludere mennesker med utviklingshemming.

I innledningen, under overskriften: *Mennesker med utviklingshemming – plogspiss og veiviser*, leser vi: *Lærer vi å se og inkludere mennesker med utviklingshemming, vil vi også lære å*

33 KM sak 7/23

34 Her henviser KM saken til Ungdommen kirkemøte 7/22,

35 Punkt 6 i komiteens merknader.

inkludere andre. I dette ligger nøkkelen til å være en kirke med rom for alle.

Kirkerådets hefte er klart og tydelig på hva Den norske kirke er og skal være: *Den norske kirke er en kirke for, av og med alle. Dette betyr at alle kirkens medlemmer, uavhengig av funksjons- evne, etnisitet, kjønn, seksuell legning eller livssituasjon, skal ha like muligheter til å delta i den lokale kirkes fellesskap. Slik Gud tar imot oss, skal vi ta imot hverandre. Og slik Gud bekrefter vårt menneskeverd, skal vi bekrefte hverandres menneskeverd.*

Alle som tilhører kirken, har sin rettmessige plass i kirkens gudstjeneste og menighetens forskjellige fellesskap. Dette handler om kirkens identitet; om forståelsen av menneskesynet og om forståelsen av evangeliet. Først når alle får mulighet til å delta i kirkens fellesskap, blir kirken en HEL kirke.³⁶

Heftet er ikke bare et forsvarsskrift for mennesker med utviklingshemming sin rettmessige plass i kirkens fellesskap. Kirkerådet erkjenner at *En kirke som i praksis ikke er HEL, mister sin troverdighet, og evangeliet mister sin kraft. Kirken er ikke HEL om ikke alle de som tilhører kirken, får mulighet til å være en naturlig del av kirkens fellesskap.*

En kirke for, av og med alle, vil i praksis ikke bare innebære at mennesker med utviklingshemming har mulighet for å være fysisk til stede i lokalkirkens gudstjeneste, men at de er en likeverdige del av fellesskapet. Heftet beskriver gudstjenesten slik:

Kirken og gudstjenesten er et treningssted i fellesskapsbygging. Å feire gudstjeneste er noe menigheten gjør sammen. I gudstjenesten møter vi Gud sammen. Vi sitter sammen. Vi syn-

36 Likeverd.Inkludering.Tilrettelegging.Mennesker med utviklingshemming i kirken. Kirkerådet 2016, s. 3.

ger sammen. Vi ber sammen. Vi lovpriser sammen. Vi mottar nattverden sammen. Vi er sammen for Guds ansikt.

Gudstjenesten er for alle. Ingen har forrang i gudstjenesten. Alle har sin rettmessige plass i dette fellesskapet. Denne forståelse av hva en gudstjeneste er, må gjennomsyre alt arbeid med gudstjenesten: salmer, bønner, forkynnelse/formidling osv. Gudstjenesten skal prøves på om den fungerer godt for alle.³⁷

I heftet er Kirkerådet tydelig på at en kirke som skissert over, ikke kommer av seg selv. Kirken har et stort stykke arbeid igjen å gjøre, særlig i forhold til holdningene. Vi må ikke glemme at mennesker med utviklingshemming for bare noen tiår siden, ikke ble regnet med i menighetens gudstjeneste. Kirkerådet understreker i heftet at dette ikke er et arbeid for de spesielt interesserte, men et arbeid som hviler på hele kirken. I dette arbeidet poengterer Kirkerådet at kirkens ledere, på alle nivå, har et særskilt ansvar for å ta de nødvendige grep for å sikre at kirken inkluderer alle.³⁸

Gudstjeneste med veiledninger – Gudstjeneste med rettleiingar

«Gudstjeneste med veiledninger/Gudstjeneste med rettleiingar», er en samling av gjeldende liturgier for hovedgudstjenesten³⁹ i Den norske kirke, i henhold til de revisjoner og kirkemøtevedtak som har blitt gjennomført de siste årene.⁴⁰ I tillegg til liturgier og en veiledning til hoveddelene i gudstjenesten, inneholder boka også en gjennomgang av hvordan gudstjenesten er blitt forstått

37 Ibid. s. 6

38 Ibid. s. 3

39 Med hovedgudstjeneste menes menighetens hovedsamling på søn- og helligdager, slik den er forordnet av biskopen.

40 Eide forlag. Bergen 1. opplag 2020.

og formet i den kristne kirke, konkretisert med overskriftene «heilag handling, heilag tid og heilagt rom». Samtidig har boka også et kapittel med overskriften «Veiledning om ulike sider ved gudstjenesten».

Kapitlene «Heilag handling, heilag tid og heilagt rom» og «Veiledning om ulike sider ved gudstjenestene» er ikke i sin helhet vedtatt av Kirkerådet eller Kirkemøtet, men i sitt innhold gir disse kapitlene uttrykk for Den norske kirkes tenkning og holdning. Deler av innholdet refererer seg til dokumenter fra tidligere kirkemøtevedtak, til Norges lover som Den norske kirke er forpliktet på, til kirkens bekjennelsesskrifter og til den forståelsen av gudstjenesten som er vokst fram i den luther-ske kirke. Innholdet må derfor sees på som Den norske kirkes offisielle holdning og tenkning om gudstjenesten. I praksis blir disse kapitlene en arbeidsveiledning om gudstjenestearbeidet i Den norske kirke. Dette betyr at alle som har ansvaret for å forberede og lede lokalkirkens hovedgudstjeneste, må ha disse kapitlene som grunnlag for sitt arbeid.

Når gudstjenesten skal utvikles og formes, må utgangspunktet være at en gudstjeneste alltid skal være for alle. Alle skal ha mulighet for å tilhøre den gudstjenestefeirende menighet, ut ifra sine forutsetninger. Dette ligger ikke bare i gudstjenestens formål og visjon, dette ligger også i gudstjenestens vesen. Veiledningen konkretiserer kirkens mangfold slik:

Den norske kirke består av mennesker som ved dåpen er satt inn i fellesskap med Gud og hverandre. Alle døpte tilhører kirkens fellesskap, uavhengig av livssituasjon, alder og funksjons-evne. I fellesskap med hverandre skal vi feire gudstjeneste i all vår forskjellighet og mangfold, som forskjellige lemmer på ett legeme. Alle er like verdifulle og nødvendige – de delene av

*kroppen som synes å være svakest, nettopp de er nødvendige (1. Kor. 12,22.).*⁴¹

Det er en gudstjeneste med mangfold som beskrives, hvor ingen holdes utenfor. I veiledningen beskrives kirkens fellesskap og da også gudstjenesten slik:

*Kirken er i sitt dypeste vesen diakonal. Barn og unge, unge voksne, voksne og gamle, personer med nedsatt funksjonsevne, etniske nordmenn og innvandrere, mennesker med rusproblemer, mennesker med psykiske problemer, kirkevante og de mer usikre og nølende til kirkerommet og gudstjenestens former.*⁴²

Oppramsingen avsluttes ved å understreke at gudstjenesten er for alle, samtidig som det understrekes at det er helt nødvendig å ha fokus på grupper som lett kan bli oversett. Alle disse menneskene har sin rettmessige plass i kirkens gudstjeneste. Dette må en alltid ha som utgangspunkt når en gudstjeneste skal forbedres. Enhver hovedgudstjeneste må utvikles slik at det alltid er plass for alle. Bare slik lærer både liturg og menigheten sammen å skape en gudstjeneste hvor alle opplever at de er velkomne og hører til.

Derfor må alle ledd i gudstjenesten, selve kirkerommet, alt utstyr som brukes, og uteområdene være av en slik art at alle kan delta på en likeverdig måte. I særlig grad gjelder dette mennesker med nedsatt funksjonsevne i forhold til forflytning, hørsel, syn, kognitiv funksjon, funksjonsevne på grunn av allergi, hjerte- og lungesyke o.l. Veiledningen er konkret og utfordrer menighetene til ansvar og handling:

Noen trenger at forholdene legges til rette, andre trenger bistand for å komme til kirken. Det må derfor innarbeides gode

41 Ibid. s. 314.

42 Ibid. s. 314

*rutiner for dette. Involvering er et kjerneord i Den norske kirke, og det er viktig at dette skal skje på en inkluderende måte. De som har lederansvar må være oppmerksomme på tilrettelegging for fullverdig deltakelse, slik at f.eks. språk, kultur og funksjonsnedsettelse ikke oppleves som barrierer for involvering.*⁴³ For å skape gudstjeneste for, av og med alle er det viktig å understreke likeverdet ved å vise at gudstjenesten er et sted hvor vi både gir og tar imot. Ingen er bare giver eller bare mottaker.

Midt i lokalkirkens gudstjeneste skal det være plass for alle. Her hører mennesker med utviklingshemming med, midt i sentrum av fellesskapet. For å synliggjøre dette tas Kirkerådets uttalelse (vedtatt av Kirkemøtet) fra 2009 inn i arbeidet med gudstjenesten: *Den norske kirke vil bekrefte og ivareta alle døpte som likeverdige medlemmer, og legge forholdene til rette slik at mennesker med utviklingshemming kan se gudstjenesten og menighetsfellesskapet som et sted der de kan uttrykke og finne styrke for troen ved å både motta fra og gi til fellesskapet.*

For å gjøre mangfoldet komplett, regnes også barna og de unge med, midt i gudstjenestens sentrum, ikke bare som tilstedeværende, men som aktivt deltakende:

Menighetens kirkerom og gudstjenesteliv skal legges til rette på en slik måte at barna er inkludert. Det kan være behov for særskilte gudstjenester med særlig fokus på barns deltakelse. Men slike gudstjenester bør være et supplement til den ordinære hovedgudstjenesten. Barna hører til i menighetens ordinære hovedgudstjeneste. Deres bidrag må være en integrert del av selve liturgien, ikke som ekstra «forestillinger» eller opptredener

43 Ibid. s. 317.

*som oppleves som noe i tillegg til det som er naturlig innenfor de aktuelle liturgiske leddene.*⁴⁴

Det er bemerkelsesverdig at veilederen til gudstjenesten er så tydelig, både i forhold til mennesker med utviklingshemming og i forhold til barna. Det understrekes i klartekst at *I alle gudstjenester må det legges til rette for at de aller minste barna kan være til stede uten at foreldrene føler at de uroer og forstyrrer. Kirkerommet og gudstjenestens mange forskjellige uttrykk og bevegelser kan engasjere barna og gjøre dem delaktige.*⁴⁵

Gudstjenesten har også en sentral plass i kirkens trosopplæring, hvor gudstjenesten sees på både som et trosfellesskap og et læringsfellesskap. Gudstjeneste er noe vi gjør sammen:

*Vi lærer gjennom uttrykksformer som tekster, bønner, salmer, kunst, handlinger, bevegelser og kroppsspråk knyttet til liturgiske ledd. Vi lytter, synger og ber, vi reiser oss og setter oss ned, vi vandrer, vi legger penger i offerpose, og vi ser, vi tar imot og smaker. Vi lærer også av de andre – noen som kan en melodi bedre enn vi selv kan, noen som er mer sikre på når en skal reise seg og sette seg, noen som vet når det er tid for å gå til nattverd, og så er det bare å følge etter. Gudstjenesten og kirkerommet som et annerledes rom åpner for læring som binder sammen kunnskap, praksis og fellesskap.*⁴⁶

Hele gudstjenesten er for alle, derfor kan ikke enkelte ledd bare være for noen, mens andre bare er passive tilskuere. Dette gjelder i særlig grad prekenleddet. Prekenen på hovedgudstjenesten må alltid sees i forhold til en kirke for, av og med alle. Dette handler om å ikke bare bruke ord i formidlingen, men å

44 Ibid. s. 319

45 Ibid. s. 319

46 Ibid. s. 321

ta i bruk hele sanseapparatet. Dette vil skape berikelse for alle. Om dette sier veilederen:

Gudstjenestens prekenledd kan gi muligheter for ulike typer involvering, slik at flere deltar i prekenene. Det kan for eksempel legges inn aktualiserende, dramatiserende eller aktiviserende ledd som er samordnet med innholdet ellers i prekenen. Dette er særlig aktuelt i gudstjenester hvor barn og unge medvirker. Deler av prekenen eller hele prekenen kan legges opp som en samtale mellom predikanten og en eller flere andre. Det kan være korte innslag i form av intervju, fortelling eller vitnesbyrd som henger nøye sammen med tekstens og prekenens budskap. Deler av prekenteeksten kan dramatiseres, og det kan være sanginnslag i løpet av prekenen. Poeng i budskapet kan visualiseres gjennom bilder, dans eller andre uttrykksformer. Mulighetene er mange – og det åpnes for store lokale variasjoner og stor fleksibilitet når det gjelder prekenform og virkemidler.⁴⁷

Arbeidet med gudstjenesten må alltid være gjenstand for evaluering og ransaking. Veilederen oppfordrer til selvkritikk om gudstjenestearbeidet. «Om eit sjølvkritisk medvit ikkje er til stades, risikerer vi at gudstenesta blir sjølnøgd. I staden for at vi høyrer Guds kall til omvending og tru, er gudsteneste då berre med på å stadfesta livsstil og tilvande vurdringar.»⁴⁸ Også under tema «En gudstjeneste for alle», utfordres det til en dypere ransakelse. Her er det satt opp ni sett med spørsmål omkring arbeidet med å bygge en gudstjeneste for, av og med alle.

I boka «Gudstjeneste med veiledninger» er det en klar og tydelig forventning til at hovedgudstjenestene i lokalkirkene i Den norske kirke, skal være mangfoldsgudstjenester med rom

47 Ibid. s. 362–363

48 Ibid. s. 292.

for alle. En gudstjeneste for alle er ingen betegnelse på en spesielt tilrettelagt gudstjeneste. Det er slik Den norske kirkes hovedgudstjeneste beskrives og defineres: for, av og med alle.

Plan for trosopplæring Gud gir – Vi deler

Plan for trosopplæring, som kom i 2010, er også klar og tydelig på at Den norske kirkes trosopplæring skal være for alle: *Trosopplæringen må være inkluderende, stedegen og tilrettelagt slik at alle kan delta. Slik kan 'kirkens vi' fungere som et så tallrikt og mangfoldig fellesskap som det faktisk er.* I dette trosopplæringsfellesskapet hører alle med. Kirken selv beskriver dette som «kirkens vi».⁴⁹

Trosopplæringsplanen konkretiserer det læringsmiljøet som trosopplæringen skal utvikles i, på denne måten:

Med mennesker i ulik alder, med ulike ressurser og funksjons- evne, kjønn, legning, bakgrunn, kultur og etnisitet har enhver menighet mulighet i seg til å være et mangfoldig læringsmiljø for alle dem som på grunn av dåpen hører til der. Samisk kirkeliv beriker den tradisjonen og det fellesskapet som kirken i Norge rommer, både språklig og kulturelt.⁵⁰

Dette må bety at lokalkirkens oppdrag er å bygge en trosopplæring hvor alle døpte har mulighet til å være en likeverdig del. I dette oppdraget ligger ikke bare å sørge for at alle kan delta i trosopplæringen, det handler om selve forståelsen av troen. For kristentroen leves ikke for en selv, som et individuelt prosjekt. Troen leves alltid i fellesskap eller samfunn med Jesus Kristus og

49 Plan for trosopplæring Gud gir – Vi deler. Den norske kirke. Kirkerådet. 2010, s. 7

50 Ibid. s. 7.

med hverandre. En trosopplæring for alle hører derfor med til selve nerven i trosopplæringen og troen.

Inkludering og tilrettelegging i trosopplæringen, er ikke et spesialfelt for noen. Dette er ikke de spesielt interessertes arena, men hele menighetens ansvar. Planen uttrykker det slik:

En tilrettelagt trosopplæring skal innarbeides i menighetens grunnforståelse, slik at alle barn og unge får et reelt tilbud om trosopplæring. Med en tilrettelagt trosopplæring menes universell utforming (tilrettelegging av de fysiske forholdene) og individuell tilrettelegging (individuell tilpassede tiltak).⁵¹

I dette 'alle' ligger selvsagt også mennesker med utviklingshemming. Skal mennesker med utviklingshemming være en naturlig del av den lokale kirkes fellesskap, er trosopplæringen den naturlige inngangsporten. Derfor er det viktig at menighetene lykkes med å skape en trosopplæring hvor barn og unge med utviklingshemming er en naturlig og selvsagt del.

Ny plan for kirkelig undervisning og læring

Kirkemøtet vedtok i april 2024 en ny plan for kirkelig undervisning og læring.⁵² Også i denne planen understrekes det at alle skal ha like muligheter, uavhengig av funksjonsevne. I kapittel 6, som har overskriften: Likeverdig deltagelse, medvirkning og medborgerskap» heter det bl.a.:

Siden kirken inviterer alle døpte og interesserte til undervisning og læring, må tilbudet være tilgjengelig og åpent for alle. Fellesskap skal preges av anerkjennelse og likeverd, der barn og voksne kan delta på egne premisser og oppleve tilhørighet. Det forutsetter at undervisningen er både relasjonell, tilrettelagt

51 Ibid. s. 27

52 KM sak 6/24 Plan for kirkelig undervisning og læring.

og preget av kunnskap om menneskerettigheter, menneskelig mangfold og sårbarhet. Universell utforming og individuell tilrettelegging skal ivaretas. Bygg, rom og steder med redusert tilgjengelighet er en utfordring mange steder. Det må sikres at aktiviteter så langt som mulig ikke ekskluderer enkelte grupper eller individer.

Utblick

Den norske kirke har selv dokumentert og understreket at kirken er en kirke for alle. Den lokale kirken er ingen forening for likesinnede, men et fellesskap for alle døpte, og også andre som ønsker å delta. I denne kirke har alle sin rettmessige plass. Her hører alle døpte hjemme, og er satt inn i fellesskap med hverandre. Det ligger innbakt i kirkens oppdrag å sikre dette mangfoldet. Dette betyr også at de medlemmer som har behov for bistand eller tilrettelegging, skal få mulighet både til å praktisere sin tro og kunne delta i fellesskapet.

Både barn og mennesker med utviklingshemming hører til, midt i menighetens fellesskap, og helt i sentrum av gudstjenesten, som helt ordinære medlemmer av fellesskapet. Dette er oppdraget, et oppdrag som ikke kan velges bort. Det er slik kirken lever og er til. Det handler om kirkens identitet.

Del 4: Hindringer for en kirke for, av og med alle

Hvorfor er det ikke slik, da?

Hvorfor er det så vanskelig å gi mennesker med utviklingshemming sin rettmessige plass i kirken de er døpt inn i, som likeverdige og ordinære gudstjenestedeltakere i den helt vanlige gudstjenesten, og som likeverdige og ordinære deltakere i de helt vanlige menighetsfellesskapene i lokalkirken? Spørsmålet er særlig interessant fordi både samfunn og kirke i sine førende dokumenter, nettopp understreker at mennesker med utviklingshemming skal ha mulighet til å leve et verdig liv. Svarene er mange, og svarene er svært sammensatt. I denne framstillingen vil jeg nøye meg med å identifisere noen hindringer som etter min erfaring, både som far og som prest, hindrer mennesker med utviklingshemming i å være en likeverdig del av menighetenes fellesskap.

I mitt arbeid som spesialprest gikk mye av tiden med til å få bort hindringer som gjorde at mennesker med utviklingshemming ble plassert på sidelinjen, og ikke kom «helt med» i det ordinære fellesskap i lokalkirken. Leserne utfordres til selv å ransake egne holdninger og egen praksis. For i dette arbeidet er det ikke de andre som trenger å forandre seg, alle trenger vi en fornyelse. Det å skape en kirke for, av og med alle, skapes og bygges av hele menigheten: frivillige, ansatte på alle nivå og den helt vanlige kirkegjenger.

1: Kamp om oppmerksomhet og plass i strategiene

Sett fra mitt ståsted er det også i kirken en kamp om oppmerksomheten: å bli sett, hørt og bli prioritert. Den som blir prioritert, kommer inn i strategiene. Det som konkretiseres i disse strategiene, skal være føringer og legge grunnlaget både for bispedømmenes og lokalkirkens prioriteringer. Det som ikke kommer med i strategien, skal det normalt ikke rapporteres på. Det er derfor om å gjøre å komme med i strategien, om arbeidet skal komme med på kirkens dagsorden. Den som ikke er med her, er helt avhengig av de spesielt interesserte.

Da Kirkemøtet i 2012 vedtok Kirkerådets uttalelse⁵³ *Den norske kirkes betjening av mennesker med utviklingshemming – Likeverd, inkludering og tilrettelegging*, ba Kirkemøtet om at denne uttalelsen ble lagt til grunn for arbeidet i lokalmenigheten, og at dette området ble synliggjort i menighetenes og i bispedømmenes planer og rapporter. Hvor mange bispedømmer og menigheter som fulgte denne oppfordringen, har jeg ikke gjort noen undersøkelse på. Min mistanke og erfaring er at denne oppfordring i liten grad ble konkretisert i bispedømmenes planer og strategier. Det hører også med at heller ikke Kirkerådet fulgte dette tydelig opp i målsettinger og strategier.

Det har undret meg at mennesker med utviklingshemming ikke er kommet inn i de dokumenter som konkret styrer hverdagene i bispedømmene. Dette til tross for klare vedtak på Kirkemøtet. Derfor var det interessant å lese sakspapirene til møtet i Kirkerådet i januar 2024⁵⁴, hvor det står: *Det er i dag ingen fast og gjennomgående systematikk i at bispedømmeråd følger opp Kirkemøtets vedtatte mål og strategier, til tross for at kirkeord-*

53 KR 57/2009

54 KR 14/24

ningens § 26 slår fast at «Bispedømmerådet utfører de gjøremål som det til enhver tid er pålagt av Kirkemøtet eller Kirkerådet. Den manglende systematikken er en tydelig svakhet i oppfølgingen av kirkemøtevedtak. Bispedømmenivået er svært viktig for realiseringen av strategier som Kirkemøtet vedtar.»⁵⁵

Det er nå engang slik i Den norske kirke at det er det som konkretiseres i mål og strategier, som blir prioritert. Derfor, ved å utelate en kirke for, av og med alle i strategiene og ikke nevne mennesker med utviklingshemming, blir det i praksis et hinder for en reell deltakelse. Når dette utelates i strategiene, gir dette i praksis et signal om at dette ikke er et anliggende for hele kirken, men en særinteresse for noen.

2: Tvetydig ledelse

En kirke med rom for alle, vokser ikke fram av seg selv. Selv om tematikken er synliggjort og konkretisert av Kirkerådet og Kirkemøtet, skjer arbeidet tilfeldig om ikke de som har ansvaret for å lede, tar ledelsen. Historien viser at kirkens arbeid med å bygge en kirke for, av og med alle, i altfor stor grad har vært preget av de mange ildsjeler, og i mindre grad vært hele kirkens arbeid. Min opplevelse er at det fremdeles er mange som ser på dette arbeidet som et sektor- eller et nisjearbeid. Derfor er også arbeidet så forskjellig fra landsdel til landsdel.

For å realisere en kirke med alle, er vi helt avhengig av at de som har mandat til og er innsatt til å lede, tar ledelsen og leder arbeidet mot dette målet. Her er biskopenes ledelse, med bakgrunn i deres tilsynsansvar, av helt avgjørende betydning. Dette må sies klart og tydelig av biskopene. Budskapet må forstås og tas imot av diakoner, kantor, prester, kateketer og menig-

55 s. 9 i saken.

hetspedagoger og også av menighetsrådene, og det må stadig etterspørres.

Når tematikken bare tas opp ved de helt spesielle anledninger, blir budskapet tolket dithen at dette bare er for de spesielt interesserte. Når en kirke for, av og med alle, derimot blir kommunisert som en integrert del av kirkens oppdrag, blir budskapet mottatt på en helt annen måte. Ved en tydelig ledelse bekrefter biskopen at dette er hele kirkens oppdrag, og angår alle ansatte og råd i hele kirken. Uten en slik aktiv ledelse hindres arbeidet med å bygge en kirke med alle. Mangel på ledelse er derfor ingen nøytral ledelse, det er en ledelse som kan gi grobunn for utenforskap.

3: Usikkerhet

Når vi møter mennesker som har vansker med å uttrykke seg, så blir de fleste av oss usikre på hvordan vi skal oppføre oss og hva vi skal si. Samtidig blir vi redde for å gjøre feil. Når vi ikke vet hvordan vi skal kommunisere og ikke vet hva vi skal snakke om, trekker vi oss unna, eller vi lar være å oppsøke situasjoner hvor vi vet vi kommer til å oppleve usikkerhet. Når en er usikker på hvordan en skal møte mennesker med utviklingshemming, kan vi også lett bli tafatte og hjelpeløse i dette møtet.

Det finnes bare en metode for å komme videre: Vi må skaffe oss erfaring. Vi må lære å være i situasjonen, og vi må bli kjent med hverandre. De fleste av oss trenger en veiledning og opplæring, uavhengig av hvilken stilling vi har. Derfor utfordres alle kirkens medarbeidere; kirketjenere, trosopplærere, menighetspedagoger, kateketer, kantorer, diakoner, prester, proster og biskoper, og alle i rådslinjen, til å bli kjent med et menneske med utviklingshemming. Dette er eneste måten vi får bukt med usikkerheten på. Det handler om å ta tid til og la seg veilede. En

slik veiledningssituasjon er like viktig som åndelig veiledning og arbeidsveiledning. Her utfordres våre ledere til å gå foran og vise vei.

4: Mangel på kunnskap

Dmitry Lukash, ved VID vitenskapelige høgskole, bekrefter i sin artikkel «Utviklingshemmedes rett til religionsutøvelse i Norge»,⁵⁶ at religion, religiøs praksis og behov til denne gruppen mennesker ikke har vært gjenstand for særlig mye empirisk forskning. Lukash tilføyer at det i nordisk perspektiv i enda mindre grad har vært forsket på dette. Når tematikken ikke er gjenstand for forskning, blir konsekvensen at temaet i liten grad tas opp i utdanningene. Dermed blir mange studenter hjelpeløse i møte med mennesker med utviklingshemming. Denne hjelpeløsheten er for mange kirkelig ansatte også et stort hinder i arbeidet med å skape en kirke med alle.

På bakgrunn av kirkens oppdrag, må det være en forutsetning at medarbeiderne er kjent med at Den norske kirke er en kirke med alle. Da må en også ha en basiskunnskap om hvordan en møter mennesker med nedsatt kognitiv funksjon, både i forkynnelser, undervisning og sjelesorg.

5: Et ekskluderende menneskesyn

Det offisielle synet er i dag klart og utvetydig, både i kirke og samfunn. Mennesker med utviklingshemming skal ha samme rettigheter og samme muligheter som alle andre. Få gir i dag offentlig uttrykk for nedsettende holdninger til mennesker med

56 I religiøst medborgerskap: Funksjonshemming, likeverd og menneskesyn s. 31

utviklingshemming, eller forsvarer at de gis lavere rang enn andre.

Det ble derfor sterke reaksjoner da en nesten ferdigutdannet sykepleier på et evalueringsskjema etter et seminar om habilitering i 2007, skrev: *Jeg synes at barn med funksjonshemming bør avlives fortest mulig*. Reaksjonene uteble ikke. Direktøren for Statens autorisasjonskontor for helsepersonell uttalte: *Jeg synes det er et avskyelig utsagn. Sånt helsepersonell vil vi ikke ha!* Professor i medisinsk etikk, Helge Solbakken ved UiO, sa at utsagnet er *rimelig hårreisende* og sier: *Slike holdninger hører ikke hjemme i helsevesenet overhodet.*⁵⁷ Om dette utsagnet er et engangstilfelle, eller om det gir uttrykk for en holdning som fremdeles er høyst reell i det norske samfunnet, skal vi ikke gi oss i kast med å analysere.

Det var slike holdninger som medførte at rundt 300 000 fysisk og psykisk utviklingshemmede, kronisk syke og «asosiale» ble sendt i gasskammeret under 2. verdenskrig. Det var snakk om drap på mennesker samfunnet «ikke trengte»: *De var annerledes og uproductive, og blant samfunnets svakeste*. Fordi de var annerledes, måtte de dø. Denne delen av nazi-historien er ofte blitt glemt.⁵⁸

Det er farlig å glemme. Glemmer vi, mister vi lett evnen til å avsløre slikt tankegods i tide. Samtidig er det viktig å oppøve en beredskap som avslører slike holdninger, før de får fotfeste. Uten at vi er klar over det, kan slike tanker igjen komme til å prege deler av samfunnet. Holdningene kan åpne opp for en

57 Vårt Land 24. august 2007.

58 Stoff hentet fra Arnt Stefansens kronikk fra 2013 «Du er annerledes. Du må dø». (Ytring),

kirke for, av og med alle, og de kan ekskludere og skape barrierer, slik at kirken i praksis blir for noen.

Til alle tider er mennesker blitt rangert etter yteevne og evnen til å fungere i samfunnet. I vår tid er det lett å heie fram mennesker med utviklingshemming som er godt fungerende, de som presterer, de som er «uproblematiske» og yter inn i fellesskapet. Man glemmer så altfor lett de mange som ikke har mulighet for å yte ut over det å bare være, de som trenger bistand til alle dagliglivets gjøremål, og som trenger hjelp til kommunikasjon.

Det kristne menneskesyn rangerer ikke. Det favoriserer ingen, og overser ingen. Det er nettopp likeverdet som er det kristne menneskesynets kjennetegn. I praksis vil det si at en ikke setter noen framfor andre, men sørger for at alle får en likeverdig mulighet for tilhørighet og deltakelse i lokalkirken.

6: Fordommer om at mennesker med utviklingshemming ikke har noe religiøst liv

Min erfaring er at fordommer⁵⁹ i forhold til mennesker med utviklingshemming, fremdeles lever i kirke og samfunn, både blant kirkens ansatte og hos de vanlige kirkegjengere. Disse fordommene blir i praksis et effektivt hinder for en kirke for, av og med alle. Når en tenker at mennesker med utviklingshemming ikke kan leve et fullverdig troens liv, er det kort og godt en fordom, som ikke gir uttrykk for virkeligheten.

I 1995 kom det ut en dansk bok med tittelen: «En glemte dimensjon – utviklingshemmedes religiøsitet». Her skriver Inger Albinus, mor til en gutt med utviklingshemming: *Langsomt har*

59 *En fordom er en forutfattet, oftest negativ, holdning overfor noe eller noen. At den er forutfattet betyr at den ikke baserer seg på saklig, rasjonell betraktning. Fordommer kan ofte være basert på manglende kunnskap.*

*man fått forståelse for, at udviklingshæmmede ikke udgør en særlig race, men er mennesker med nøjagtigt de samme basale behov som andre. Det gælder naturligvis også det religiøse behov.*⁶⁰

Selvsagt har mennesker med utviklingshemming mulighet for å tro, like mye som andre mennesker. I innledningskapitlet i nevnte bok skriver redaktørene: *Forfatterne skriver på baggrund af egne erfaringer og udtrykker samstemmigt, at udviklingshæmmede – når de får mulighed for at udfolde det – ofte er i besiddelse af et rigt facetteret religiøst liv. Religion kan spille en væsentlig og på mange måder oversett rolle i deres liv. Det er vigtigt at få dette aspekt med også i deres tilværelse. Også for dem er det religiøse et grundvilkår i tilværelsen, som ikke må undervurderes. Det kan være en styrke og trøst i mange livssituationer.*⁶¹

Dmitry Lukash, som vi tidligere har sitert, viser til flere studier fra 2000-tallet, hvor det bekreftes at mennesker med utviklingshemming har et åndelig liv: *Med andre ord bekrefter forskningen det som ofte blir glemt og skjøvet bort, nemlig at den religiøse, åndelige side ved livet til mennesker med utviklingshemming ikke bare finnes, men bør vies oppmerksomhet.*⁶²

Etter å ha jobbet sammen med mennesker med utviklingshemming, og feiret utallige gudstjenester sammen i nærmere 30 år, er min erfaring at mennesker med utviklingshemming er som andre mennesker og har selvsagt sine åndelige behov.

60 I: Jørgensen, Frank Ulmer og Jensen, Anette (En glemt dimensjon – utviklingshæmmedes religiøsitet. Fredriksberg), s. 11

61 Ibid. s. 8

62 Dmitry Lukash i: «Religiøst medborgerskap», s. 31.

En forskning som går ut på å finne ut om mennesker med utviklingshemming har et åndelig liv, «er gått ut på dato». At det i det hele tatt forskes på om mennesker med utviklingshemming kan tro, mener jeg både avdekker fordommer i forhold til mennesker med utviklingshemming, og lite innsikt i hva tro i kristen sammenheng er. En forskning som derimot undersøker hvordan en uttrykker sin tro, og hvilken bistand en trenger og så videre, er det stort behov for.

Tiden er overmoden for å ta et oppgjør med de fordommene som gir næring til det synet at mennesker med utviklingshemming ikke er i stand til å leve dåpens og troens liv, og at de ikke har de samme behov som andre for å delta i den ordinære gudstjenesten.

7: Så langt, men ikke lenger

Jeg har fått mange godord om arbeidet «vårt» gjennom årene. Mange av mine kolleger synes det er veldig fint at vi legger til rette for både gudstjenester og treffpunkt for mennesker med utviklingshemming. Arbeidet applauderes, og mange sier de er takknemlige for dette arbeidet. Når jeg derimot antyder at målsettingen er «en kirke for, av og med alle», på den ordinære gudstjeneste, hver søndag hele året, år ut og år inn, møter jeg ofte usikkerhet, engstelse og også motstand.

«Så langt, men ikke lenger», kan stå som overskrift over disse samtalene. Helt konkret har jeg møtt mye motstand og engstelse i forhold til å invitere mennesker med utviklingshemming helt inn i fellesskapet, som likeverdige deltakere. Det er greit at de best fungerende inviteres helt inn, men det er tross alt best at de som er såkalt dårligere fungerende, inviteres til de tilrettelagte fellesskap.

For meg er det viktig å understreke at kirken er alles kirke. Ingen har rett til å gjøre om kirken til sin egen kirke, tilrette-

lagt for seg selv. I kirken hører vi hjemme, alle vi som er døpt. Sammen skal vi bygge fellesskap.

Utblick

Det engelske uttrykket «Survival of the fittest», betyr direkte oversatt til norsk «den best tilpassedes overlevelse». Uttrykket er hentet fra naturens verden, og beskriver den virkelighet dyrene lever under. Det er de best tilpassede individene som overlever i kampen for tilværelsen. Dette er den brutale virkelighet. Min erfaring er at mange opplever kirken på samme måten. Også her er det de best tilpassede som overlever. De som ikke er blant de «tilpassede», blir i praksis henvist til «utenforskapet».

Når troen blir så vanskelig å håndtere, og så krevende å praktisere, at de «minste» iblant oss ikke inkluderes, har vi skapt en tro i menneskets bilde. Da blir selve troen og troens liv et uoverstigelig hinder for deltakelse. Når troen blir avhengig av en viss intellektuell kapasitet, og troens liv blir gjort avhengig av en bestemt væremåte, skapes troens tapere. Da er det bare de best tilpassede som overlever.

Min undring er om det er her det største problemet for arbeidet med å bygge en kirke for, av og med alle ligger. Er det vår tolkning av troen og troens liv som gjør at det er så vanskelig å bygge en kirke for, av og med alle? Er troen blitt et produkt av fornuften, og troens liv gjort avhengig av menneskets karakter og vilje? Er menneskets egeninnsats blitt så høy at troen blir uoppnåelig for mennesker med utviklingshemming? Har vi skapt en elitekultur, hvor bare den sterkeste overlever?

Jeg har ikke noe bastant svar, men ber leserne reflektere over mine spørsmål.

Del 5: Gud gjør ikke forskjell på folk

Uten forskjell av noen art

Under en samtale om innholdet i boka, kom en av mine respondenter med følgende brannfakkell: *Tror du enkelte lesere vil påpeke at du for lett leser inn mennesker med utviklingshemming i både bibeltekstene og i bekjennelsesskriftene?* Bakgrunnen for spørsmålet var, som han ganske riktig påpekte, at mennesker med utviklingshemming svært sjelden er nevnt i tekstene, og at forfatterne neppe har hatt mennesker med utviklingshemming i tankene da tekstene ble skrevet ned. Mitt tilsvaret kom ganske kjapt og instinktivt: *Alle tekster som handler om mennesket, handler om alle mennesker, og dermed selvsagt også om mennesker med utviklingshemming.*

Skal vi noen gang lykkes med vårt prosjekt: å skape en kirke for, av og med absolutt alle, er det en forutsetning at kirken også lytter til og gjør bruk av den livs- og troserfaring som mennesker med utviklingshemming sitter inne med. I en kirke som «markedsfører» seg som en åpen og inkluderende folkekirke, er alles tros- og livserfaringer like nødvendige og viktige. Det er når alle disse erfaringene blir behandlet som likeverdige, at det kan bygges en bærekraftig kirke for, av og med alle. I motsatt fall vil kirken forbli en kirke for noen, og aldri komme ut av en «de og oss»-tenkning.

I min første tid som prest, deltok jeg på et kurs for næringslivsledere. Foreleseren, som selv var næringslivsleder, understreket

at de gode ideer kunne komme fra alle nivåer i organisasjonen. Alles tanker og observasjoner var like viktige, uansett hvilket nivå en befant seg på. Det handlet om å se på hver medarbeider som en ressurs. Ikke bare for den jobben en skulle utføre, men en ressurs og en bidragsyter for utviklingen av hele organisasjonen. Overført til vårt tema, så er den erfaringen mennesker med utviklingshemming sitter inne med, helt nødvendig om kirken skal kunne være en kirke for, av og med alle.

Tilnærmingen til denne boka, både til de bibelske tekster og til bekjennelsesskriftene, er at alle mennesker, uavhengig av menneskelig utrustning og funksjonsevne, representerer det store mangfold av mennesker. Alle tekstene må derfor alltid tolkes i lys av det menneskelige mangfold, og teologien må alltid utvikles med bakgrunn i menneskenes forskjellige utrustning, livsvilkår og livserfaringer. Noe annet vil være å innsnevre tekstene. Helt konkret handler dette om å ikke gjøre forskjell på folk, og sørge for at alle får like muligheter til å være en del av kirkens fellesskap og den gudstjenestefeirende menighet, uten forskjell av noen art. Ingenting med oss eller i oss kan rukke ved dette.

Gud gjør ingen forskjell

Det er umulig for oss mennesker å beskrive Gud. Gud er Gud, og vil aldri kunne beskrives fullt ut av noe menneske. Samtidig, det vi kan se i glimt, er at Gud er absolutt kjærlighet, og at dette innebærer at **Gud ikke gjør forskjell på folk**. Dette ligger som et premiss i selve Guds kjærlighet. For er Gud virkelig absolutt kjærlighet, så er det umulig for Gud å gjøre forskjell på folk. Gjorde Gud forskjell på folk, ville Gud være i strid med seg selv. Da Moses beskrev Gud, framhevet han akkurat dette at Gud ikke gjør forskjell på folk: *For Herren deres Gud er Gud over*

*alle guder og Herre over alle herrer, den store og mektige Gud som ikke gjør forskjell og ikke lar seg bestikke.*⁶³ I møte med Gud er det aldri noen rangordning.

Paulus bruker uttrykket: *For Gud gjør ikke forskjell på folk* flere ganger i sine brev.⁶⁴ Her handler det om at Gud ikke gjør forskjell på folk når det gjelder frelsen. Guds dom er absolutt rettferdig. Gud tar aldri hensyn til hvem mennesket er, hvilken utrustning en har, hvilket sjikt en hører til, hvilket folkeslag en tilhører, hvilken livssituasjon en er i osv.

Ordet som på norsk er oversatt med «forskjell», betyr personsanseelse, og handler om å dømme mennesker etter «ansiktshensyn». Med andre ord å gi rom for «trynefaktoren», og bedømme mennesker etter rase, utrustning, funksjon, meninger, oppførsel osv. Gud er totalt annerledes. Gud gjør aldri forskjell på folk.

Mange har forsøkt å konkretisere uttrykket «Gud gjør ikke forskjell på folk» inn i sin kontekst:

Gud favoriserer ikke en rase framfor en annen. Det er ingen partiskhet hos Gud.

*Det er ingen raseforskjeller hos Gud. Gud har ingen favoritter. Gud bryr seg ikke om denne verdens oppdeling.*⁶⁵ I vår kontekst vil det være sakssvarende å gi uttrykket følgende innhold: *Gud gjør ingen forskjell ut ifra kognitive evner. Gud behandler ikke mennesker med utviklingshemming annerledes enn andre.*

Guds vilje er klar og tydelig. Gud vil at alle mennesker skal bli frelst. Dette går som en rød tråd gjennom hele Det nye testamente. Det er ingen forskjell, og ingen rangering mellom menneskene. Dette sies klart og tydelig både i 1.Tim 2,4: *Han som vil*

63 5. Mos. 10,17.

64 Rom. 2,11, Gal. 2,6, Ef. 6,9.

65 Studiebibelen bind III. s. 524.

at alle mennesker skal bli frelst og lære sannheten å kjenne, og 2. Pet.3,9: Nei, han er tålmodig med dere, for han vil ikke at noen skal gå bortapt, men at alle skal nå fram til omvendelse.

Når ordet **alle** brukes, må det alltid tolkes slik at alle mennesker er innbakt i ordet. Her er ingen unntak, og ingenting som står skrevet med liten skrift: «unntatt er den som». Når ordet 'alle' brukes i misjonsbefalingen, «Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler», så betyr det også absolutt alle. Kirkens oppdrag er å nå og inkludere alle mennesker, og bygge kirkefelleskap som består av dette 'alle'.

Kirkens historie, også i den første kristne tid, viser at den kristne menigheten gjorde forskjell på folk, både i forhold til mottakelsen av frelsen og innad i menighetens fellesskap. Derfor er denne tematikken klart og tydelig tatt opp i det bibelske materialet, både i form av opplæring og ved irettesettelse. Budskapet er tindrende klart – forskjellsbehandling er ikke forenlig med troen på den treenige Gud, hverken i den første kristne tid eller i dag. I det følgende vil vi vise hvordan de forskjellige bibeltekstene behandler tematikken.

Det store gjestebudet⁶⁶

En gang Jesus var gjest hos en fariseer, begynte han å irettesette gjestene. Gjestene hadde gjort som de pleide, og satt seg øverst ved bordet. Med andre ord hadde de valgt seg ut de gjeveste plassene. Jesus irettesetter dem, og gir dem en real undervisning i hvordan de skal oppføre seg når de blir invitert i selskap. De skal gjøre det motsatte av hva de hadde gjort: *Når du er innbudt et sted, skal du ta plass nederst ved bordet, slik at verten kan be*

66 Luk. 14,7–24.

deg sette deg høyere opp. For den som setter seg selv høyt, skal settes lavt, og den som setter seg selv lavt, skal settes høyt.

Etterpå tar Jesus for seg verten, og begynner å undervise også ham om grunnleggende selskapskultur. I sin undervisning av verten setter Jesus saken på spissen. Jesus sier han ikke skal invitere venner og slektninger, for de kommer til å be ham igjen. *Nei, når du skal holde selskap, så innby fattige og uføre, lamme og blinde. Da er du lykkelig, for de kan ikke gi deg noe igjen, men du skal få lønn for dette når de rettferdige står opp fra de døde.* Nå var Jesu tale neppe noe forbud mot å invitere venner og slektninger, men en sterk utfordring til å be de svakeste.

Jesus er klar og tydelig på vertens ansvar. Han skal ikke bare invitere de vellykkede, han har et sosialt ansvar for også å invitere dem med lav sosial status, de som har behov for bistand, de som av forskjellige årsaker er satt utenfor i samfunnet. Samtidig som Jesus understreker vertens forpliktelse, understreker Jesus også gleden og velsignelsen ved å invitere de minste i samfunnet.

I forlengelsen av samtalen med verten, forteller Jesus lignelsen om det store gjestebudet. En mann ville holde et stort gjestebud, og har forhåndsinvitert gjestene. Alle de inviterte melder avbud, når tjeneren kommer for å si at alt er klart og festen kan begynne. Da blir mannen sint, og ber tjeneren gå ut for å invitere de fattige og uføre og blinde og lamme. Tjeneren gjør som mannen sier, men det er ennå plass til flere. Da blir tjeneren bedt om å gå ut på gater og streder og invitere alle han ser til festen. Verten var synlig irritert og sier: *Ingen av dem som var innbudt, skal få smake festmåltidet mitt.*⁶⁷

Jesu undervisning om gjestfrihet og det store gjestebudet, handler både om å skape fellesskap med og av alle i denne verden,

67 Luk. 14,15–24.

samtidig som det handler om Guds rike. I Guds rike er det ingen rangordning. Her inviteres alle, helt uavhengig av menneskelig utrustning. Det er dette som kjennetegner menighetens fellesskap.

Med bakgrunn i disse tekstene, mener jeg det er umulig å argumentere for at mennesker med utviklingshemming ikke hører hjemme midt i menighetens fellesskap. Et afrikansk ordspråk lyder: *Hvis dere ikke har et gammelt menneske i deres familie, hvilken ros har dere da*. Biskop emeritus i den danske kirke, Steen Skovsgaard, har omskrevet det afrikanske ordspråket slik: «Hvis I ikke har en utviklingshæmmet i jeres menighet, hvad ros har I da?»⁶⁸ Her gjelder også ordene fra Jesus – det er da du blir lykkelig. Menighetens velsignelse ligger i et helt fellesskap, hvor «alle» er.

Lignelsen om sauene, sølvmynten og sønnen⁶⁹

Bakgrunnen for at Jesus fortalte lignelsen om sauene, sølvmynten og sønnen som kom hjem, var fariseernes og de skriftlærdes reaksjon på at Jesus var sammen med tollere og syndere. De murret og sa seg imellom: *Denne mannen tar imot syndere og spiser sammen med dem*. For å vise at Gud elsker også disse menneskene, forteller Jesus disse lignelsene.

Det er lang tradisjon for å bruke disse tekstene for å vise hvordan Jesus leter etter alle mennesker som er kommet bort fra Gud. Teksten blir da en sterk understrekning av at de er elsket av Gud, og at det aldri er noen hinder for å komme tilbake. Gud leter alltid og utrettelig etter de som er kommet bort. Det er dette som også er kirkens kall og oppdrag: å lete opp alle som

68 I: Kirken og mennesker med særlige behov – menneskesyn og teologi. s. 59.

69 Luk. 15

er kommet bort fra Gud, og møte dem med Guds uendelig rause kjærlighet.

Det som går igjen i alle de tre lignelsene, er Guds glede over hver som kommer tilbake. Det ble full jubel også blant englene, da den bortkomne blir funnet. Dette viser hvordan Guds kjærlighet brenner for hvert menneske, og hvordan jubelen slår ut når den ene kommer tilbake. Mennesker med utviklingshemming er ingen unntak. En del av menighetens oppdrag er derfor også å lete opp mennesker med utviklingshemming, og sørge for at de får sin rettmessige plass i en kirke for, av og med alle. Gud godtar ikke noe «svinn».

De minste små

Kampen om å få ære og innta de gjeveste posisjonene i kirken, er ikke av ny dato. Diskusjonen om hvem som er størst i Guds rike, har fulgt kirken gjennom hele historien. Jesu disipler var heller ingen unntak. I sin iver etter å få avklart hvem som virkelig var størst i Guds rike, henvendte disiplene seg til Jesus: *Hvem er den største i himmelriket?* Til disiplenes store overraskelse snur Jesus alt på hodet. Før Jesus svarer, roper han på et barn, stiller det midt mellom dem og sier *Uten at dere vender om og blir som barn, kommer dere ikke inn i himmelriket. Den som gjør seg selv liten som dette barnet, han er den største i himmelriket.*⁷⁰

Jesu svar understreker at Guds rike er et annerledes rike. I Guds rike er de minste de største. Samtidig er alle like. I Guds rike må de største bli som de minste. Her finnes Gudsrikets likeverdtpunkt. Det er dette Jesus på forskjellige måter stadig terper på. For bare slik kan mennesker komme inn i Guds rike, gjennom samme dør og på samme måte, sammen med de minste av de minste.

70 Matt. 18,1–5. Se også Mark. 9,33–37 og Luk. 9,46–48.

Etter at Jesus hadde trukket fram barnet som eksempel, utdyper han svaret. Den største i himmelriket er den som gjør seg selv liten som et barn. Slik er det i Guds rike. Disiplene må rett og slett vende om og bli som barn. Dette var ikke sagt til nye disipler, som en innføring i disippelskap. Jesus snakker til de erfarne disiplene. Det var de som måtte vende om. Dette er verd å legge merke til. Det er tydelig at dette er et tema som stadig måte gjentas for disiplene. Når Jesus snakker om å gjøre seg selv liten som et barn, er konteksten troen og Guds rike, og ikke en generell formaning.

Jesu undervisning av disiplene foregikk hele tiden. Stadig måtte de korrigeres. Ordene må kontinuerlig også gjentas i den kristne kirke: *Den som gjør seg selv liten som dette barnet, han er den største i himmelriket.* Da disiplene en annen gang avviste dem som kom med barna til Jesus, for at han skulle velsigne dem, ble Jesus sint. Hvordan Jesus var da han ble sint, vet jeg ikke, men disiplene må ha fått en skikkelig «overhøving». Jesus avsluttet samtalen med å si: *La de små barna komme til meg, og hindre dem ikke! For Guds rike tilhører slike som dem.*⁷¹ Disiplene glemte neppe denne samtalen så lett.

Disiplene skulle ikke bli «barnslige» eller uansvarlige. Det handlet heller ikke om å tilegne seg barnets egenskaper eller barnets uskyld. Et barn var heller ikke flinkere til å ta imot frelsen enn de voksne. Poenget er at barna ikke kan klare seg selv, men er helt avhengig av hjelp. Når Jesus sier at disiplene må vende om og bli som barn, betyr det rett og slett at de må snu tanken. I Guds rike er det ikke snakk om en prestasjon eller posisjon og om å bli størst, men om å bli hjulpet og gitt.

71 Mark. 10,13–16.

Den danske teologen Birgitte Graakjær Hjort⁷², har følgende overskrift over en artikkel i boken «Kirken og mennesker med særlige behov – menneskesyn og teologi: *Den, der ikke tager imod Guds rike ligesom den multihandicappede, kommer slet ikke ind i det.*⁷³ Ikke forstått som en ny forutsetning for troen, men som en erkjennelse av at det bare er mulig å komme inn i Guds rike ved at den treenige Gud griper inn i et menneskes liv og skaper troen og troens liv.

Samtidig går Jesus enda et skritt videre og sier: *Den som tar imot et slikt lite barn i mitt navn, tar imot meg.* Når kirken tar imot *et slikt lite barn*, er det samtidig Jesus en tar imot. Jesu sterke identifisering med de små og hjelpeløse kommer også tydelig fram når Jesus underviser om hva som skal skje på dommens dag. Det interessante er at Jesus sier at de som har gitt *disse mine minste søsken* mat og drikke, tatt imot de som var fremmede, kledd de som var nakne, besøkt de syke, og de som var i fengsel, har gjort det mot ham.⁷⁴ En lovsyngende menighet som priser og takker Gud, blir derfor en fullstendig selvmotsigelse om det ikke er plass til *de minste*. En kirke for, av og med alle er derfor godt forankret i Jesu egen undervisning.

Etter at Jesus sier at de som tar imot et slikt lite barn i hans navn, tar imot ham, kommer han med en skikkelig kraftsalve: *Men den som lokker til fall en av disse små som tror på meg, han var bedre tjent med å få en kvernstein hengt om halsen og bli senket i havets dyp.*⁷⁵ Ordet som i norsk oversettelse oversettes med «å lokke til fall», kan også bety å føre på avveier. I

72 Afdelingsleder, Ph.D. i teologi, ved Folkekirkenes Uddannelses- og videntcenter, Danmark.

73 s. 41ff

74 Matt. 25,31ff.

75 Matt. 18,6.

dette ligger også det å bli årsak til at en av disse små som stoler på Jesus, kommer bort fra Jesus og mister sin tro. Disiplene blir advart mot å forakte en eneste av disse små, og viser til Guds kjærlighet. Jesus kom for å «berge de bortkomne». For Gud vil ikke at en eneste av disse små skal gå fortapt. Ved å bruke bildet om kvernstenen viser Jesus hvor verdifulle disse var for ham.

Forskjellsbehandling er uforenlig med troens liv

Det er ganske kraftig kost Jakob møter sine lesere med, når han tar et oppgjør med forskjellsbehandlingen som foregår midt i menighetens forsamling. Jakob er kort sagt kompromissløs: *Mine søsken! Dere kan ikke tro på vår Herre Jesus Kristus, herlighetens Herre, og samtidig gjøre forskjell på folk*⁷⁶. Det å gjøre forskjell på mennesker og samtidig tro på Jesus Kristus, er kort og godt en selvmotsigelse. Det er umulig å forene troens liv og en praksis som gjør forskjell på folk. Når en gjør forskjell på folk, vitner en selv om at troen ikke er der, den er død.⁷⁷ Vi kommer i et senere kapittel tilbake til forholdet mellom tro og gjerning.

Jakob avdekker hvordan brevets adressat helt konkret gjør forskjell på rik og fattig. Det er den rike som blir sett, tatt vare på og hegnet om, mens de fattige blir satt til side. Jakobs beskrivelse er ganske gjenkjennelig:

Sett at det kommer to menn inn i forsamlingen deres. Den ene i staselige klær, og med gullring på fingeren, den andre fattig og i skitne klær. Så legger dere merke til ham med de staselige klærne og sier: Vær så god, her er en god plass, men til den fattige: Du kan stå her eller: Sett deg her ved føttene mine! Har dere ikke

76 Jakob 2,1.

77 Jakob. 2,17.

*da skapt skille blant dere. Er dere ikke blitt dommere med onde tanker? Hør, mine kjære søsken: Har ikke Gud utvalgt de fattige i verden til å være rike i troen og til å arve det riket han har lovet dem som elsker ham? Men dere har foraktet den fattige.*⁷⁸

Jakob bruker de fattige som eksempel for å vise hvordan menigheten gjør forskjell på mennesker. Samtidig vil dette tekstavsnittet gjelde alle situasjoner hvor menigheten gjør forskjell på folk grunnet noe ved mennesket. Om det er fattigdom, utrustning, livssituasjon osv. Når menigheten gjør forskjell, og behandler mennesker med utviklingshemming dårligere enn den «rikt utrustede», er dette ikke forenlig med troen på Jesus Kristus. Da vil gjerningene vitne mot troen.

Det ligger snublende nær å omskrive Jakobs ord om forskjellsbehandlingen i menigheten: *Dere kan ikke tro på vår Herre Jesus Kristus, herlighetens Herre, og samtidig gjøre forskjell på folk. Sett at det kommer to menn inn i forsamlingen deres, den ene opplever du som en ressursperson, den andre har dyp utviklingshemming og har med seg en ledsager. Så legger du merke til ham du ser på som en ressursperson, tar godt imot ham og gir ham en god plass i forsamlingen. Den dypt utviklingshemmede henviser du til det tilrettelagte fellesskapet og sier at de vil trives bedre der. Der er det trygt og godt. Har dere ikke da skapt et skille blant dere? Er dere ikke blitt dommere med onde tanker. Hør, mine kjære søsken: Har ikke Gud utvalgt de minste blant oss til å være rike i troen og til å arve det riket han har lovet dem som elsker ham? Men dere har forkastet den dypt utviklingshemmede.* Omskrivningen står for seg selv, og bør ikke avfeies så fort.

78 Jakob 2,2–6a.

Jakob er ikke til å misforstå, det å gjøre forskjell på folk er synd: *Men gjør dere forskjell på folk, da synder dere og loven anklager dere som loubrytere. For den som holder hele loven, men snubler i et av budene, har gjort seg skyldig i å bryte dem alle.*⁷⁹ Dette må også bety at når en menighet gjør forskjell på folk ved ikke å inkludere mennesker med utviklingshemming i menighetenes fellesskap, er dette en gjerning som er synd både mot Gud og mennesker.

Kirkens kjennetegn i verden, er at en ikke gjør forskjell på folk, hverken innad i menigheten eller i møte med mennesker utenfor menigheten. Menigheten er likeverdets fellesskap. Alle er vi svært forskjellige, med et mangfold av anlegg, evner og utrustning. Samtidig som vi er vidt forskjellige er vi fullstendig likeverdige i troen på Jesus. Her er ingen troens rangstige, eller noen som er «bedre stilt» overfor Gud enn andre. Kirkens sosiale fellesskap med alle er også et vitnesbyrd om hvordan Gud ser på mennesker.

For at ingen mennesker skal rose seg⁸⁰

Paulus følger opp tanken om de minste sin plass i Guds rike, og bretter dette ut i all sin fylde i starten av Første brev til korintherne. Samtidig er det ikke de minste som er sentrum i teksten. Sentrum er Guds frelse som Guds verk og ikke menneskeverk:

For jøde spør etter tegn, og grekere søker visdom, men vi forkynner en korsfestet Kristus. Han er en snublestein for jøder og dårskap for hedninger, men for dem som er kalt, både jøder og grekere, er Kristus Guds kraft og Guds visdom. For Guds

79 Jakob 2,9–10.

80 1. Kor. 1,18–31.

*dårskap er visere enn menneskene, og Guds svakhet er sterkere enn menneskene.*⁸¹

Paulus fortsetter med å speile menigheten, og viser dem tydelig hvem de er. De kom ikke til tro med bakgrunn i intellektuelle forutsetninger eller et plettfritt moralsk liv. Det var heller ikke så mange vise blant dem, det var heller ikke så mange som hadde innflytelse i byen og det var få med høy status. De var helt vanlige mennesker. Menigheten i Korint lå midt i en by med uttalt classeskille. Slavene ble ikke regnet med. De som regnet seg som de «verdifulle», de foraktet de svake og de med lav anseelse. Det er inn i denne virkeligheten Paulus skriver sitt brev.

I praksis er dette Paulus sitt generaloppgjør med alle krefter som mener de selv kan ordne troens liv ved hjelp av egen utrustning, og ser ned på andre. Paulus er krystallklar og kompromissløs i sin undervisning. Paulus terper inn Guds rikes grunnsannheter, og snur alt på hodet da han gir de minste rollen som veivisere i den genuine kristne tro. Samtidig, i vår iver etter å se den «svake», må vi vokte oss for å sette dem som sees på som kloke og vise menneskelig talt, utenfor. Gud gjør ikke forskjell på noen.

Paulus går grundig og konkret til verks når han beskriver hvem Gud har utvalgt. Med de eksemplene han gir, finnes ikke det mennesket den treenige Gud ikke kan skape tro og troens liv i. Slik er Gud. Han gjør ingen forskjell på folk. På en særskilt måte utvalgte Gud disse menneskene. Paulus uttrykket det slik til menigheten i Korint:

«Men det som i verdens øyne er dårskap, det utvalgte Gud for å gjøre de vise til skamme, og det som i verdens øyne er svakt, det utvalgte Gud for å gjøre det sterke til skamme. Ja, det som i

81 1. Kor. 1,22

*verdens øyne står lavt, det som blir foraktet, det som ikke er noe, det utvalgte Gud for å gjøre til intet det som er noe, for at ingen mennesker skal ha noe å være stolt av overfor Gud».*⁸²

I samtiden var dette sterke saker. Folket reagerte da Jesus var sammen med tollere og syndere, og mente det var uhørt at han menget seg med disse menneskene. Den listen som Paulus setter opp, sprenger alle sømmelighetens grenser. De som var på bunnen av samfunnet, de utvalgte Gud seg. I sin framstilling bruker Paulus «det som i verdens øyne», for å understreke at det er verden som ser slik på disse menneskene. I Guds rike er det annerledes. Her løftes de med lavest rang opp, og de minste blir de største.

Paulus viser til at Gud utvalgte det som i verdens øyne er dårskap. Ordet som i norsk oversettelse er oversatt med dårskap, kan også oversettes med dåraktig, enfoldig, det dårlige og dum. Her er ikke ordet «dum» brukt som uttrykk for lite intelligent, men som uforstandig, jfr. den uforstandige mannen som bygde huset sitt på sand.⁸³ Disse utvalgte Gud for å gjøre de vise til skamme. Å gjøre til skamme kan også bety å bli beskjemmet og å rødme. Med andre ord å sette i forlegenhet. Her er vi ved kjernen av det kristne budskapet.

Svak brukes i motsetning til det sterke og flotte. Gud utvalgte det svake, for å gjøre det sterke til skamme. Paulus understreker at Gud helt konkret utvalgte «de som står lavt, de som blir foraktet, og de som ikke er noe». Ordet «står lavt», betyr å være av lav byrd. I Det nye testamentet brukes ordet bare her. I ordet som blir oversatt med «foraktet» ligger det å se ned på, ringeakte og forakte. Det samme ord blir brukt i innledningen

82 1. Kor. 1,27–29

83 Matt. 7,26

til fortellingen om fariseeren og tolleren i templet. *Til noen som stolte på at de selv var rettferdige, og så ned på andre, fortalte Jesus denne lignelsen.*⁸⁴ Siste konkretiseringen av «det som ikke er noe», er det som er fullstendig oversett, de som var for ubetydelige til å bli lagt merke til.⁸⁵ Gud utvalgte disse menneskene, for å gjøre til intet det som er noe.

Ved denne gjennomgangen maler Paulus evangeliet for korinternes øyne. Ikke slik å forstå at disse svake i verdens øyne hadde en egen forutsetning for å søke Gud. Paulus vil slå fast at ingen mennesker har noe å være stolt av ovenfor Gud. Gjennom dette viser Paulus klart og tydelig at frelsen er Guds verk. Alt er Guds verk, både frelsens mottakelse og helligjørelsen, ja, hele det kristne livet. Paulus tar bort ethvert menneskelig håp om fortjeneste eller egenandel i frelsen. Dette er den røde tråd i hele Paulus sitt forfatterskap. Samtidig vil Paulus gjøre de vise til skamme. Når deres visdom og klokskap setter de som er svake i verdens øyne utenfor, da er det behov for å gjøre dem til skamme. Paulus tar et kraftig oppgjør med deres måte å tenke på.

Paulus konkluderer slik:

*Dere er hans verk i Kristus Jesus, han som er blitt vår visdom fra Gud, vår rettferdighet, helligjørelse og forløsning, for at den som er stolt, skal være stolt av Herren, slik det står skrevet.*⁸⁶

I dette ligger at alt er fra Gud. Gud forener mennesket med Jesus Kristus, og slik forsoner han mennesket med seg selv. I dette ligger også det nye livet, som bærer frukt i form av gode gjerninger. Paulus vil lære oss til å tenke på en annen måte.

84 Luk. 18,9.

85 Studiebibelen. Bind III s. 685.

86 1. Kor. 1,30.

Fokuset tas bort fra menneskets gjerninger og rettes istedenfor mot den treenige Gud. Da er det ingen sensasjon at mennesker med utviklingshemming har troen og lever troens liv. Heller ikke for mennesker med utviklingshemming er det snakk om å få til å tro, troen er Guds verk.

Paulus tar også opp samme tema i brevene til romerne og til efeserne, for å understreke at mennesket ikke har en tøddel å rose seg av. Etter at Paulus i brevet til romerne har understreket at Guds rettferdighet gis ved troen på Jesus Kristus til alle som tror, understreker han at mennesket ikke har noe å være stolt av.⁸⁷ Det samme gjør han i brevet til efeserne, hvor Paulus skriver at frelsen ikke hviler på gjerninger, for at ingen skal skryte av seg selv.⁸⁸

Paulus viser klart og tydelig at vi mennesker ikke er gitt forskjellige muligheter til å tro og leve troens liv. Det er ikke slik at noen klarer bedre å tro enn andre, eller har bedre forutsetninger for å tro enn andre. Det er aldri spørsmål om hva vi får til eller hva vi får gjort, men at Gud får gripe inn og skape troens under i menneskenes liv. Alt er Guds verk. Gud gjør aldri forskjell på folk.

Utblick

En kirke som holder uttrykket «Mer himmel på jord» høyt, kan ikke samtidig gjøre forskjell på folk. Kirken er et likeverdig fellesskap, hvor det ikke gjøres forskjell på folk. Kirken er en kirke for, av og med alle, dette hører til kirkens vesen. Derfor må alltid kirken, om den skal være tro mot sitt oppdrag, ransake seg selv for å se om den gjør forskjell på folk. Dette handler om sentrum både i troens og i menighetens liv.

87 Rom. 3,27.

88 Ef. 2,8–9.

Del 6: Mennesket i relasjon til skaperen og hverandre

Sammen i et likeverdig fellesskap

Da vi i vår troselære understreker at ethvert menneske, uten unntak, er skapt av Gud i Guds bilde, må dette få konsekvenser for hvordan vi både ser på hverandre, og hvordan vi ser på oss selv. Dette syn på mennesket må bety, at når vi ser på oss selv og på hverandre, så er det Guds verk vi ser – et verk som er signert av skaperen selv. I dette ligger at det er Gud som har gitt oss livet, og alt hva vi er og har. Derfor er hver enkelt av oss unike og uendelig verdifulle, uten unntak.

Det kristne menneskesynet løfter hvert enkelt menneske opp, og viser den enkeltes uendelige verdi. Her finnes ingen rangordning hvor noen er mer verd enn andre. Samtidig har mennesket fått vidt forskjellige talenter, evner, utrustning og så videre. Dette er gaver som ikke er gitt oss til egen nytelse og ros, men for at vi skal forvalte alt vi er og har til beste for hverandre.

En del av kirkens oppdrag i verden er nettopp å vise den uendelige verdi som det enkelte menneske bærer med seg, og samtidig oppmuntre den enkelte av oss til å forvalte de gavene vi har fått. Gudstjenestene er et slikt sted hvor dette skal være synlig. Vi skal ikke bare høre at vi er verdifulle, vi skal også kunne se det, oppleve det og merke det. Samtidig skal gudstjenesten være et treningssted hvor vi læres opp til å dele med hverandre og bistå hverandre. Dette kapitlet legger grunnlaget for en slik kirke- og

en slik gudstjenestetenkning. I denne kirken er mennesker med utviklingshemming en helt selvfølgelig og naturlig del.

Livet er fra Gud

Trosbekjennelsen uttrykker troen på Gud som skaperen, på en klar og tydelig måte: *Jeg tror på Gud Fader, den allmektige, himmelens og jordens skaper*. Troen på at Gud har skapt alt som er til, er et fundament i den kristne tro. Det er den ene Gud som er skaperen, og som fortsatt holder alt dette oppe.

I den store katekismen utdyper Luther denne skapertroen: *Min Gud er for det første Faderen, som har skapt himmel og jord. Foruten denne ene regner jeg ikke med noen Gud, for det er ikke noen annen som kunne skape himmel og jord.*⁸⁹ Dette understrekes også klart og tydelig både i den nikerske trosbekjennelse: *Jeg tror på én Gud, den allmektige Fader, skaperen av himmel og jord, av alt det synlige og usynlige,*⁹⁰ og i bekjennelsesskriftet Augustana i artikkel II. Her understrekes det at skapelsen er et verk av den treenige Gud: Fader, Sønn og Hellig Ånd.⁹¹

Dette innebærer at kristentroen holder for sant at det er én Gud, og at det ikke er noen ved Guds side. Dette betyr at alt som er skapt, er gjort og villet av Gud, slik det står i første del av forklaringen til den første trosartikkel: *Jeg tror at Gud har skapt meg og alle andre skapninger, at han har gitt meg legeme, sjel, øyne, ører og alle lemmer, fornuft og alle sanser.*⁹²

89 Konkordieboken s. 344, 11.

90 Den nikerske trosbekjennelse I: Konkordieboken s. 18.

91 Den augsburgske konfesjon (CA). Konkordieboken s. 28.

92 Konkordieboken. Luthers lille katekisme. Troen, s. 283.

Da Luther stilte spørsmålet: Hva er meningen med ordene ‘Jeg tror på Gud Fader, den allmektige skaper og så videre’, svarer han selv: *Jeg mener og tror at jeg er Guds skapning, det vil si: Han har gitt og stadig oppholder for meg både legeme, sjel og liv, store og små lemmer, alle sanser, fornuft og forstand, og videre: mat og drikke, klær, levebrød, hustru og barn, tjenere, hus og gård osv. Dertil lar han hele skapningen gi meg alt det som er nødvendig og nyttig for mitt liv – sol, måne, himmelens stjerner, dag og natt, luft, ild, vann, jorden og alt som vokser på den, fugler og fisk, dyr, korn og alle vekster. Dessuten gir han alle velsignelser for vårt liv i denne verden – et godt styre, fred og trygghet.*⁹³

Dette må vi forstå slik at det er Gud som har gitt meg alt jeg er og har. Livet er ikke noe jeg har tilegnet meg eller formet selv, det er kommet til meg. Luther sammenfatter dette slik: *Altså lærer en av denne artikkel at ingen av oss har skaffet seg selv livet eller noe av det som her er nevnt og som kunne nevnes. Ingen kan heller holde noe av dette oppe, hvor lite og ubetydelig det enn er. For alt dette ligger i ordet ‘skaper’.*⁹⁴

Det er den treenige Gud som har skapt det enkelte menneske. I dette ligger det en anerkjennelse av at hvert menneske er skapt og formet av Gud, og må møtes med respekt og aktelse, samtidig som det i dette ligger et oppdrag i å ta vare på og hegne om ethvert menneske Gud har skapt.

Skapertroen er ikke bare en teori for tanken, den setter en standard for hvordan vi skal møte hverandre. Kirkens oppdrag er å synliggjøre dette, og vise at hver enkelt i dette mangfoldsfellesskapet er gjort av Gud. I hvert menneske vi møter, åpenbares

93 Luthers store katekisme. I Konkordieboken. s. 344 (13–15).

94 Luthers store katekisme. I: Konkordieboken. s. 344 (16).

Guds gjerning. Det gir et gløtt av himmel på jord. Kunsten er å se Guds mangfold i skaperverket, akseptere det og glede oss over det. En ting har vi alle felles – vi er skapt av Gud.

På bakgrunn av at det er Gud som er skaperen, blir det å se ned på et annet menneske, det samme som å se ned på skaperen. Når vi snakker nedsettende om et kunstverk, snakker vi nedsettende om kunstneren. Derfor, når vi krenker et annet menneske, krenker vi også Gud som har formet mennesket. Det er sagt: *Ler du av tøyet mitt, ler du av skredderen. Ler du av skoene mine, ler du av skomakeren. Ler du av meg, ler du av Skaperen.*⁹⁵ Med denne skapertroen er det derfor umulig å prise Gud og samtidig se ned på mennesket, som Gud har skapt. Vi priser Gud også når vi løfter fram mennesket Gud har skapt.

Skapt i Guds bilde

På den sjettede dagen skapte Gud mennesket, og Gud sa: *La oss skape mennesker i vårt bilde, så de ligner oss! De skal råde over fiskene i havet, og fuglene under himmelen, over feet og alle ville dyr og alt krypet som det kryr av på jorden. Og Gud skapte mennesket i sitt bilde. I Guds bilde skapte han det, som mann og kvinne skapte han dem.*⁹⁶ Når den sjettede dagen gikk mot slutten, så Gud på alt det han hadde gjort og «Gud så at det var godt». Til sist hadde Gud skapt mennesket som det ypperste i hele skaperverket. Han skapte det i Guds bilde. Dette er skapelsens høydepunkt.⁹⁷

At mennesket er skapt i Guds bilde, vil si at mennesket står i et særskilt forhold til Gud. Det unike er at mennesket er skapt

95 Ukjent kilde.

96 1.Mos. 1.26ff.

97 Regin Prenter. Skapelse og gjenløsning, s. 295.

til samfunn, fellesskap med Gud og satt inn i et unikt fellesskap med hverandre. Dette betyr at vi både lever under Guds velsignelse, og har del i et oppdrag som går ut på å forvalte og ta vare på alt det skapte. Dette betyr at mennesket på en særskilt måte skal ta vare på hverandre i dette mangfoldige skaperverket. Gud har ikke satt mennesket inn i en virkelighet hvor den sterkeste overlever. Gud har skapt mennesket til en relasjon med hverandre, for å ta vare på hverandre, og i særlig grad ta vare på den som trenger det mest.

Vi skal i denne sammenheng ikke gå inn i den teologiske diskusjonen omkring begrepet 'skapt i Guds bilde', men trekke fram det som er relevant for vårt tema. Det må tydelig fram i denne sammenhengen at absolutt alle mennesker er innbefattet i begrepet. Her finnes ingen unntak. Slik er det å være menneske. Alle mennesker, uavhengig av menneskelig utrustning, er skapt i Guds bilde. Det å være skapt i Guds bilde er ikke noe mennesket bestemmer seg for å være eller noe en tar imot. Det handler heller ikke om å tro det, slik at det kan utløses og slik bli til en virkelighet. Ethvert menneske er skapt i Guds bilde.

Dokumentet «Tilværelsens gave», som ble behandlet av Kirkenes Verdensråds sentralkomitémøte i Trondheim i 2016, og utgitt i norsk utgave i 2017, sier dette om å være skapt i Guds bilde: *Slik sett er ikke det å være skapt i Guds bilde en iboende egenskap ved mennesket, men et kjennetegn ved relasjonen som er innviet ved Guds skapergjerning. Den går ut over betydningen av alle andre forhold ved vår eksistens som de enkeltmennesker vi er. Gudsforholdet er grunnfestet i skapelsen. Siden vi alle er skapt i Guds bilde slik at vi ligner Gud (1. Mos. 1,26–27) finnes det ingen forskjell på relasjonen Gud Skaper har med den enkelte av oss.*⁹⁸

98 Tilværelsens gave, s. 9 (16).

Mennesket som skapt i Guds bilde, blir liggende som en del av basisen for hele den kristne tro. I dette ligger at det ikke er forskjell mennesker imellom. Det er ikke slik at de forskjellige mennesker har mer eller mindre av «Guds bilde» i seg. «Gudsbildet» følger det å være mennesket. Det opphører aldri og blir aldri trukket tilbake.

Gudsbildet er ingen kvalitet eller egenskap i mennesket selv. Teologen Karstein M. Hansen uttrykker dette slik: *Gudsbilledligheten består i funksjoner, som utfolder den, og ikke i en kvalitativ egenskap ved mennesket.*⁹⁹ Gudsbilledligheten er altså ikke en egenskap ved mennesket, som evnen til å fungere og være produktiv, men det defineres i noe utenfor mennesket. Menneskets verdi utledes av menneskets funksjon, som er gitt av Gud. Fornuft er med andre ord ikke det som definerer mennesket, fornuften er en del av de gaver som er gitt, og som skal brukes i forvaltningens tjeneste.

Dokumentet «Tilværelsens gave» utdyper dette videre: *Vi konstaterer at det å knytte menneskeverdet til en forståelse av livskvalitet er en ugyldig slutning, teologisk sett. Uansett hvilken tilstand kroppen og sinnene våre befinner seg i, lever vi i nådens økonomi. Gud forlater ikke mennesket når deres menneskelige funksjoner svekkes, heller ikke når de praktisk talt er borte. Vi er Guds skapninger og vil alltid være verdifulle i vår skapers øyne.*¹⁰⁰

Av dette utledes det absolutte likeverd. Samtidig som det forbyr enhver inndeling av mennesker etter funksjonsnivå eller verdi: *Enhver klassifisering av mennesker har teologisk sett sin*

99 Karstein M. Hansen. Gud kjenner ikke normale mennesker – et teologisk foredrag, I: Udviklingshæmmede og kirke., s. 25.

100 Tilværelsens gave, s. 10 (21)

grense i tanken om alle menneskers gudbilledlighet. Det gamle testamentet kjenner ingen oppdeling av mennesket, ikke noen isolering av det legemlige i forhold til det åndelige eller av det rasjonelle i forhold til det empatisk-emosjonelle. Mennesket er en helhet, og hele mennesket er skapt gudbilledlig. Gudbilledligheten angir ikke et delaspekt, men definerer mennesket som helhet.¹⁰¹

Dokumentet «Tilværelsens gave», som er ført i pennen av mennesker som selv har nedsatt funksjonsevne, uttrykker seg slik: *Vi bekrefter at det at vi er skapt er uttrykk for Guds kjærlighet, noe som igjen betyr at selve tilværelsen er en gave. Kristne bekjenner at livet kommer fra Gud, og at Gud har gitt oss livet.*¹⁰² Dokumentet erkjenner samtidig at det er forskjellige meninger om livet som gave, også blant dem som selv har en nedsatt funksjonsevne. Mange uttrykker at de synes det er vanskelig å skulle si at deres funksjonshemming er en gave. En av røstene som er med i dokumentet sier: *Selv om jeg fullt ut godtar at cerebral parese er en del av meg, ser jeg ikke på det som en gave. Noen ting som er viktige for meg, som å kunne snakke godt, er vanskelig på grunn av funksjonsnedsettelsen jeg lever med.*¹⁰³ Her er det viktig at vi også gir mennesket rett til å klage til Gud, og at dette hører med til gudsrelasjonen.

Det er ikke mulig teologisk å sette grenser for menneskeverdet. Menneskeverdet er begrunnet i at mennesket er et menneske, ikke i noen anlegg ved mennesket eller i stand eller stilling, eller i menneskelig utrustning.¹⁰⁴ Uansett hvilken funksjon vi

101 Karstein Hansen, s. 26.

102 Tilværelsens gave, s. 15 (57).

103 Ibid. s. 15 (59).

104 Harald Hegstad. Gud, verden og håpet. Innføring i kristen dogmatikk, s. 112.

måtte mangle, vil disse aldri kunne ødelegge for relasjonen til skaperen.

I sin dogmatikk skriver professor Harald Hegstad¹⁰⁵ at tanken om alle menneskers verdi er en viktig del av kirkens budskap i verden, og bør være en stadig kilde til kirkelig selvkritikk. Min erfaring er at dette ikke bare *bør* være en kilde til selvkritikk, men at en kontinuerlig selvkritikk og ransakelse må være en del av kirkens normale liv. Læren om mennesket som er skapt i Guds bilde, må leves og praktiseres. I praksis må likeverdet gjennomsyre alt kirkens arbeid.

Skapt av kjærlighet til å være mottaker

Overskriften til dette avsnittet er hentet fra dokumentet «Tilværelsens gave»,¹⁰⁶ hvor det understrekes at skapelsen ikke er en tilfeldig handling, men en villet og bevisst handling. Bak skaperakten ligger Guds uendelige, store kjærlighet. *I kristen tradisjon bekjenner vi skapelsen som en villet kjærlighetsgjerning. Gud kaller hver og en av oss til væren. Vi er til for å svare på den kjærlige relasjon som Gud tilbyr hver av oss. De beste uttrykkene for dette finner vi i Bibelens beskrivelser av fellesskap.*¹⁰⁷

Det er ikke et nøytralt «intet» som er bakgrunnen for skapelsen, men Guds kjærlighet. Guds skapelse av kjærlighet følger menneskeslektens historie, fra skapelsens morgen til opprettelsen av den nye himmel og den nye jord. Teologen Karstein M. Hansen¹⁰⁸ uttrykker det slik: *Gjennom Guds skapelse av verden er nåde innebygget i selve menneskets tilværelse. Å være skapt*

105 Ibid. s. 112.

106 «Tilværelsens gave» ble vedtatt av sentralkomiteen i KV sommeren 2016, og er KV's offisielle dokument og er førende for medlemskirkene.

107 Ibid. s. 12 (35).

108 Teologen Karstein M. Hansen var professor ved Universitetet i Århus.

*er en nåde som går forut for all fortjeneste. Skapelsen skal ikke forstås som en skapelse av intet, men som en skapelse av Guds kjærlighet – creatio ex amore.*¹⁰⁹

Vi skal i denne sammenhengen ikke gå inn i mysteriet rundt hvorfor noen mennesker er født med en kropp som er til besvær og til belastning. Som vi har vist, vil opplevelsen av funksjonshemmingen være svært forskjellig. Samtidig er det viktig å understreke at kirkens oppdrag om å gi den enkelte den bistand det er behov for, slik at livet blir best mulig å leve, hele tiden må legges til grunn i alle kirkens fellesskap.

«Normal og unormal» – ubrukelig som begrep i skapelsen

Ordparet «normal og unormal» som en betegnelse på mennesket, er rett og slett ubrukelig som en beskrivelse av et menneske som er skapt i Guds bilde. Gud skapte menneskene som likeverdige, ikke noen som normale og noen som unormale. Ethvert menneske er som vi har sett, skapt i Guds bilde. Gud kjenner derfor ikke til normale og unormale mennesker.¹¹⁰

Tenkningen om at alle mennesker er skapt i Guds bilde, forbyr enhver inndeling av mennesker i grupper etter verdi. En rangering av mennesket ut ifra kvaliteter og utrustning, er ikke forenelig med og kan ikke innfortolkes i Bibelens skapelsesberetning.

Luthers akademiske disputas den 14. januar 1536, er et godt eksempel på hva som er å betrakte som normalt og ikke normalt. Hans tema var «Om mennesket». Under sin forelesning hadde Luther satt opp 40 teser. De 19 første tesene handlet om den filosofiske definisjonen av mennesket. Her framstiller han fornuften som guddommelig, og beskriver fornuften med bred

109 Karstein Hansen, s. 26.

110 Karstein M. Hansen, s. 26.

pensel. Han viser til hva fornuften har fått til innenfor kunst og medisin, og viser til at fornuften er det vesenskjenetegnet som konstituerer mennesket, til forskjell fra alt annet Gud har skapt. Beskrivelsen som Luther gav, lå helt i tråd med antikkens tanke om mennesket som fornuftsvesen.

Midtveis i forelesningen tar Luther et nytt grep, og forelesningen får en helt ny retning. Han sier: *Alle de som hevder slike ting, forstår enten ikke hva mennesket er, eller de vet ikke hva de snakker om.* Luthers svar var enkelt, og han svarer med en bibelhenvisning: *Når Paulus i Rom 3,28 sier: 'For vi mener at mennesket blir rettferdiggjort ved tro, uten gjerning', gir han en kortfattet definisjon av mennesket.* Poenget er at mennesket bestemmes ved det som skjer med mennesket. På denne bakgrunnen konkluderer Hansen med å si at det er selve evangeliet som definerer mennesket. Det vil si at mennesket er definert som et mottakende og ikke som et ytende vesen. Det mennesket Gud kjenner, er det mennesket som lever av hva det mottar. Derfor er vi alle likeverdige mennesker fordi vi lever av samme kjærlighet.¹¹¹

Ta imot, forvalte og gi videre

I menneskets forvalteroppdrag må det innfortolkes en gudgitt plikt til å sørge for at Guds gaver blir likelig fordelt, og sørge for at alle blir stående i et likeverdig forhold til Gud og til hverandre. Menneskets evner, utrustning og gaver er gitt for å skulle forvaltes slik at likeverdet blir menneskets kjennetegn. I dette forvalteroppdraget ligger både kampen mot urett, ansvaret for at alle får mat og klær, og å skape et likeverdig fellesskap i samfunn og kirke. Dette er ikke en særskilt oppgave for noen, men

111 Ibid. s. 29.

et levesett. Alt mennesket er og har, er gitt av Gud, og skal forvaltes til beste for hele Guds skaperverk.

I Luthers store katekisme understrekes det at *fordi alt vi eier og har, og alle ting i himmelen og på jorden dessuten blir daglig gitt og holdt oppe av Gud, så er det innlysende at vi er skyldige til å elske, lovprise og takke ham for det til alle tider. Vi er, kort sagt, pliktige til å tjene ham helt og fullt med disse gaver, slik som han krever og befaler i De ti bud.*¹¹²

Teologen Marius Timmann Mjaaland trekker fram at mennesket tilskrives et særlig ansvar og stilles til ansvar overfor Gud, ettersom det er skapt i Guds bilde.¹¹³ Dette ansvaret eller forvalteroppdraget må sees i sammenheng med Guds fortsatte skapelse. For å virkeliggjøre Guds mål med den fortsatte skapelsen, har mennesket fått et stort ansvar. Ut ifra forståelsen av Guds fortsatte skapelse og menneskets forvalteroppdrag, er arbeidet med å skape en kirke for, av og med alle, også en del av den fortsatte skapelse og menneskets forvalteroppdrag.

Å elske og tjene Gud, er derfor å elske og tjene menneskene Gud har skapt. Slik er mennesket selv delaktig i den fortsatte skapelse. Å elske Gud er å elske og bistå min neste. Jesus selv uttrykket seg slik: «Det dere gjorde mot en av disse mine minste søsken, gjorde dere mot meg.»¹¹⁴

Teologen Regin Prenter trekker fram teksten i Matt. 6,25–34 som et uttrykk for en nåtidig skapelse¹¹⁵, altså den fortsatte skapelse. Eksemplene som gis, mat, drikke og klær, må forstås som eksempler på menneskets grunnleggende behov. Da Matteus

112 Luthers store katekisme. I: Konkordieboken, s. 344 (19).

113 Marius Timmann Mjaaland, s. 123.

114 Matt. 25, 40.

115 Regin Prenter, s. 202.

avsluttet temaet om bekymringene, skrev han: *Så gjør dere ingen bekymringer for morgendagen, morgendagen skal bekymre seg for seg selv. Hver dag har nok med sin egen plage.*¹¹⁶ Det er en del av menneskets forvalteroppdrag å sørge for at medmenneskene ikke skulle behøve å bekymre seg. Den som har, skal gi til den som ikke har. Derfor skulle de ikke bekymre seg.

Alt mennesket er og har fått, skal forvaltes til Guds ære og til menneskets beste. Derfor er vi skapt så forskjellige. Det er et stort mangfold av gaver og talenter som skal forvaltes. Fornuft er gitt for at den skal kunne bidra til å forvalte alle gavene til beste for nesten. Det er ikke mennesket som har gavene som skal æres, de skal brukes til å tjene de menneskene som trenger disse gavene. Guds gaver er ikke gitt bare til eget forbruk og nytelse, de er gitt for å forvaltes til nestens beste. Det er dette mennesket skal stå til regnskap for overfor Gud.

Ressursene som trengs for å skape et likeverdig liv for alle, er tilgjengelige i Guds skaperverk. Gud har skapt og skaper fortsatt med det mål for øyet at det skal bli godt for alle. Gavene er svært forskjellige, og alle er nødvendige. I Paulus' brev til korinterne¹¹⁷ understreker Paulus at alle lemmer på kroppen er viktige. Ingen kan si at de selv eller andre ikke hører med til kroppen.

Det å oppdage og få fram ressurser og gaver

Implisitt i dette forvalteroppdraget ligger også oppdraget med å utløse og bistå den enkelte med å få fram sine gaver og ressurser, behov og tanker. For noen år tilbake hilste jeg på Odd Bjørnar Danielsen under et besøk i Porsgrunn. Odd Bjørnar halvveis

116 v. 34.

117 Kor. 12,14–26.

lå og satt i en spesialtilpasset rullestol. Det var lærerikt å lære Odd Bjørnar å kjenne. Jeg fikk også et hefte han hadde skrevet om livet sitt.¹¹⁸ I heftets innledning skriver han: *Jeg heter Odd Bjørnar Danielsen og er 49 år. Jeg er født med cerebral parese, og kroppen min er sterkt skadet, men jeg kan bruke den høyre handa mi. Jeg sitter i en spesialtilpasset rullestol. Rullestolen min greier jeg å styre sjøl. Jeg snakker via en datamaskin med direkte tale. Jeg trenger mye hjelp, men hodet mitt fungerer.* Det er en sterk og lærerik selvbiografi. Om dyrekjøpte livserfaringer og drømmer som ikke kan bli virkelig. Han har selv illustrert en bok med fotografier av egne malerier.

Det som gjør sterkeste inntrykk i boka, er hans beskrivelse av hvordan det er å være funksjonshemmet: *Det hender at folk behandler meg som et lite barn i barnevogn. Av og til blir det «dikkeprat», og folk synes synd på meg. Jeg liker ikke å bli sett på som en stakkar. Noen ganger kan ukjente folk komme bort til meg og klappe på meg. Det er ikke bestandig like hyggelig. Munnen min kan ikke forme egne ord, men hodet mitt er fullt av tanker, og jeg har følelser som alle andre mennesker. Noen glemmer det når de ser kroppen min. Jeg trenger ikke medlidenhet. Respekt, forståelse og nærhet er det jeg ønsker meg. Også vi som er uten ord, har mye å si. Lytt til oss! Ta oss på alvor! Gi oss tid! Vis oss respekt! Ethvert menneske er unikt. Vi er alle verdifulle.»¹¹⁹*

Trastad samlinger i Kvæfjord utenfor Harstad er en sterk synliggjøring av hva som kan forløses når mennesker, som av samfunnet har fått merkelappen «ikke-utviklingsdyktige», får mulighet

118 Danielsen, Odd Bjørnar.

119 Ibid. s. 6

til å utvikle sine skapergaver.¹²⁰ Samlingen består av kunst laget av beboere ved tidligere Trastad gård, eller Nord-Norges Åndssvakehjem som det den gang het. Tanken var å lage et pleiehjem for «ikke utviklingsdyktige, åndssvake» barn. Etter hvert som det ble lagt mer vekt på utvikling og tilrettelegging, oppdaget en det mangfold av uforløste evner og anlegg mange bar i seg. Det er en sterk opplevelse å vandre rundt på dette museet og se dette mangfold av kunst. Etter en vandring på dette museet blir en ganske så stille og ettertenksom. Jeg kjente først på undring og glede over hva disse kunstnerne har fått til, så på sorg og tristhet. Jeg tenker på alle de rundt oss som ikke gis muligheter til å forløse sine gaver.

Flere av kunstnerne fra Trastad gård hadde i 1974 en kunstutstilling hos Husfliden i Oslo. Utstillingen hadde overskriften: «Gi oss lov – og vi kan». En av anmelderne sier: *Når man går rundt på utstillingen, blir man ikke imponert fordi tingene er laget av mennesker som ikke er så godt utrustet som de fleste andre. Nei, det er tingene i seg selv som imponerer. Herleiks skulptur er gjennomsyret av kunstnerisk begavelse, og så er da også hans skulptur over legenden «Jesus blåser liv i leirfugler», innkjøpt av Harstad krematorium. Et av hans stofftrykk, «Jesus helbreder fattig og rik», henger i Harstad kirke.*¹²¹ I Norsk kunstnerleksikon finner vi en oversikt over Herleiks mange arbeider.¹²²

Trastad samlinger er i dag ikke bare en utstilling med produkter fra tidligere beboere på Trastad. Utstillingen har nå også pro-

120 Torgauten, s. 53.

121 Uhørte stemmer og glemte steder. Fortelling fra utviklingshemmedes historie. Anne Helene Hole.

122 Norsk kunstnerleksikon I – IV, (1982–1986) (Anne Åserud 2013.)

dukter fra andre innen «Outsider art»¹²³, som er bosatt rundt om i Nord-Norge. Da Trastad samlinger ble opprettet, så en det som viktig at også utviklingshemmede som hadde bodd i hjemkommunen sin, fikk mulighet til å bli representert med sine produkter.

Journalisten og forfatteren Dag Tuvelius beskriver på en trefende måte hvordan mange som har en utviklingshemming, opplever livet sitt: *Att tänka – men inte kunna formulera tankarna i ord. Att tycka – men inte kunna förklara för andra vad man tycker. Att känna – men inte kunna dela med sig av sin känsla. Så är det att vara utvecklingsstörda.*¹²⁴ I forvalteroppdraget fra skaperen ligger akkurat det å legge til rette for og utvikle de mange gaver og talenter som ligger uforløst hos så mange mennesker. Særlig blant dem som har fått merkelappen «ikke utdannelsesdyktig».

Vi mennesker har fått svært forskjellige gaver. Dokumentet «Tilværelsens gave» setter dette i perspektiv: *For noen mennesker når ikke potensialet deres noe særlig ut over det å være i live, som for mennesker med alvorlig intellektuell eller utviklingsmessig funksjonsnedsettelse. Også i disse tilfellene kan det finnes gaver som andre mennesker har behov for, som gaven det er å være til stede, eller en evne til å svare på oppmerksomhet eller vise tegn til tilknytning eller kroppens harmoniske møte med omsorg fra andre mennesker.*¹²⁵ Forvalteroppdraget er å være den vi er og forvalte det vi er og har. I dette mangfoldet er alle Guds gaver like verdifulle og har sin nødvendige og uunnværlige plass i det store «vi-felleskapet».

123 Kunst utført av ikke profesjonelle kunstnere. Uttrykket brukes også om pasientkunst.

124 Tuvelius, s. 50.

125 Tilværelsens gave, s. 15 (63).

Å leve i et likeverdig forhold

Både samfunnshistorien og kirkehistorien viser hvordan det asymmetriske forhold har vært framtreddende. Noen defineres som hjelpere og bidragsyttere, mens andre defineres som mottakere og hjelpetrengende. Noen er de sterke, og noen er de svake. Noen er rikt utrustet, mens andre får merkelappen ressursvake. Når dette settes i system, blir også noen definert som mer verdifulle enn andre. Denne tankegangen gir igjen grobunn for rangering, klasseskiller og utenforskap.

Den kristne skapertroen snur om på hele denne tankegangen. I menneskets forvalteroppdrag ligger ingen forskjell i den som gir og den som får bistand. Ingen står over, og ingen står under. Fordi den som gir, bare gir videre av det en har fått. Det er Gud som skal ha æren. Samtidig er det ikke slik at bare noen, ofte lest som den sterke, har noe å gi den svake. Den svake i menneskets øyne har også noe livsviktig å gi til den såkalt sterke. Alles bidrag er nødvendige for fellesskapet. Vi trenger hverandre. I realiteten er alle mennesker både mottakere og givere. Slik er det å leve i det fellesskapet Gud har skapt oss til. Dette ligger i bunnen for forvalterskapet av Guds skaperverk, og det er dette som er kirkens oppgave å synliggjøre.

Det å skulle forandre på inngrodde tankemønstre er en utfordrende oppgave, og det tar tid. Fra å se på andre mennesker som hjelpetrengende, til å se på hvert menneske som et unikt medmenneske som er skapt i Guds bilde akkurat som jeg, og som har noe å gi meg, er for mange av oss en stor snuoperasjon. Samtidig er det dette som er kristen skapertro i praksis.

En av de mest kjente bibelske fortellinger er beretningen om *Den barmhjertige samaritan*. Bakgrunnen for fortellingen er et spørsmål fra en lovkyndig, om hva han skulle gjøre for å arve evig liv. De som har hatt sin plass i kirke og bedehus, har fått

med seg utallige dramatiseringer av denne teksten. Konklusjonen blir som oftest at vi skal hjelpe den som lider, og ha den barmhjertige samaritan som et forbilde for livet i verden.

På en konferanse i Hirtshals i Danmark på slutten av 90-tallet, viste teologen Karstein M. Hansen oss som deltok, at det ligger mye mer sprengkraft i denne teksten enn vi oftest får med oss.¹²⁶ Først, hvem er hovedpersonen i teksten? Det er hverken den barmhjertige samaritan, presten eller levitten¹²⁷. Det er det skamslåtte og halvdøde offeret som er hovedpersonen. Det er også han som presenteres først i fortellingen. Vi får ikke noen nærmere presentasjon enn at han var en mann, og at han var på vei fra Jerusalem og ned til Jeriko. Sånn sett kunne han være hvem som helst. Hovedsaken er at han trenger akutt omsorg og hjelp, hvis ikke kommer han til å dø.

At Jesus så bruker en samaritan som den som hjelper og lindrer smerte, er neppe tilfeldig. Samaritanene var et blandingsfolk som opprinnelig var jøder. Det var et svært dårlig forhold mellom jødene og samaritanene. Hatet mellom disse gruppene var velkjent. Jødene bad til og med i synagogene om at samaritanene ikke måtte få del i det evige liv. At Jesus trekker inn en samaritan for å svare på den lovkyndiges spørsmål, er sterk kost for ham.

«Nesten» er rett og slett de mennesker vi møter, selv om en står fjernt fra hverandre både i tilhørighet til folkegruppe, kultur og religion. I starten av fortellingen, i den lovkyndiges spørsmål, er nesten forstått som den som mottar omsorg, men i avslutningen er nesten den som gir omsorg. Det interessante er

126 Hansen, s. 27–28.

127 Levitt er etterkommere av Jakobs sønn Levi, som gjorde tjeneste i templet som tempeltjenere og prester.

også at ordene «barmhjertig samaritan» ikke står i selve teksten. Dette kommer først inn i den lovkyndiges avslutningssamtale med Jesus. For å slippe å bruke ordet samaritan, bruke han ‘den barmhjertige’.

Karstein M. Hansen mener at denne teksten tolker nestekjærlighetsbegrepet symmetrisk, som i et likeverdig forhold. Dette viser perspektivvekslingen i forståelsen av nestekjærlighetsbegrepet. I første del av teksten, i den lovkyndiges spørsmål, er nesten den som mottar omsorg, mens i siste del av teksten, er nesten den som gir omsorg. Hansen¹²⁸ viser også til at fortellingen tolker omsorgen som en relasjon mellom to marginaliserte, voldsofferet og samaritanen. Her blir ikke nestekjærligheten tolket som den sterkestes omsorg. De som hadde makt og var sterke, gikk forbi. Den som var utstøtt, stoppet og hjalp. Hansen konkluderer med at *Teologisk betraktet kan det mest svake og forkomne mennesket utøve omsorg, fordi også de er skapt i Guds bilde*.¹²⁹

Denne forståelsen legger grunnlaget for en likeverdig forståelse av begrepet neste, hvor også den marginaliserte i verdens øyne kan være den som gir omsorg. Vitnesbyrd fra mennesker som har levd nær mennesker med utviklingshemming, inneholder mange sterke fortellinger om mennesker med utviklingshemming som er omsorgens bidragsyttere. I det gudgitte forvalteroppdraget bruker Gud alle mennesker han har skapt. Her er det ingen forskjell, alle er nødvendige og alle har sitt å bidra med.

Noe av kirkens problem i dag, er at kirken i liten grad gir mennesker med utviklingshemming mulighet til å komme i en

128 Hansen, s. 28.

129 Ibid. s. 28.

slik posisjon at de kan bidra. Da vi ikke er sammen i menigheten, får aldri mennesker med utviklingshemming gitt oss andre av sin rikdom. Kirke for, av og med alle, handler ikke bare om å ta imot, men også om å få gi og bidra. Her ligger det en stor gave, som venter på å bli aktivert.

Utblick

Det hjelper så lite å si til en person: *Du er verdifull i Guds øyne*, hvis denne personen ikke opplever at omgivelsene følger opp med konkrete holdninger og handling. Ofte har jeg sittet igjen med en dårlig følelse etter at den som har talt, har terpet på hvor verdifulle vi er i Guds øyne. Problemet er at mange opplever at de ikke er så verdifulle likevel. De ble ikke regnet med, de ble ikke etterspurt, de ble ikke sett, de ble ikke anerkjent i og av den lokale kirke. Når en ikke opplever seg verdifull i menneskets øyne, smuldrer ordene *du er verdifull i Guds øyne* ganske fort bort.

Skal disse ordene bli stående og bli tatt imot, må dette gjennomsyre all praksis: visjoner, strategier, gudstjenester, fellesskap, forkynnelse, holdninger og så videre. Alles uendelig store verdi må prege gudstjenester og samlinger, for alle generasjoner, slik at det sees og oppleves. Da kan kirken oppleves som et sted hvor det er gløtt av himmel på jord. Å synliggjøre likeverdet er ikke et arbeid for de spesielt interesserte, eller en oppgave blant mange. Dette ligger innbakt i selve forvalteroppdraget, og kan ikke tas ut. Det er slik troen leves og praktiseres. Det handler om alt det kirken gjør og er.

Del 7: Fullstendig, likeverdig tro

En ekskluderende tro

Hva er det som gjør at jeg tror? Har vi forskjellige forutsetninger for å kunne tro? Hvilken rolle spiller fornuften i troen? Forestillingene omkring troen er mange. To eksempler illustrerer dette på en talende måte:

For noen år tilbake hadde jeg et kurs for kommunale tjenesteytere, hvor temaet var tro og livssyn i forhold til mennesker med utviklingshemming. En av tjenesteyterne sa før samlinga at han lurte på hvorfor han skulle på et slikt kurs. Han jobbet med autister, og mente at dette temaet ikke var aktuelt for denne gruppen. Jeg tror ikke denne tjenesteyteren hverken var eller er alene med sitt syn. For mange er det lett å tenke at tro er avhengig av fornuft og vilje, og dermed forbeholdt de som har mulighet for å reflektere over troen.

I romjula 2023 stod et leserinnlegg i avisen «Vårt Land»¹³⁰ hvor vi ble kjent med Even, som med et «nødsrik» ble konfirmert. Even var en livsglad gutt, men hadde en alvorlig grad av utviklingshemming og store kommunikasjonsvansker. Dermed satte presten foten ned. Even kunne ikke stå for Guds alter som konfirmant, noe presten fortalte foreldrene. At Even ble konfirmert til slutt, var ikke prestens fortjeneste.

Begge historiene er fra begynnelsen av 2000-tallet, og representerer vår nære historie. Fremdeles er jeg redd vi kan møte

130 Vårt Land 27/12 2023, s. 17.

disse holdningene, både blant tjenesteytere i kommunene og blant medarbeidere i kirken. Det er derfor behov for å tale klart og tydelig om at troen i en luthersk kirke, ikke er avhengig av menneskets utrustning eller evner, men er et under gjort av Gud.

Troen som et verk av Den hellige ånd

Tro i betydningen å ta imot frelsen, er det bare Gud som kan skape. Dette har ikke noe menneske mulighet til å få til av seg selv. Her er fornuften totalt maktesløs. Bare når Gud griper inn, kan det umulige bli mulig. Derfor står alle mennesker likt i forhold til troen. Her har ingen fortrinn. Her møter vi det absolutte likeverd. Dette utdyper Luther i forklaringen til den tredje trosartikkel:

Jeg tror at jeg ikke av egen fornuft eller kraft kan tro på Jesus Kristus, min Herre, eller komme til ham, men Den Hellige Ånd har kalt meg ved evangeliet, opplyst meg ved sine gaver, helliggjort og bevart meg i den rette tro, liksom han kaller, samler, opplyser og helliggjør hele kristenheten på jorden og holder den fast hos Jesus Kristus i den rette, ene tro.

Dette må ha vært en sterk erkjennelse av den lærde Martin Luther, som var professor i teologi ved Universitetet i Wittenberg. Heller ikke han var i stand til å tro. Med sin fornuft var han rett og slett ikke i stand til å trenge inn i troens verden. Han hadde ingen kraft i seg til å kunne tro på Jesus Kristus eller komme til ham. I dette var Luther krystallklar.

Dette er et mysterium som er umulig å forklare. Her rekker Gud frelsen til menneskene i Jesus Kristus, og så er mennesket ute av stand til å ta imot denne frelse. Ved første øyekast ser du ut som en eneste stor inkonsekvens, da troen blir løftet fram som det som åpner for frelsen.

I Luthers forklaring ligger ikke vekten på menneskets maktesløshet og umulige situasjon. Vekten ligger ikke på det umulige, men

på det mulige og på håpet. Troen, definert som det som gjør at Gud får gitt oss frelsen, er bare et verk av Den hellige ånds gjerninger. I dette har fornuften ingen funksjon, bortsett fra at den kan undre seg over Den hellige ånds gjerning, som får til det den selv ikke maktet.

Teologen Oddvar Jensen beskrive Åndens gjerning slik: *Når det gjelder frelse, er det innen rammen av den tredje trosartikkel kun plass for menneskets passive mottakelse av Åndens verk. Mennesket er objekt, ikke subjekt. Den som spør hva man selv skal gjøre for å bli frest, må umiddelbart vises til Fader vår, en bønn om frelse. Resten er alene Åndens verk.*¹³¹

Det er med andre ord ikke mennesket som er aktivt handlende og gjørende, som blir frelst, men det er Den hellige ånd som handler med mennesket. Dette vil alltid forbli et mysterium for fornuften. I det følgende vil vi trekke fram tekster som understreker at frelsen kun er Guds verk, og ikke menneskets verk. Tekster som også understreker det absolutte likeverd i troen.

Bare mulig for Gud

Disiplene ble både forbauset og skremt over hvordan Jesus møtte den rike mannen. Her kommer en rik mann og stiller det mest sentrale spørsmål noen kunne stille til Jesus: *Gode mester, hva skal jeg gjøre for å arve evig liv?*¹³², og så lar Jesus ham bare gå. Etter at de har snakket litt fram og tilbake, får mannen beskjed om å selge alt han eier og gi det til de fattige, så skal han komme og følge Jesus. Mannen ble nedslått og gikk bedrøvet bort, for han eide mye, leser vi.

Etter at mannen var gått, kommenterte Jesus hendelsen overfor disiplene sine: *Hvor vanskelig det blir for dem som eier mye, å komme inn i Guds rike!* Disiplene ble skremt over Jesu

131 Jensen, s. 111.

132 Mark. 10,17-31

tale. Det er tydelig at de hadde medlidenhet med mannen. Da Jesus utbroderte dette videre og sa: *Barn, hvor vanskelig det er for dem som stoler på rikdom, å komme inn i Guds rike. Det er lettere for en kamel å gå gjennom nåløyet enn for en rik å komme inn i Guds rike.* Disiplene ble da helt lamslåtte og sa til hverandre: *Hvem kan da bli frelst?.* Jesus så på dem og sa: *For mennesker er dette umulig, men for Gud er alt mulig.*

Ordet som i vår norske bibeloversettelse oversettes med umulig, kommer av et gresk ord som betyr 'kraftløs' eller 'maktesløs'. Det motsatte, som oversettes med mulig, betyr 'kraftfull' og 'sterk' eller 'å være i stand til å utføre det en har satt seg fore'. Frelsen er med andre ord ene og alene Guds verk. Poenget er at i Guds kraft blir det umulige likevel mulig.

En åpenbarelse

En gang spurte Jesus disiplene sine om hvem folket mente Menneskesønnen var. Svarene var forskjellige. Noen sier døperen Johannes, andre Elia og andre igjen Jeremia eller en annen av profetene. Jesus fortsatte å spørre dem som ikke hadde svart. *Og dere, hvem sier dere at jeg er?* Simon Peter svarer: *Du er Messias, den levende Guds sønn.* Jesus forklarte ham da at det var ene og alene Gud selv som hadde fått Peter til å se dette.¹³³ Heller ikke disiplene kunne se og forstå at Jesus var Messias, den levende Guds sønn. Også for dem måtte det åpenbares, øynene måtte åpnes. Troen er rett og slett av en annen verden. Den må gis, og den må åpenbares. Dette gjelder for alle.

Nikodemus er et godt eksempel på dette. Jesus møtte Nikodemus en sen nattetime, og gir ham en grundig opplæring i Guds rikes grunnprinsipper. Siden det er umulig for mennesket å tro av

133 Matt, 16,13–20.

seg selv, må mennesket rett og slett fødes på ny. Bare ved å bli født på ny, kan troen bli til. Det var dette Nikodemus fikk høre da han kom til Jesus om natten og sa: *Rabbi, vi vet at du er en lærer som er kommet fra Gud. For ingen kan gjøre de tegnene du gjør, uten at Gud er med ham.* Jesus svarte: *Sannelig, sannelig, jeg sier deg: Den som ikke blir født på ny, kan ikke se Guds rike.*¹³⁴

Nikodemus er rasjonell. En som er gammel, kan da ikke bli født på nytt. Det er umulig å komme inn i mors liv på nytt. Da svarer Jesus: *Den som ikke blir født av vann og Ånd, kan ikke komme inn i Guds rike.* Jesus fortsatte med å understreke at det som er født av kjøtt, er kjøtt, men det som er født av Ånden, er ånd. Igjen er det Gud som må gripe inn og skape denne troen.

På en særlig måte så Jesus de svake og de som av samtiden ble karakterisert som mindreverdige. Gang på gang viste Jesus at de sterke, de vellykkede og de som selv mente de var noe, ikke hadde noe fortrinn i Guds rike. For å understreke at de «umyndige små» hørte med, midt i Guds rike, sa Jesus: *Jeg priser deg, Far, himmelens og jordens Herre, fordi du har skjult dette for de vise og forstandige, men åpenbart det for umyndige små. Ja, Far, for dette var din gode vilje.*¹³⁵

Samtidig, heller ikke de umyndige små var i stand til å tro av seg selv. Deres svakhet var også fullstendig maktesløs i så måte, og hjalp dem ikke inn i Guds rike. Også for dem måtte det et under og en åpenbarelse til for å tro.

Troen sitter i hele mennesket

Mennesket er ikke skapt med et organ det kan tro med. Ingen har derfor bedre forutsetninger til å tro enn andre. Det er helt umulig

134 Joh. 3,2–5

135 Matt.11,25ff.

å lokalisere troen til et bestemt sted i mennesket, selv om troen uttrykkes med de organer vi har: verbalt språk, kroppsspråk, handlinger, følelser osv. Troen er en del av hele personligheten og sitter i hele kroppen. Derfor må også Ordet alltid formidles til et helt menneske, med alle sine sanser. Når ordet slik kommer i kropp, er det Den hellige ånd som gjør Ordet levende og virker troen.

Det interessante er at Paulus bruker «hjertet» for å synliggjøre troen i mennesket. *Med hjertet tror vi, så vi blir rettferdige.*¹³⁶ Når ordet 'hjerter' brukes, er det i betydningen hele personligheten: sinnet, tankene, følelsene eller menneskets innerste. Hjertet blir derfor uttrykk for troens mysterium, som er umulig å forstå. Vi kan ikke lokalisere troen, men vi kan merke den i hele kroppen. Når tro skapes i hjerter, er det et like stort mysterium uansett hvem troen skapes hos.

Hjertet brukes også som et bilde på at Jesus er i oss mennesker. Derfor kan Paulus si: *Må Kristus ved troen bo i deres hjerter og dere stå rotfestet og grunnfestet i kjærlighet.*¹³⁷ Til galaterne sier Paulus: *Fordi dere er barn, har Gud sendt sin Sønn inn i våre hjerter, og Ånden roper: Abba, Far! Derfor er du ikke lenger slave, men sønn. Og er du sønn, er du også arving, innsatt av Gud.*¹³⁸

Når det heter at Kristus ved troen bor i våre hjerter, må det være uttrykk for både troens og inkarnasjonens store mysterium. Ved dette blir Jesus i oss og vi i ham. Selv sa Jesus det slik: *Den som spiser min kropp, og drikker mitt blod, blir i meg og jeg i ham.*¹³⁹ Paulus kunne også si at Guds kjærlighet var utløst i deres hjerter ved Den hellige ånd.¹⁴⁰

136 Rom. 10,10a.

137 Ef. 3,17.

138 Gal. 4,6–7.

139 Joh. 6,56.

140 Rom. 5,5.

Jo mer vi dukker ned i hvordan den frelsende tro blir til, jo større blir troens mysterium. Et mysterium det er umulig å begripe for oss mennesker. Vi kan bare konstatere at Den hellige ånd skaper tro i mennesket, helt uavhengig av menneskets evne til å forstå.

Å være vitne til Åndens verk

Som far til en datter med Downs syndrom, er det en selvfølge at Ånden virker tro hos mennesker med utviklingshemming. Noe annet ville være helt absurd. Da ville Guds kjærlighet være lik menneskets kjærlighet, som gjør forskjell på folk. Hjemme hos oss er dette ikke i nærheten av å bli en spørsmålsstilling engang. Er det virkelig slik at Gud elsker ethvert menneske han har skapt, ja, så kan Ånden selvsagt også virke tro i alle dem han har skapt.

Gjennom mange år har jeg ledet gudstjenester sammen med mennesker med utviklingshemming, både ordinære høymesser og tilrettelagte gudstjenester, og sammen med min datter har jeg feiret rundt regnet 1700 gudstjenester gjennom 40 år. Min «praksisforskning» er entydig, det er ingen forskjell på oss. Ånden, ved ord og sakrament, virker troen helt uavhengig av kognitiv utrustning. Dette er Guds verk. Jeg pleier å si det slik: *Ser du noen tro i meg, og ser du noen tro i min datter, ja, så er det Ånden som har virket denne tro.*

Det å feire gudstjeneste sammen med mennesker med utviklingshemming, er som å vandre i Åndens nærvær. Det som har gjort sterkest inntrykk på meg disse årene, er å møte mennesker med dyp utviklingshemming som er en naturlig del av gudstjenestefellesskapet. Der de ikke hadde mulighet for selv å kommunisere med talespråk, ble de «båret» av menigheten; gjennom salmesangen, gjennom liturgien og gjennom bønnene. For den

som ikke kunne svelge, ble oblaten dyppet i vinen og strøket på leppene, mens ordene lød: «Dette er Jesu kropp. Dette er Jesu blod.» I dette er jeg overbevist om at Ånden virket tro. Dette er et vitnesbyrd om Åndens gjerning. Slik er det Åndens under skjær. Dette skjær på akkurat samme måte for mennesker med dyp utviklingshemming som for alle oss andre. Ingen har noe å rose seg av. Dette «bildet» må være noe av det nærmeste vi kommer å synliggjøre Paulus' ord til menigheten i Efesos:

For av nåde er dere frelst, ved tro. Det er ikke deres eget verk, men Guds gave. Det hviler ikke på gjerninger, for at ingen skal skryte av seg selv. For vi er hans verk, skapt i Kristus Jesus, til gode gjerninger, som Gud på forhånd har lagt ferdige for at vi skulle vandre i dem.¹⁴¹

Om det er fullstendig likeverd når den Den hellige ånd virker troen i oss, er det et mangfold av forskjellige måter å uttrykke troen på, alt etter funksjonsevne, evner og anlegg. For å sikre at alle får mulighet til å delta med sitt trosuttrykk, og nå fram med sin «stemme», får de som har behov for nødvendig støtte og hjelp, den hjelpen de trenger. Slik sikres mangfoldet og bredden i trosuttrykk. Kirke for, av og med alle, handler om at alle skal gis mulighet til å uttrykke troen på sin måte, slik det er mulig gjennom den kroppen en har. Her er ingen måter å uttrykke troen på mer eller mindre høyverdige.

Når vi skal uttrykke for eksempel glede, så må hele kroppens spekter av gledesuttrykk få rom, slik at alle kan få uttrykke dette på sin måte. Ikke alle kan uttrykke gleden med et vitnesbyrd i ord. Noen vil uttrykke gleden ved å danse, ved å løfte hendene sine, ved forskjellige lyder eller ved å være stille. Når dette mangfoldet får lov til å virke side om side, framstår kirken som

141 Ef. 2,8 –10.

et fantastisk skue av Guds mangfoldige skaperverk. Samtidig som dette viser det mangfoldet av mennesker Den hellige ånd har virket tro i. Slik blir kirken en inkluderende kirke i praksis.

Vår datter Torunn former ikke sitt trosvitnesbyrd med så mange ord. Hun viser det i handling, supplert med ord. Hun elsker å være en del av gudstjenestefellesskapet i den lokale kirke, og soknepresten er tydelig «min prest», som hun uttrykker det. Ofte bærer hun korset, på de helt vanlige gudstjenestene. Stolt går hun foran prosesjonen. Korset bærer hun med stor verdighet. Etter nattverden tenner hun som oftest et lys i lysgloben, og tegner korsets tegn. Når gudstjenesten er ferdig, går hun ofte bort til presten og takker for velsignelsen. For som hun sier: *Da kan jeg sove godt*. Når hun legger seg om kvelden, tar hun et godt tak i «gripekorsset» og legger seg trygt til å sove. På de tilrettelagte gudstjenester, som hun også elsker, holder hun kalcken under nattverden, mens diakonen sier ordene: *Dette er Jesu blod*.

Vi gjør troen sammen

Gudstjenesten er et praksissted, hvor vi praktiserer og gjør troen sammen. Tro er å gjøre. Vi ber Herrens bønn, Vår far, sammen. De som ikke kan forme ordene selv, blir tatt med inn i de andres ord. I praksis bes det på vegne av den som ikke kan uttale ordene selv. På samme måte sier vi trosbekjennelsen og syndsbekjennelsen sammen. De som ikke kan forme ordene selv, blir med i de andres ord. Slik feirer vi liturgien sammen. Vi tenner lys sammen eller hver for oss, men vi tenner lyset fra det samme lys, Jesuslyset. Vi synger sammen, med eller uten uttalte ord, men vi gjør det i fellesskap. Vi går til nattverd sammen, får del i det samme brød og i den samme vinen og blir forenet med Jesus og med hverandre. Slik blir vi én kropp. Vi sitter i det samme kir-

kerom, hvor hele kirkerommet taler til oss: alterbildet, korset, døpefonten, glassmaleriene og så videre. I gudstjenesten gjør vi troen sammen.

Når prekenen skal formidle og utdype evangeliet, er hele menigheten målgruppen. Det er det store mangfoldet av mennesker, med forskjellig utrustning og funksjonsevne som er prekenens mottaker. Prekenen skal formidle Ordet, slik at Ånden kan gjøre Ordet levende for alle. Etter at Paulus har meislet ut at Gud utvalgte det svake, for å gjøre det sterke til skamme, går han over til å undervise om hvordan Guds mysterium blir forkynt:

Da jeg kom til dere, søsken, var det ikke med fremragende talekunst eller visdom jeg forkynte Guds mysterium. For jeg hadde bestemt at jeg ikke ville vite av noe annet hos dere enn Jesus Kristus og ham korsfestet. Svak, redd og skjelvende opptrådte jeg hos dere. Jeg forkynte ikke mitt budskap med overtalende visdomsord, men med Ånd og kraft som bevis. For deres tro skulle ikke bygge på menneskelig visdom, men på Guds kraft.¹⁴²

Paulus hadde en sterk bevissthet om at det ikke var hans fine ord eller overtalende talekunst som skapte tro. Han understreket at bare Gud er noe, han som gir vekst.¹⁴³ Dette betyr ikke at predikanten ikke skal anstrenge seg for å bruke forståelige og malende ord, og utrettelig arbeide for å bruke språk som kommuniserer best mulig for flest mulig. Midt i kirkens rom er det Den hellige ånd som på forunderlig vis skaper og opprettholder troen. Hvordan det skjer, er umulig å forklare.

Den hellige ånd gjør bruk av hele det mangfold vi møter i Guds hus: alterbildet, glassmaleriene, salmene, liturgien, prekenen, tekstmeditasjonen, tekstlesningen, bønnene, korsangen og så

142 1. Kor. 2,1–5.

143 1. Kor. 3,5–9

videre. Ved å bruke hele dette mangfoldet, gjør Den hellige ånd Ordet levende i en menighet som «hører» på vidt forskjellig vis.

Forskjell på det å holde noe for sant og den frelsende tro

Menighetens trosbekjennelse beskriver hva troen innebærer. Trosbekjennelsen konkretiserer hva vi tror på og bekjenner oss til. Denne trosbekjennelsen er uttrykk for det vi holder for sant, den «forsantholdne» tro, som både er rasjonell og handler om fornuften. Trosbekjennelser er formet ved hjelp av fornuften, og har fulgt kirken i store deler av kirkens historie. Nåværende versjon av den apostoliske trosbekjennelse er blitt brukt i den kristne kirke siden 700-tallet, mens den nikenske trosbekjennelse er fra 325, med justeringer fra 381.

Når Luther begynner sin forklaring til de tre delene i den apostoliske trosbekjennelse med «jeg tror», er det uttrykk for at det er slik Luther mener troens innhold er. De to første trosartiklene er en beskrivelse av troen på Gud og troen på Jesus Kristus. Dette kan forstås av fornuften, og det kan læres.

Problemet oppstår når denne troen blir det samme som den frelsende tro. Det er når evnen til å forstå det som bekjennelsen innebærer, blir en forutsetning for å ta imot den frelsende tro, det blir helt galt. Når tro i betydning av å holde noe for sant eller å gi sin tilslutning til, og det vi kaller den frelsende tro, blandes sammen, settes raskt mennesker med utviklingshemming på troens B-lag. Det er derfor nødvendig å skille mellom den tro som holder innholdet i trosbekjennelsen for sant, det vi kaller en forsantholden tro, og den tro som gir del i Guds nåde, det vi kaller den frelsende tro.

For det første må vi slå fast at når vi som fellesskap bruker «jeg tror» slik det er uttrykt i den apostoliske trosbekjennelse, eller «vi tror» som det er uttrykt i den nikenske trosbekjennelse, så handler det om kirkens tro, som vi er en del av. Om vi er i

stand til å uttrykke trosbekjennelsen med våre lepper, eller om vi bare er med i den unisone bekjennelsen uten å forme ordene, er vi likefullt en del av den trosbekjennende menigheten. Det ligger ikke noe krav til forståelse eller intellektuell bekreftelse, for å kunne bekjenne oss til trosbekjennelsen. Vi får hvile i kirkens tro, uavhengig av hva vi forstår.

Den frelsende tro handler derimot ikke om det rasjonelle, men om en relasjon. Det er viktig å løfte dette inn i vår trostradisjon. Den er mye preget av den greske forståelsen av ordet tro, som betyr å holde noe for sant. Det hebraiske ordet for tro handler derimot om en grunnleggende tillit som bakgrunn for det rasjonelle. Troen er relasjonen til Jesus Kristus, som forener oss i hans død og oppstandelse. Derfor er også innledning til forklaringen til den tredje trosartikkel annerledes. Her heter det *Jeg tror at jeg ikke av egen fornuft eller kraft kan tro på Jesus Kristus, min Herre, eller komme til ham.*

Den tro som Paulus beskriver for menigheten i Efesos, er ingen rasjonell eller intellektuell tro, som har sitt opphav i tankens vurderinger. Paulus uttrykker det slik: *For av nåde er dere frelst, ved tro. Det er ikke deres eget verk, men Guds gave. Det hviler ikke på gjerninger, for at ingen skal skryte av seg selv.*¹⁴⁴ Den tro vi møter hos Paulus er uttrykk for et liv sammen med Jesus, hvor vi mennesker får del i hans død og oppstandelse og blir forsonet med Gud. En slik tro er uavhengig av menneskets fornuft og intelligens. Den frelsende tro er kort og godt et mysterium, som selv fornuften må undre seg over.

Kan et menneske, skapt og formet av Gud, i det hele tatt skjønne og forklare Gud? Vil ikke ethvert forsøk på å forklare Gud ende opp med en Gud skapt i menneskets bilde, og ikke et

144 Ef. 2,8–9.

menneske skapt i Guds bilde? Biskop emeritus Martin Lönnebo sa om sin sønn, som har hjerneskada og autistiske trekk, at sønnen hadde påvirket hans gudsbilde. Av sin sønn lærte Lönnebo at Gud er ubegripelig. Og han fortsatte: «Jeg er teologisk blitt mer og mer opptatt av den eldre teologiske oppfatning av Gud: Man kan ikke si hvem Gud er, man kan si hvem Gud ikke er. Det har forsvunnet i moderne tid, noe som er katastrofalt. I gamle dager hadde man et lite univers og en stor Gud. I dag har vi et stort univers med en liten Gud, som likner oss. Men Gud likner ikke oss, han er annerledes. Når man lever blant svært handikappede og lidende mennesker, må man innse at Gud er uutgrunnelig. Liknet han oss, var han ond.»¹⁴⁵

Utblick

For meg er mennesker med dyp utviklingshemming blitt mine forbilder i troen – ikke for det de gjorde eller fikk til, men fordi de bare var den de var. De ble bare møtt av Ord og sakrament, ved dåp og nattverd, og ved disse midler virket Ånden den frelsende tro. Som et vitnesbyrd om Guds uendelige kjærlighet. I frelsen er vi like, vi to. Jeg kan også bare være; be Herrens bønn eller være med i andres bønn, være under Ordets forkynnelse og bli gitt sakramentene, så er det Den hellige ånd som virker troen.

Her er vi ved kjernen av hva tro er og hva evangeliet er, og midt i sentrum i arbeidet med å skape en kirke for alle, av alle og med alle. Luthersk lære understreker at den frelsende tro skapes kun ved et under, virket av Den hellige ånd ved ord og sakrament. Derfor er troen et sted for det absolutte likeverd. Her er det ingen forskjell på de troende. Dette må alltid ligge som grunnlagstenkning for en kirke for, av og med alle.

145 Torgauten, s. 13.

Del 8: Samling på bunnen

Jeg har lett etter den lutherske kirkes punkt for det totale likeverd, hvor alle mennesker er i akkurat samme situasjon. Jeg mener å ha funnet svaret i arvesyndslæren. På dette stedet står hele det menneskelige mangfold likt. Her har ingen noe fortrinn framfor andre.

Kort fortalt lærer den lutherske arvesyndslære at alle mennesker er i en fullstendig umulig situasjon i forhold til Gud. Ikke noe menneske har evne til eller mulighet i seg selv til å søke Gud eller tro på ham, absolutt ingen. For mennesket er dette kort og godt komplett umulig. Menneskelig utrustning er fullstendig maktesløs og ubrukelig. Fornuften må melde pass. Situasjonen er helt låst.

Arvesyndslæren knuger ikke mennesket ned, men legger grunnlaget for at mennesket kan få mulighet til å bli gitt frelsen og reises opp til et nytt liv – uten at det gjøres forskjell på folk. Derfor ligger arvesyndslæren som et viktig fundament i arbeidet med å skape en kirke for, av og med alle.

Gjennom kirkens historie har det vært mange stridigheter omkring forståelsen av troen og frelsen, som igjen har resultert i læredokumenter som kirken videre har bygget sin tro og lære på. På 400- tallet var det flere stridigheter som fikk stor betydning for kirken. Den ene av disse stridighetene handlet om forståelsen av menneskets frelse. Her stod striden mellom Augustin og Pelagius. Augustin hevdet at frelsen måtte være Guds verk ene og alene, og begrunnet dette ut ifra arvesynden. Pelagius på sin

side avviste læren om arvesynden, og appellerte til menneskets frie vilje i forhold til Gud og frelsen. På kirkemøtet i Efesus i 431, ble læren til Pelagius avvist som vranglære.

Læren om arvesynden ble sett på som et så grunnleggende punkt i kirkens lære, at den ble tatt inn i bekjennesskriftet «Den augsburgske bekjennelse» allerede som artikkel II. Her heter det blant annet: *Like ens lærer de at alle mennesker som er forplantet på naturlig vis, etter Adams fall blir født med synd, det vil si uten frykt for Gud, uten tillit til Gud og med begjær, og at denne arvelige sykdom og brist virkelig er synd.*¹⁴⁶

Det uforklarlige mysterium

I møte med arvesynden og syndens opphav, møter vi et mysterium så stort at ingen mennesker kan fatte det. Alle mennesker, uavhengig av intellektuell utrustning, blir i møte med arvesynden stående foran det totalt uforklarlige. Samtidig, i dette uforklarlige, opplever vi det dypeste likeverd. Ingen mennesker kan forstå det, og det er umulig å gjøre noe for å kunne forstå det. Arvesynden er kort og godt et mysterium, som det er umulig å skjønne seg på for oss mennesker, uansett hvor mye en prøver å forklare det.

Derfor vil ethvert forsøk på å prøve å forklare arvesynden mislykkes. Den danske teolog og prestelærer Regin Prenter sier at ethvert forsøk på å forklare arvesyndslæren vil føre til bortforklaring og avsekkelse av synden. Derfor kan han uttrykke seg slik: *Overalt hvor synden er forklart, er den bortforklart.*¹⁴⁷ Hele tematikken er ubegripelig og umulig å forstå og akseptere for mennesket.

146 Den augsburgske konfesjon (Augustana) artikkel III. I Konkordiebokens oversettelse, s. 29.

147 Prenter, s. 309.

Det kan føles som et nederlag for oss mennesker å ikke kunne forklare. I møte med arvesyndslæren har vi derimot ikke noe valg. Vi må bare erkjenne at vi er små menneskebarn, som i arvesyndslæren møter et uforklarlig mysterium. Et mysterium som aldri vil kunne forklares eller forstås av noe menneske, noen gang. Om arvesynden sier Martin Luther i «De schmalkaldiske¹⁴⁸ artikler: *Denne arvesynden er en så dyp fordervelse i naturen at ingen fornuft kan fatte den, men den må tros ut fra Skriftens åpenbaring.* Jfr. Rom 5,2. Salme 51. 1. Mos. 3.¹⁴⁹ Det handler om å tro det, uten å kunne forklare det.

Arvesynden hører med til den lutherske kirkes kostbare skatter

Ved første øyekast er læren om arvesynden støtende for det moderne mennesket, fordi mennesket her fratras all ros og ære og blir et fattig og stakkarslig menneske, uten mulighet til selv å ordne opp i forholdet til Gud. Her blir det moderne mennesket fratatt enhver mulighet til å lykkes med sitt prosjekt: «å kunne få til å tro på Gud».

For reformatorene var det svært viktig at en ikke avsvekket arvesyndslæren. For avsvekket en læren om arvesynden, så avsvekket en også Guds nåde. Konsekvensen ble at en laget en vei til Gud som mennesket selv var i stand til å gå, og finne ut av. Derfor, der arvesynden parkeres, parkeres samtidig likeverdet i troen. For når mennesket på en eller annen måte kan bidra til sin frelse, åpnes det opp for at det er den sterkeste som overlever.

148 De schmalkaldiske artikler inngår som bekjennesskrift for en rekke lutherske kirker.

149 Konkordieboken, s. 247,3.

Samtidig er virkelighetsbildet sammensatt. Det samme mennesket som kommer til verden uten gudsfrykt, er skapt i Guds bilde og er høyt elsket av Gud. Poenget er bare at mennesket ikke har noen mulighet for å søke Guds kjærlighet, eller tro på ham. Mennesket vil aldri komme på den tanken i det hele tatt. Fornuftten eller intellektet har ingen mulighet for å forandre på menneskets situasjon.

Når alle er hjelpeløse

Med basis i arvesyndslæren er mennesker med dyp utviklingshemming og det intellektuelle mennesket like hjelpeløse. Ingen har bedre muligheter til å tro enn andre. Her står vi i samme situasjon, ute av stand til selv å ordne opp i egen situasjon. Dette er samling i bunnen. Her sitter vi side om side, den rike og den fattige, den intellektuelle og den dypt utviklingshemmede, beste-borgeren og den som opplever at livet har gått i stykker – med andre ord hele mangfoldet av mennesker. Alle er vi i samme situasjon. Ingen av oss får hverken til å tro på eller søke Gud. I praksis hjelper arvesyndslæren oss til å legge bort en «de og oss»-tenkning. For her er det bare et eneste stort «vi», hvor alle hører hjemme – i den totale hjelpeløsheten.

I arbeidet med å bygge en kirke for, av og med alle, hvor alle mennesker er i samme situasjon, blir derfor arvesyndslæren et viktig fundament. Uten denne grunnmuren vil alle våre forsøk på å skape en kirke av alle og med alle, mislykkes. Når kirken og troen bygges uten å ta hensyn til arvesyndslæren, blir kirken automatisk en «de og oss-kirke». Så fort mennesket gis et håp om å kunne bidra selv eller få til å tro, skapes en kirke for de med sterk vilje og med intellektuell utrustning. Det er dette arvesyndslæren setter en effektiv stopper for.

Arvesynden hører med til det å være menneske

Den lutherske kirke lærer at arvesynden er medfødt. Den beskriver med andre ord menneskets livssituasjon, slik den er når et nytt menneskebarn kommer inn i denne verden fra fødselen av. Det er slik det er å være menneske.

Luther kalte arvesynden for «naturesynd», «personsynd» og «vesenssynd»¹⁵⁰. Den norske teologen Marius Timmann Mjaaland bruker uttrykket opphavssynd (peccatum originale).¹⁵¹ Dette er en god og dekkende beskrivelse, som kan kommunisere godt i vår tid. Samtidig er det viktig å understreke at det ikke er våre foreldre som har påført oss synden, synden følger det å være et menneske som fødes inn i denne verden.

Arvesynden er ikke en gjerning mennesket gjør. Det er noe vi mennesker er, bærer med oss og har i oss. Konsekvensen av arvesynden derimot, viser seg i relasjonen både til Gud og mennesker. Konkordieformelen uttrykker dette på en klar og tydelig måte:

*For arvesynden er ikke en synd man gjør, men den sitter i menneskets natur, substans og vesen. Altså: Selv om det aldri steg opp noen ond tanke i det fordervede menneskets hjerte, om det ikke ble talt et eneste unyttig ord, eller om ingen ond handling forekom, så er naturen likevel fordervet gjennom arvesynden.*¹⁵²

Arvesynden og gudsrelasjonen

Først og fremst handler arvesyndslæren om menneskets forhold til Gud. Teologen Regin Prenter definerer synden først og fremst som opprør mot Gud. Han beskriver dette opprøret som å ikke frykte Gud og ikke stole på Gud. Konsekvensen av dette er først og fremst

150 Konkordieboken s. 392 (20).

151 Timmann Mjaaland, s. 155.

152 Konkordieboken s. 392, 21. (Konkordieformelen)

at mennesket setter seg selv i Guds sted og setter seg selv i sentrum.¹⁵³ I dette ligger at mennesket vil være sin egen herre og gud.

Derfor er ingen mennesker i stand til å søke eller finne Gud, eller tro på ham. Mennesket kan søke noe som er høyere enn seg selv, men å søke den Gud som viser seg i Jesus Kristi død og oppstandelse, det kan ikke noe menneske gjøre. I dette kan hverken fornuften eller forstanden hjelpe oss. Om dette sier Konkordieformelen i art. II, Om den frie vilje:

*Om dette er det vår lære, tro og bekjennelse at menneskets forstand og fornuft er blind i åndelige saker og ut fra sine egne krefter ikke forstår noe, slik det står skrevet: Det naturlige mennesket tar ikke imot det som hører Guds Ånd til. For han er det uforstand, og han kan ikke fatte det, når han blir spurt om åndelige saker 1.Kor. 2,14.*¹⁵⁴

At menneskets fornuft er ute av stand til å fatte det åndelige og søke Gud, er egentlig et befriende budskap, fordi det setter oss mennesker på like fot. Tidligere biskop Martin Lönnebo åpnet en morgensamling under en konferanse på Solstrand ved Os med ordene: «God morgon, alla 'utvecklingsstörda'». Det var ingen mennesker med utviklingshemming til stede. Alle skjønnte hva biskopen mente. I forhold til Gud og i Guds rike, er vi «utvecklingsstörda», alle sammen.

Utblick

Forståelsen av arvesynden får store og avgjørende konsekvenser for den videre bygging av kirken. Her legges grunnlaget for forståelsen av mottakelsen av frelsen, forståelsen av helliggjørelsen og for forståelsen av forkynnelsen. Alt er Guds verk. Det er dette som skaper likeverdet i troen, og som gjør at ingen har noe som helst fortrinn.

153 Prenter, s. 310.

154 Om den frie vilje. Konkordieformelen, s. 393 (2).

Del 9: Livet på godt og ondt

Et vitnesbyrd om de gode gjerninger

Det er en misforståelse at læren om arvesynden nærer opp om et pessimistisk menneskesyn og fokuserer på menneskets ondskap. Læren om synden beskriver kort og godt virkeligheten slik den er, og er i praksis en virkelighetsbeskrivelse.

Samtidig viser den lutherske virkelighetsbeskrivelse at mennesket, i forhold til våre medmennesker, er i stand til både å gjøre gode gjerninger og onde gjerninger. I forståelsen av arvesynden er det derfor viktig å understreke at denne læren ikke betyr at mennesket er ute av stand til å gjøre det gode, slik mennesket definerer det.

I sin utleggelse av Salme 91 understreker Luther denne dobbeltheten:

I verdslige ytre ting som gjelder næring og kroppens behov, er mennesket klokt, fornuftig og svært virksomt. Men i de åndelige og guddommelige ting som gjelder sjelens frelse, der er mennesket som en saltstøtte, som Lots hustru – ja, som en stokk og stein, som er et dødt bilde som verken bruker øyne eller munn, forstand eller hjerte.¹⁵⁵

Samtidig som vi beskriver hvordan arvesyndens følger viser seg både i relasjonen til Gud og i relasjonen til våre medmennesker, er det viktig også å beskrive menneskets gode gjerninger.

155 Konkordieboken, s. 441 (20).

Menneskets historie er også en godhetens historie, om mennesker som lever ut de lyse og gode sider. Det er gjort og gjøres mange gode gjerninger mennesker imellom. Helgenene er ikke i særstilling. Mange hverdagsmennesker er og har vært til stor velsignelse for andre. Mang en takk for menneskets gode gjerninger er gått opp til Gud. Når enkelte har fått karakteristikken «født før syndefallet», er det neppe ironisk ment, men sagt som en anerkjennelse av menneskets godhet. Enkelte har gått så langt i gode gjerninger at de har viet hele sitt liv i tjenesten for andre, og også i en del tilfeller gitt sitt liv for andre. Listen over de gode gjerninger og oppofrelsen for andre mennesker er lang.

Mennesker har stått opp og står opp mot urettferdighet og undertrykkelse. Slik har verden gått framover. Mange enkeltpersoner og grupper har brukt all sin tid på å bekjempe urettferdighet og undertrykkelse. Kampen for både for rettigheter og livskvalitet for mennesker med utviklingshemming, er også et godt eksempel på dette.

Når synden skaper forskjeller mellom mennesker

Samtidig er ikke menneskets historie bare en godhetens historie. Historien består av grufulle bilder av ondskap satt i system. Det er bilder som viser hvordan synden bokstavelig talt har brutt mennesker ned, og forårsaket uendelig mye ondskap. Vi hører om og ser hvordan mennesker gjør onde ting mot hverandre, som andre i sin villeste fantasi ikke kan forestille seg. Det er et mysterium at det skjer, samtidig som arvesyndslæren bekrefter at dette kommer fra menneskets onde lyst. Slik er virkeligheten. Sånn sett er arvesyndslæren en virkelighetsbeskrivelse som taler sant om det å være menneske.

Augustana artikkel II sier at vi fødes med en ond lyst, og at denne onde lyst er menneskets lodd. Vi gjør synd fordi vi er

syndere i utgangspunktet, det er ikke enkeltsyndene som gjør oss til syndere. Den onde lyst, åpenlyst eller pent innpakket, gjør seg synlig mennesker imellom. Den viser seg i urettferdighet mennesker imellom, i undertrykkelse av medmennesker, ved at det skapes utenforskap og gjøres forskjell på folk. Historien viser at det ofte var få som reagerte på urettferdighet. Mennesker med utviklingshemming, mennesker med lavere rang, svake og de som var annerledes, har i høy grad fått smake syndens beske frukt. Jakob tar «bladet fra munnen» når han gir følgende karakteristikk av hva tungen kan få seg til å «gjøre»: *Med den lovpriser vi vår Herre og Far, og med den forbanner vi menneskene som er skapt i Guds bilde.*¹⁵⁶

Gud gjør ikke forskjell på folk, men det gjør mennesket til gagns. Forskjellsbehandling er den synd som «rir» både samfunn og kirke som en «mare». Den skaper utenforskap, den lager rangeringer, den gir noen mer ære enn andre og så videre. Derfor burde enhver preken ha et eget punkt hvor det ble satt ord på forskjellsbehandlingen, både i samfunn og i menighet. For forskjellsbehandlingen skjer ikke bare i samfunnet, men også i menighetens midte, av den som tilhører menigheten. Bare når noen våger å avsløre den, kan nytt liv vokse fram. I det følgende tar vi med noen dokumenterte eksempler på hvordan forskjellsbehandlingen kan gi seg til kjenne:

I en bok som beskriver sjømannsopplevelser fra 1950 til våre dager, kom jeg over et vitnesbyrd fra mine hjemtrakter, som gjorde inntrykk.¹⁵⁷ En av sjøfolkene som forteller sin historie, er fra utkanten av Kristiansand. Han forteller at da han ble født, stod følgende annonse i avisen Fædrelandsvennen, gjemt mel-

156 Jakob 3,9.

157 Trædal, s. 157–158.

lom annonser for evangeliske møter på de mange bedehusene: *Et guttebarn ønskes bortsatt, helst til en der vil ta det som sitt eget.* Han var født utenfor ekteskap – u.e. som det stod i kirkeboka, og var såkalt lausunge. Hans vitnesbyrd er sterkt og gruffullt: *Et uekte barn den gang var ikke greit, og de som tilhørte bedehuset, kunne være de verste.*

Ved grunnlovsjubileet i 2014, kom det ut en bok med tittelen «Skammens historie – Den norske stats mørke sider 1814–2014».¹⁵⁸ Boken er en sterk beskrivelse av overgrep begått av norsk helsevesen og kriminalomsorg, mot sosiale avvikere. Boken dokumenterer grufulle overgrep, som vi helst ønsker å benekte. Samtidig må vi bare erkjenne at dette er en del av vår nære historie. Overgriperne og undertrykkerne var vanlige, respekterte mennesker, som i sin jobb eller tillitsverv, fikk mulighet for å utøve de mest grufulle overgrep.

Det interessante med disse historiene, er at det var helt vanlige og respekterte samfunnsborgere som stod bak ondskapen. Dette har vært og er en del av baksiden av det «rettferdige og omsorgsfulle» Norge.

Mennesker med utviklingshemming har gjennom historien blitt kraftig rammet av syndens og ondskapens virkelighet. Om ikke omgivelsene så den urett som rammet, om de ikke ville eller var forblindet, er usagt. Syndens ugjerninger er uansett en realitet for «syndens mottakere». Dette er en godt dokumentert historie.

Det interessante er hvordan mennesket kan opptre i den totale dobbelthet. På den ene side kan en undertrykke sine medmennesker, samtidig som en viser stor godhet mot andre. Den kristne kirke kan også komme i en situasjon hvor en priser Gud

158 Vesterås og Aas.

i menighetens fellesskap, og samtidig undertrykker sine medmennesker og er med på å opprettholde utenforskap utenfor kirkens vegger.

Historien til mennesker med utviklingshemming er en sterk anskuelighetsundervisning av hva synden kan få utrettet, både på individnivå og på systemnivå, når den ikke avdekkes. Dokumentasjonen på maktovergrep, nedverdiggelse, ekskludering, mobbing og utestengelse av mennesker med utviklingshemming er sterk lesning. Det er tydelig at både enkeltpersoner og også kirken som institusjon har vært forblindet. Dette er en del av vår nære historie.

For en kristen kirke er det umulig å gjøre forskjell på folk. Det er umulig å hegne om noen, og holde andre utenfor, det er umulig å se noen, og overse andre, det er umulig å ta imot noen og sende andre inn i utenforskapet. Det å ikke gjøre forskjell på folk, hører med til kirkens frukt i verden. Dette må og skal ligge som en rød tråd gjennom alt kirkens arbeid.

Utblick

Arvesyndslæren er et viktig fundament i arbeidet med å bygge en kirke for, med og av alle. Ikke bare viser arvesyndslæren oss at det er umulig for noe menneske å søke Gud, og at alle står i akkurat samme situasjon overfor Gud. Arvesynden viser oss også hva vi mennesker kan få oss til å gjøre mot andre mennesker. Den gir oss et bakteppe til å forstå hvorfor utenforskapet oppstår, og hvorfor synden ødelegger i relasjonen mellom mennesker. Kirkens oppdrag er å sette ord på dette og avsløre synden. Slik at syndens beske frukt kan få sitt rette navn, synd, bli bekjent og satt ord på, og Guds nåde gis. I kjølvannet av dette vokser det fram et nytt liv, som viser seg i en kirke for, av og med alle – som ikke gjør forskjell på folk.

Del 10: Evangeliet er Guds kraft til frelse

Når selv troen må tre i bakgrunnen

I dette kapitlet er målet å vise at det er Gud som gir frelsen, uten at mottakeren gjør noe som helst. Billedlig talt legges Guds nåde i hender som ikke aktivt kan ta imot. Saken er at det er Gud som utvelger oss, og ikke vi som ved vår tro velger Gud. Bare når dette er utgangspunktet, blir det mulig å bygge en kirke for, av og med alle, hvor ingen kommer lenger enn å være mottakere av Guds nåde. Derfor må selv vår tro tre i bakgrunnen fordi også troen er en Guds gave og et Guds under, kun virket av Den hellige ånd. Når vi gir slipp på vår egen tro som fundament for frelsen, og bare må resignere og akseptere at alt er Guds verk, det er da vi får et gløtt av hva det vil si å bare hvile i Guds nåde. Ingen av oss kommer «lenger» enn å bare hvile i denne nåden.

Evangeliet er en Guds kraft til frelse

Paulus var klar og tydelig på at det var i evangeliet at Guds kraft til frelse lå. Om dette vitner han for menigheten i Roma og skriver:

For jeg skammer meg ikke over evangeliet. Det er en Guds kraft til frelse for hver den som tror, jøde først og så greker. For i det åpenbares Guds rettferdighet av tro til tro, slik det står skrevet: Den rettferdige skal leve ved tro.¹⁵⁹

159 Rom. 1,16–17.

Martin Luther, som hadde holdt mange forelesninger over Romerbrevet og lært studentene om «Guds rettferdighet», grublet mye over hva «Guds rettferdighet» egentlig betydde. Betydde Guds rettferdighet den rettferdighet som Gud krever av mennesket, eller betydde det den rettferdighet som kommer fra Gud og gis til mennesket? Handler det med andre ord om en rettferdighet som kommer utenfra, eller en rettferdighet som kommer innenfra, fra mennesket selv?

Luthers store oppdagelse var nettopp at Guds rettferdighet kom fra Gud. Denne rettferdigheten var ikke noe mennesket selv måtte sørge for å oppnå.¹⁶⁰ Den kunne bare gis og tas imot fordi mennesket ikke hadde noen mulighet til selv å oppnå denne rettferdigheten. Det var Guds rettferdighet som mennesket fikk del i, intet mindre.

Tidligere biskop i Den svenske kirke, Bo Giertz, skriver i sin kommentar til Romerbrevet at frelsen består i at vi mennesker får del i den rettferdighet som Gud har gitt oss i sin egen Sønn. Denne rettferdigheten får vi ved troen, og ikke gjennom gjerninger. Samtidig understreker Giertz at troen ikke bare betyr en tanke, innsikt eller en forsantholden tro, men tro er uttrykk for et samfunn med Jesus Kristus. Giertz understreker at det kun er i samfunnet med Jesus at vi får del i hans rettferdighet. Det som skjer gjennom hans død og oppstandelse. Derfor blir samfunnet med Jesus en beskrivelse av hva tro er.

Rettferdiggjort for Kristi skyld ved tro

I Den norske kirkes bekjennelsesskrift, Den augsburgske konfeksjon¹⁶¹ (CA) artikkel IV, Om rettferdigjørelsen», slås det tyde-

160 Giertz s. 12.

161 Den augsburgske bekjennelse er et av de lutherske kirkers enhetsbånd.

lig fast hvordan mennesket får del i frelsen: *Like ens lærer de at menneskene ikke kan bli rettferdiggjort for Gud ved egne krefter, fortjenester eller gjerninger, men at de blir rettferdiggjort uten vederlag for Kristi skyld ved troen, når de tror at de blir tatt til nåde og at syndene blir forlatt for Kristi skyld, han som ved sin død har gjort fyldest for våre synder. Denne tro tilregner Gud som rettferdighet for seg. Rom. 3 og 4.*¹⁶²

Både i bekjennelsen og i det bibelske materialet er det tydelig at det er troen som gjør at frelsen blir det enkelte menneske til del. Det er ved tro Gud gir mennesket del i frelsen, og forsoner mennesket med seg. Dette uttrykkes i Bibelen på flere måter: «ved tro», «av tro» og «den som tror».

Samtidig er det viktig å understreke at troen har en passiv rolle når Guds nåde blir gitt. En av de mange som har prøvd å sette ord på dette på en enkel måte, er professor Olaf Moe. I hans kommentar til Efeserbrevet Ef. 2,8–9, skriver han at heller ikke troen er noen gjerning eller prestasjon som fortjener nåden, *men at den bare er som den tomme hånd som gaven blir lagt i.*¹⁶³ Det betyr at en hverken kan rose seg av sine gjerninger eller av sin tro. Det synes som om Gud valgte denne frelsesvei nettopp for å unngå at noen skulle ha noe å rose seg av.

Etter Luthers død var det en rekke stridigheter om hva som var luthersk lære. Stridighetene varte i 30 år, og fikk sin ende i det som ble kalt Konkordieformelen (Formula Concordiae, som ble skrevet i 1577.) Konkordieformelen er ikke regnet som et bekjennesskrift i Danmark og Norge, men da den gir uttrykk for hvordan troen skal forstås med bakgrunn i bekjennelses-

162 Konkordieboken s. 30, 1-3.

163 Moe, (Efeserbrevet) s. 64.

skriftet Augustana, tar vi med to avsnitt som avklarer hvordan vi skal forstå rettferdiggjørelsen, sett i forhold til troen:

Derfor tror, lærer og bekjenner vi at rettferdighet for Gud består i at Gud tilgir oss syndene av bare nåde – uten gjerninger, fortjeneste eller verdighet fra vår side på forhånd, samtidig eller etterpå. Dessuten: at han skjenker og tilegner oss rettferdigheten i Kristi lydighet. På bakgrunn av denne rettferdighet blir vi tatt til nåde hos Gud og betraktet som rettferdige.

Vi tror, lærer og bekjenner at troen er det eneste middel og verktøy som vi kan gripe Kristus med og i, og med ham den «rettferdighet som gjelder for Gud» (Rom. 1,17; 2. Kor. 5,21). Det er for hans skyld en slik «tro» blir «tilregnet oss til rettferdighet». Rom. 4 (5).¹⁶⁴

Professor Harald Hegstad tar også opp denne tematikken i boka «Gud, verden, og håpet. Innføring i kristen dogmatikk», hvor han sier:

Spørsmålet om menneskets evne til å slutte seg til frelsen, ble et stridsspørsmål også på reformasjonstiden. I møte med Erasmus av Rotterdams påstand om at mennesket har fri vilje til å ta imot det som leder til frelse eller til å la det være, formulerte Luther sin egen lære om menneskets trellbundne vilje. Det innebærer at mennesket av seg selv ikke har frihet til å medvirke til sin egen frelse. Når noen blir frelst, er det fordi den Gud som virker alt i alle, har utvalgt en til frelse. Når mennesket tar imot evangeliet, er det fordi Gud allerede har omskapt viljen og gitt troen. Hvorfor Gud ikke frelser alle, hører med til de spørsmål som ikke kan besvares, siden det hører til den skjulte Gud og ikke den åpenbarte.»¹⁶⁵

164 Konkordieboken, s. 396 (4, 5 og 6).

165 Hegstad s. 191, (Gud, verden og håpet.)

Hvis Gud skulle ha overlatt til mennesket selv å tilegne seg frelse ved å få til å tro, ville dette ha ført til at menneskene ville fått forskjellig utgangspunkt for å kunne motta frelsen. Sett på bakgrunn av vår tidligere drøfting av at mennesket ikke kan søke Gud og heller ikke kan tro, må også troen komme utenfra. Dette fordi menneskets forstand og fornuft er blind i åndelige saker og ikke kan ta imot det som hører Guds Ånd til.¹⁶⁶ Paulus understreker også dette i brevet til menigheten i Korint, hvor han viser til at på samme måte som et dødt legeme ikke kan gjøre seg selv levende, makter heller ikke mennesket, som er åndelig dødt gjennom synden, å reise seg selv opp til åndelig liv.¹⁶⁷

Med dette som troens bakteppe, kan troen bare være virket av Gud i mennesket. Menneskets bidrag blir ganske enkelt en umulighet. Troen er et Guds under, som vi mennesker ikke kan forklare. Like lite som arvesyndens opphav kan forklares, kan troens opphav forklares. Det vi kaller for tro, kan ikke være noe annet enn en beskrivelse av Guds gjerning i oss.

For at vi skal komme til denne tro

Det er bare én mulighet for at tro kan bli til i mennesket. Gud må gripe inn og virke denne tro, slik at mennesket kan få del i Jesu død og oppstandelse. Bekjennelsesskriftet Augustana (CA) artikkel V, «Om det kirkelige embetet», handler derfor om å gjøre det umulige mulig. Ikke ved at mennesket selv lærer seg troens kunst ved overbevisende argumenter, men ved at Gud selv griper inn i menneskets liv og virker troen.

Tro, slik det er tolket i den lutherske lære, er ikke et produkt av menneskets tanke eller intellekt. Troen er virket av Den hellige

166 Konkordieboken. Om den frie vilje, s. 393.(2)

167 Konkordieboken, s. 393. (3).

ånd ved ord og sakrament. Dermed er troen noe som kommer til mennesket, uavhengig av intellektet og evnene til å uttrykke seg. Derfor, om det er noe tro i oss mennesker, er det Ånden som har virket den ved ord og sakrament.

Dette innebærer at det ikke er menneskets vilje som er opphavet til troen, da viljen ikke er i stand til å virke tro. Derfor er heller ikke forkynnelseens mål å argumentere med og overbevise forstanden slik at forstanden gir etter og tror.

For å komme til rette med hvordan det levende Guds ord virker, må vi tilegne oss en annen måte å tenke på. Det ord som er Åndens instrument, er ikke et vanlig ord. Det er Guds ord, levende og virkekraftig,¹⁶⁸ men skrevet ned av vanlige mennesker, som et vitnesbyrd om den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus. Samtidig, når dette Ordet blir Åndens instrument, blir det et skapende ord som virker tro i mennesker. Hvordan dette levende Guds-ordet skaper tro, er et mysterium.

Prenter viser at barna også hører til i Jesu forkynnelse, sammen med de fattige, tollere og syndere, syke og besatte. Dette var mennesker som etter den tids oppfatning ikke kunne tro, men som Jesus nettopp lukket inn i sin menighet.¹⁶⁹ Prenter viser til at Jesus i evangeliene også talte til døve og døde, slik at de hørte.¹⁷⁰ Da Johannes sendte sine disipler til Jesus med spørsmål om Jesus var den som skulle komme, eller om de skulle vente en annen, svarte Jesus: *Blinde ser, og lamme går, spedalske renses og døve hører, døde står opp og evangeliet forkynnes for fatti-*

168 Hebr. 4,12.

169 Prenter, s. 514.

170 Ibid. s. 515.

ge.¹⁷¹ Da Jesus både talte til døve og døde slik at de hørte, kan Den hellige ånd gjøre Ordet levende slik at mennesker med dyp utviklingshemming får det åpenbart. For himmelens og jordens skaper skulle ikke dette være så umulig.

Kirkens oppdrag er derfor å forkynne den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus, slik at Ånden får gjort Ordet levende og slik at troen vokser fram.¹⁷² Veksten overlates til Gud, samtidig som det er kirkens kall utrettelig å gi budskapet videre på alle «språk» og den kommunikasjonsform den enkelte i menigheten kommuniserer med. Dette innebærer at kirken på en særskilt måte må jobbe med sin kommunikasjon, slik at formidlingen kan nå alle i vid betydning av ordet. I dette ser vi inn i troens store mysterium; som er Guds verk ene og alene.

Dåpens sakrament

Dåpen i den lutherske kirke er mer enn et ritual som feirer at et nytt liv er blitt til. Dåpen er et sted for handling og begynnelsen på et nytt liv. Dåpen er helt konkret et synlig middel som formidler Guds nåde og gjenføder til et nytt liv. Det er Guds nåde som gis i dåpen. For i dåpen gir Gud mennesket del i frelsen, ved å gi mennesket del i Jesu død og oppstandelse. Slik Paulus flere steder løfter fram at frelsen er nåde gitt av Gud, for at ingen skal rose seg, slik er også dåpen et nådens sakrament, for at ingen skal rose seg. Det er Gud som har regien og som handler i dåpen. Det er ikke mennesket som i dåpen kommer Gud i møte. Dåpen er Guds tydelige manifestasjon av hvordan Gud gir mennesket del i frelsen, og forsoner mennesket med seg selv.¹⁷³

171 Matt. 11,5.

172 1. Kor. 3,5–9.

173 Jfr. bekjennesskriftet Augustana artikkel IX, «Om dåpen».

Paulus understreker at dåpen gir delaktighet i det evige liv gjennom Jesu korsfestelse og oppstandelse:

Eller vet dere ikke at alle vi som ble døpt til Kristus Jesus, ble døpt til hans død? Vi ble begravet med Ham da vi ble døpt med denne dåpen til døden. Og som Kristus ble reist opp fra de døde ved sin Fars herlighet, skal også vi vandre i et nytt liv. Har vi vokst sammen med Kristus i en død som er lik hans, skal vi være ett med ham i en oppstandelse som er lik hans. (Rom. 6,3ff. Jfr. også 1. Kor. 12,13.)

Dåpen er samtidig et sted for likeverd. Her er det ingen forskjell. Alle som kommer, eller blir båret til dåpen, har samme umulige utgangspunkt. Alle er fullstendig avhengig av at Gud griper inn i deres liv, og virker denne tro som gir del i Jesu død og oppstandelse. Paulus sammenlikner det å bli døpt til Kristus, med det å bli kledd i Kristus. Derfor kan Paulus si at alle de som er døpt til Kristus, har kledd seg i Kristus. (Gal. 3,27.) Dette bildet viser dåpens virkelighet. Det er den nye drakt som er poenget. Her er det ingen forskjell på dem som er kledd i Kristus.

Dåpen av spebarn viser på en konkret og synlig måte Guds grenseløse nåde, og er et tegn på at Guds grenseløse nåde er likeså stor for alle dåpskandidater. Barnet blir båret til dåp og lagt i Guds hender i dåpen. Ånden, Ordet og vannet virker tro og gjenföder til et nytt liv, ved å gi del i Jesu død og oppstandelse. Slik vil alltid dåpen bli stående som en bauta over hvordan det nye livet blir til og hvordan troen kom inn i livet – ved Guds verk, helt og holdent.

I Apologien for den augsburgske bekjennelse slås barnedåpen ettertrykkelig fast; *Altså er det nødvendig å døpe små barn for at løftet om frelsen kan bli brukt på dem, etter Kristi bud.* (Matt. 28,19): *Døp alle folk. Liksom frelsen her blir tilbudt alle, således blir også dåpen tilbudt alle, menn, kvinner, barn og spebarn.*

*Av det følger det altså klart at spebarn skal døpes, fordi frelsen blir tilbudt sammen med dåpen. Dernest er det tydelig at Gud godkjenner barnedåpen.*¹⁷⁴

Gud valgte å gi mennesket del i Jesu død og oppstandelse ved en konkret og synlig handling. Samtidig er handlingen av en slik art at den er mulig for alle å ta imot. Dåpen er så enkel at alle kan delta, helt uavhengig av menneskets utrustning. Slik synliggjøres det at det er Gud som gjør alt. Det skjer det samme i dåpen, om det er et spebarn, en ungdom eller en voksen som blir døpt. I dåpen er det fullstendig likhet, hvor alle er mottakere, og hvor ingen har noe å rose seg av.

Dåpen er ikke innstiftet etter en idé fra noe menneske. Det var Jesus selv som sa at det skulle gjøres slik: *Jeg har fått all makt i himmel og på jord. Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler: Døp dem til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn.*¹⁷⁵

Dåpen og troen

I Luthers lille katekisme svarer Luther slik på spørsmålet om hva dåpen gir og hva den gagnar: *Den virker syndenes forlatelse, frelse fra døden og djevelen og gir den evige salighet til alle som tror det, slik som Guds Ord og løfte lyder.*¹⁷⁶ Luther henviser her til Markusevangeliet, som sier at det er den som tror og blir døpt, som skal bli frelst.¹⁷⁷

Det beste svaret på hva tro er, finnes hos spebarnet og hos den dypt utviklingshemmede. I møte med disse menneskene får vi en anskuelighetsundervisning i hva tro er. Her møter vi ikke

174 Konkordieboken, s. 136–137.2 siste del.

175 Matt. 28,19.

176 Konkordieboken, s. 288.

177 Mark. 16,16.

en «særtro» eller en såkalt tilrettelagt tro for «de minste», men vi møter en genuin kristen tro. For her møter vi en tro blottet for ethvert bidrag fra mennesket selv, kun overlatt til Den hellige ånds virke helt og holdent. Her ser vi inn i troens store mysterium, hvor Gud også skaper eller virker troen. I dette kommer det tydelig fram at det ikke er mennesket som har valgt å søke Gud, men det er Gud som har utvalgt oss. Her er vi ved troens sentrum, troens under og også troens mysterium.

Den danske teologen Regin Prenter mener at den eneste grunnen til å forsvare barnedåpen, er å anerkjenne barnetroen som virkelig tro. Prenter henviser til Jesu møte med barna, hvor han viser at gudsriket hører barna til. Da kan det ikke være tvil om at Jesus også tar barna med inn i menigheten av tollere og syndere, som samlet seg om Jesus. Prenter mener at dette understreker et avgjørende moment i evangelisk forståelse av selve troens vesen, som også reformatorene kraftig understreket: Tro er å bli utvalgt av Kristus, ikke å utvelge ham.¹⁷⁸

Alle forsøk på å tillegge mennesket en aktiv rolle i troens tilblivelse, vil svekke frelsen som Guds verk ene og alene. Troen er ikke noe jeg tror i hodet, men en beskrivelse av det som skjer med hele mennesket, når Gud griper inn og lar mennesker få del i Jesu død og oppstandelse. Det er den tro som gir frelse.

Prenter har en god refleksjon over dette, han skriver: *Hvis det er troens vesen ved delaktigheten i Jesu Kristi død og oppstandelse å frasi seg ethvert intellektuelt, religiøst, moralsk eller hvilket som helst annet fortrinn, da er solidariteten med de små barn ikke en utvortes gest, og da er barnedåpen ingen urimelig handling.*¹⁷⁹

178 Prenter, s. 514.

179 Ibid. s. 514.

Enkelte vil hevde at spebarnet ikke er seg bevisst troen, og derfor ikke kan ha en reell tro. Som et tilsvarende svar til dette vil vi trekke fram at barnet ikke er bevisst noe. Barnet har liv, selv om det ikke er livet bevisst.¹⁸⁰

I alle våre forsøk på å forklare troen som noe menneskene må tilegne seg, blir det i praksis mennesket som velger Gud. Utfordringene står i kø: Vi må få et sinn som bare tar imot, vi må opparbeide en tillit slik at vi kan ta imot osv. Problemet er at det er akkurat dette mennesket ikke er i stand til. Når troen beskrives som den handling mennesket gjør når det tar imot, beveger vi oss bort fra troens mysterium. Vekten ligger på Gud som gir, og ikke på mennesket som tar imot. Det er ikke menneskets kvaliteter som mottaker, som gjør at frelsen blir mennesket til del. Det er heller ikke slik at Gud hjelper oss til å tro. Den hellige ånd virker troen, fullt og helt.

Da Jesus brukte kobberslangen¹⁸¹ som bilde på frelsen, viser dette også at mennesker ikke er i stand til å frelse seg selv. Bildet på kobberslangen er hentet fra Israelfolkets vandring i ørkenen. Israelfolket var gått lei og var sint på Gud. Da sendte Gud giftige serafslanger inn blant folket, og mange døde. Da folket angret, laget Moses en kobberslange og holdt den opp, og sa at alle som så opp mot denne kobberslangen, skulle bli friske. Det skjedde slik Gud hadde sagt. De som var bitt av slanger, ble friske når de bare festet blikket på kobberslangen. Dette skjedde ikke fordi kobberslangen hadde helbredende virkning, det var Gud som helbredet dem. Kobberslangen var bare et middel som Gud brukte.¹⁸² Slik bruker også Gud dåpen som middel for å gi sin nåde.

180 Ibid., s. 515..

181 Joh. 3, 14 - 15.

182 Joh. 3,14–15 og 4. Mos. 21,8ff.

Dåpen innlemmer i kirken

Dåpen handler ikke bare om den enkeltes forhold til Gud og frelsen, det handler samtidig om tilhørigheten til kirken og det kristne fellesskapet. Dette er to sider av samme sak, og kan ikke skilles fra hverandre. Troen leves i samfunn med Jesus Kristus, og i samfunn med de dømte. Helt fra den første kristne tid har dåpen vært forstått som en handling som gjør de dømte til en del av dette fellesskapet, som også ble kalt de helliges samfunn. Kirken er kort og godt fellesskapet av de dømte. Det å være døpt er å høre til den kristne kirke.¹⁸³ Dette konkretiseres også i Den norske kirkes dåpsliturgi, hvor det synliggjøres at den dømte nå er blitt en del av menigheten. Liturgen sier navnet på den dømte og fortsetter: *Guds barn, døpt inn i vår menighet og Kristi verdensvide kirke.*

Dogmatikeren Harald Hegstad understreker fellesskapsdimensjonen på en god måte i boken «Dåpen. En nådens kilde»: *Sammenhengen mellom dåp og kirke sier noe vesentlig både om kirken og om det som skjer i dåpen. Sammenhengen innebærer at det som skjer i dåpen, også har en fellesskapsdimensjon. Frelsen som dåpen gir del i, fornyer ikke bare forholdet til Gud, men setter også den dømte inn i et nytt fellesskap. Dette er ikke bare et biprodukt av frelsen, men en del av selve frelsen. Frelsen er også en gjenoppbyggelse av relasjonen som var ødelagt av synden. Dette gjelder både mellom mennesker og Gud og mennesker imellom.*¹⁸⁴

Det er umulig å tenke seg at dette kun gjelder for noen dømte, mens andre er utelatt. Her finnes ingen forbehold. Kirken selv bekrefter alle dømtes tilhørighet til kirkens fellesskap. Dette

183 Hegstad, s. 156. (dåpen).

184 Ibid., s. 156 (dåpen).

innebærer helt konkret at også mennesker med utviklingshemming er en naturlig og rettmessig del av fellesskapet i den lokale menighet. Kirkens fellesskap er en gitt størrelse, hvor alle døpte hører med.

Fellesskapet av de døpte er en helt unik forsamling. Dette fellesskapet skiller seg fra alle andre fellesskap. Her defineres de døpte som én kropp. Sterkere definisjon på et fellesskap finnes ikke. Når vi blir forenet med Kristus i dåpen, blir vi også en del av kirken som Kristi kropp. Paulus understreker bredden i dette fellesskapet når han skriver til menigheten i Korint: *For med en Ånd ble vi alle døpt til å være en kropp, enten vi er jøder eller grekere, slaver eller frie og alle fikk vi en Ånd å drikke.*¹⁸⁵

Her gjøres ingen forskjell på folk; om en er jøde eller greker, slave eller fri. Forskjellene som er ellers i samfunnet, tas bort i dåpen. I dåpen, og på Kristi kropp er alle i samme «stand og stilling». Her skilles det ikke på status, kjønn, etnisitet, utrustning, funksjonsevne eller livssituasjon. Her brytes de vanlige skillelinjer ned, og det bygges opp et nytt fellesskap, konstituert på tilhørigheten til Kristus. Paulus tar opp samme tematikken i brevet til galaterne: *Her er ikke jøde eller greker, her er ikke slave eller fri, her er ikke mann eller kvinne, dere er alle én i Kristus Jesus.*¹⁸⁶ Her kan ingen være unntatt.

En fullverdig og likeverdig tro

Den frelsende tro kan ikke deles inn i kategoriene sterk eller svak tro. Den tro som gjør at vi får del i Jesu død og oppstandelse, kjenner ikke slike kategorier, for denne troen er gjort og virket av Ånden. Det er heller ikke mulig å tenke seg at noen har

185 1. Kor. 12,13.

186 Gal. 3,28.

mer eller mindre del i Jesu død og oppstandelse, og skulle være mer eller mindre Guds barn.

Det handler kort og godt om å ta Den norske kirkes dåps-handling på alvor, og stole på det som skjer i dåpen. Den bøn-nen som bes forut for selve dåpen, er et sterkt vitnesbyrd på hva som nå skal skje: *Gud bevare din utgang og din inngang, fra nå og til evig tid. Jeg tegner deg med det hellige korsets tegn, til vitnesbyrd om at du skal tilhøre den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus og tro på ham.* Bekreftelsen som leses etter dåpen, er en like sterk bekreftelse på at tilblivelsen av et nytt liv har funnet sted. *Den allmektige Gud har i dåpen gitt deg sin hellige Ånd, født deg på ny og tatt deg inn i sin troende menighet. Gud styrke deg med sin nåde til det evige liv. Fred være med deg.*

Det er en god øvelse å se tilbake på dåpen, hvor vi fikk Guds nåde som gave, og hvor Ånden virket denne tro slik at Gud fikk gitt oss gaven. Samtidig er det en god øvelse å se på de andre døpte med samme øyne. Guds barn, hvor Ånden har virket tro og gaven er gitt. Til syvende og sist handler det om å våge å hvile i at troen er gitt oss og frelsen er gitt oss, uten noen mulighet for egenandel. Derfor kommer ingen lenger enn til dåpens nåde. Dåpens liv går hele tiden ut på å vende tilbake til denne nåde, for på nytt og på nytt å få bekreftet at evangeliet er Guds kraft til frelse.

Utblikk

Gjennom dette og de foregående kapitler, har jeg argumentert for at mennesker med utviklingshemming hører til midt i den troende menighet, som likeverdige og rettmessige medlemmer. Konsekvensen av dette vil si at alle ordinære menighetssamlinger og gudstjenester, må legges opp slik at det er plass til hele mangfoldet av den troende forsamling. En hovedgudstjeneste

som er for noen, og ekskluderer andre, er hverken bærekraftig eller i tråd med kirkens oppdrag. Når Den norske kirke flagger høyt at kirken skal være landsdekkende, så må også lokalkirkene være kirke for, av og med alle dømte.

Min erfaring er at det er her rikdommen ligger. Når alle lemmene på Kristi kropp får spille med i et fantastisk samspill, blir menigheten HEL og funksjonsdyktig. Da blir troen ikke noe som sitter i hodet eller i tanken, men en levende tro som leves i samfunn med Jesus Kristus og med hverandre. I neste kapittel vil jeg vise at alle dømte har sin rettmessige og ordinære plass i dåpens liv. Dette handler først og fremst om vilje til å åpne opp kirken for alle, og gå veien sammen når vi skal bygge kirke.

Del 11: Livet etter dåpen

En likeverdig tro i et likeverdig fellesskap

Også i troens liv har vi like forutsetninger. Her er ingen bedre kvalifisert, og ingen har større muligheter til å leve troens liv enn andre. Ingen ting ved menneskets utrustning er til hinder for fullt og helt å leve det nye livet etter dåpen. I luthersk sammenheng må dette betegnes som et aksiom¹⁸⁷, og må ligge som et ufravikelig utgangspunkt for enhver tilnærming til livet etter dåpen. Begrunnelsen er klar og tydelig: også dåpens og troens liv er et Guds verk.

For å gjøre det mulig for den dømte å leve dåpens liv, er det innstiftet et samfunn eller fellesskap av de dømte, som betegnes som et samfunn av de hellige. I dette samfunnet er det innsatt et embete som skal formidle evangeliet og forvalte sakramentene. Troen som er virket av Ånden, leves og praktiseres i fellesskap med de andre dømte. I dette er gudstjenesten det midlet som kirken framfor noe bruker for å «vekke og nære» dåpens liv.

I Luthers store katekisme understrekes det at Den hellige ånd fortsetter den gjerningen som begynte i dåpen nettopp gjennom menigheten: *Den tredje trosartikkel taler om ting som må skje*

187 Et aksiom er et prinsipp eller en påstand som kan danne belegg eller grunnlag for en rekke andre utsagn og påstander, men som selv godtas som selvvinnlysende eller åpenbar sannhet.

*stadig på nytt. Skapelsen er skjedd og forløsningen er vunnet – men Den Hellige Ånd fortsetter sin gjerning uten stans inntil den siste dag. Derfor har han stiftet en menighet på jorden, og gjennom den taler han og fortsetter hele sin gjerning. For han har ennå ikke samlet sammen hele sitt kristne folk, og han er ikke ferdig med å gi syndenes forlatelse.*¹⁸⁸

Kirkens fellesskap er på den ene side et fellesskap med Gud. Jesus har gitt sitt løfte på at når mennesker samles i Jesu navn, er han midt iblant dem og vil ha fellesskap med dem. På den annen side handler det om et fellesskap med hverandre. Poenget er at kirken ikke er et sted der man først og fremst møter Gud som enkeltindivider, men der man møter Gud sammen som et fellesskap. Derfor handler fellesskapet med Gud alltid også om å ha fellesskap med andre mennesker som søker Gud i Jesu navn. I praksis er kirken et konkret fellesskap av mennesker fra alle samfunnslag og livssituasjoner.¹⁸⁹ I menighetens fellesskap hører alle dømte hjemme, som helt likeverdige lemmer¹⁹⁰. Her hører også mennesker med utviklingshemming både naturlig og rettmessig til, som en helt ordinær del av fellesskapet.

Dette vil i praksis si at kirkens fellesskap er et fellesskap hvor en lærer å omgås hverandre, og lever sammen med andre. Samtidig er kirkens fellesskap et annerledes fellesskap fordi det også er et Åndens fellesskap. Hegstad trekker fram at et slikt fellesskap også skal preges av kjærligheten til hverandre. En

188 Konkordieboken, s. 350,61–62.

189 Hegstad, Den virkelige kirke s. 87.

190 Lemmer brukes som betegnelse på de dømte, og henspiller på det fellesskapet alle dømte har med Jesus.

kjærlighet som nettopp er det som kalles Åndens frukt, fordi den er virket av Ånden.¹⁹¹

De som av ulike grunner ikke har mulighet for å delta fysisk i fellesskapet, hører også med til fellesskapet. I slike tilfeller har kirken ansvaret for å sørge for at også disse blir møtt av ord og sakrament. Noen har behov for bistand gjennom hele livet. Dette vil i praksis si at både lokalkirken og hele kirken, sammen med fadderne, har ansvar for at mennesker med utviklingshemming får mulighet til å være en del av samfunnet av de døpte, og slik få del i Ordet og nattverden. I praksis vil dette arbeidet ivaretas i et samarbeid mellom lokalkirken, helse- og omsorgstjenesten i kommunene, og foreldre og faddere. (Se neste kapittel.)

Professor Harald Hegstad utgav i 2009 en utfordrende bok om kirketenkningen¹⁹². I boka omtaler Hegstad i liten grad mennesker med utviklingshemming. Samtidig leser jeg Hegstads tekster slik at de gjelder alle, også mennesker med utviklingshemming. Når jeg leser Hegstads tekster med en slik tolkningsnøkkel, blir boka et sterkt bidrag i arbeidet med å bygge en kirke for, av og med alle, hvor mennesker med utviklingshemming er en naturlig del. Problemet er, slik jeg opplever det, at norsk kirkeliv i stor grad har glemt å lese inn mennesker med utviklingshemming i kirketenkningen. Derfor mener jeg denne presiseringen er viktig.

Alt som skrives i dette kapitlet handler derfor om alle døpte, ingen unntatt. Her hører selvsagt mennesker med utviklingshemming med, som en helt selvfølgelig del av fellesskapet. Sammen, som én kropp, skal lokalmenigheten vokse i troens liv. Derfor

191 Hegstad, *Den virkelige kirke*. s. 91.

192 «*Den virkelige kirke. Et bidrag til ekklesiologien*». Fagbokforlaget. Bergen 2009.

må all forkynnelse og lære om dåpens liv, prøves på om den er med på å bygge opp under en tro for, av og med alle. Samtidig må også bibeltekstene tolkes i lys av at de har hele mangfoldet i Guds menighet som adressat.

Dåpen og dåpens liv

Når vi i dåpen blir kledd i Kristus, begynner et nytt liv, i fellesskap med Jesus. Derfor kan Paulus si at Kristus lever i ham.¹⁹³ Dette livet har også fått betegnelsen «et liv i helliggjørelse». For mange er dette ordet gammeldags og utdatert. Det er derfor behov for å fylle dette ordet på nytt, og vise at dette ordet hører med til det ordinære troens eller dåpens liv. Det å leve dåpens liv er å leve i helliggjørelse.

Selve ordet helliggjørelse betyr det «å gjøre hellig», som helt konkret betyr at den dømte blir mer og mer lik Jesus. I praksis betyr det at den kjærligheten vi er elsket med, mer og mer setter sitt preg på den dømte. Helliggjørelsen er med andre ord ikke en prosess som mennesket selv «får til», men et nytt liv som vokser fram i mennesket, virket av Den hellige ånd. Dette ligger fullstendig utenfor hva mennesket kan forstå og forestille seg. Dette må være jordens største under, og er et vitnesbyrd om Gud som griper inn i vår verden. Dette handler ikke om menneskets evner, men kun om Guds verk.

Grunnlaget for det nye livet, finner vi i Jesu ord til disiplene, når han sier: *Bli i meg, så blir jeg i dere.*¹⁹⁴ Opprinnelig ble dette sagt til de første disiplene, men har gyldighet for de dømte i all ettertid. Her ligger sentrum i den kristne tro, blottet for enhver egenandel. Derfor er det å leve det nye livet, hele tiden

193 Gal. 2,20–21.

194 Joh. 15,4.

å bli ført tilbake til dåpen, for på nytt og på nytt å få bekreftet nåden.

Helliggjørelsen følger etter dåpen, og kan aldri frikoples fra dåpen. Uten dåpen blir helliggjørelsen en kamp for å forbedre seg og leve et nytt liv med egne krefter som middel. Hvis troen er avhengig av vår egen kamp mot synden, settes de utenfor som ikke makter eller får til å stå i denne kampen.¹⁹⁵ Like lite som mennesket kan tro av seg selv, kan mennesket helliggjøre seg selv. Helliggjørelsen er heller ikke et samarbeidsprosjekt mellom mennesket og Gud. Alt er Guds verk.

Også i forhold til helliggjørelsen blir den dypt utviklingshemmede rollemodell. Den hellige ånd leter ikke etter menneskelige egenskaper. Den eneste grunn for at Den hellige ånd kan gjøre sin gjerning i mennesket, er at Den hellige ånd har tatt bolig i den dømte.¹⁹⁶

Det er viktig å legge merke til at når Paulus formaner romerne til å leve det nye livet, skriver han at de skal la seg *forvandle ved at sinnet fornyes*.¹⁹⁷ Det er tydelig at forvandlingen kommer utenfra mennesket, og ikke fra mennesket selv. Helliggjørelsen er en prosess i oss, som vi formaner til å la skje med oss. I denne prosessen bruker Den hellige ånd Ord og sakrament. Derfor formaner vi til å ta imot ordet fra Gud og nattverden. Gjennom dette virker Ånden helliggjørelsen. I praksis handler dåpens liv helt konkret om å være en del av menighetens forsamling, og stadig ta imot Ordet og nattverden.

195 Prenter, s. 529–530.

196 2. Kor. 6,18 og Ef. 2,22.

197 Rom. 12.2.

De gode gjerninger

Det er tydelig at den lutherske lære forventer at troen som er mottatt uforskyldt, som en gave, bærer frukt i form av gode gjerninger. Poenget er at denne frukten vokser ut av nåden, som er ufortjent, og som er et resultat av Åndens virke. Samtidig regelrett «bankes det inn», at de gjerninger det her er snakk om, er det umulig for noe menneske å få til. Det har vært mye misforståelse rundt de gode gjerningers plass i den lutherske tradisjon. Derfor er det interessant å gå til bekjennesskriftene, hvor dette temaet er satt på dagsordenen.

Bekjennesskriftet Augustana har en egen artikkel: «Om troen og de gode gjerningene» (artikkel XX), som innledningsvis starter med å si: *Med urette blir vårt folk beskyldt for at de forbyr gode gjerninger*. Bakgrunnen for at temaet ble satt på dagsorden, var at gjerningene var blitt en forutsetning for frelsen. Derfor understreker bekjennesskriftet at våre gjerninger ikke kan forsonse Gud eller fortjene syndsforlatelse, nåde og rettferdiggjørelse. Her føyes det til at den som stoler på å kunne fortjene nåden ved egne gjerninger, han forakter Kristi fortjeneste og nåde.¹⁹⁸

Frykten for at de gode gjerningene skulle blandes sammen med frelsen, har gjort at en i mange kretser har vegret seg for å sette de gode gjerninger på dagsorden, og dermed hindret Ånden i å skape de gode gjerningene. Det er derfor viktig å ta opp dette temaet i menighetene, slik at de gode gjerningene kan komme på rett plass i troens liv, som Åndens gjerning i den døpte.

De gode gjerninger har en tydelig dobbel funksjon. For det første peker de på Gud, som er gjerningenes opphavsmann og gir Gud æren. For det andre er de til velsignelse for nesten, og blir en del av forvalteroppdraget. I dette mangfoldet av gode

198 Konkordieboken s. 25, 1ff,

gjerninger skapes de gode rammevilkår som er nødvendig for å bygge en kirke for, av og med alle. Rammevilkår som gjør det mulig å leve i et trygt og godt fellesskap i menigheten.

Kjærlighetens frukt – Åndens frukt

Åndens gjerning i oss og med oss, handler om et nytt liv som vokser fram i denne verden. Da Paulus skriver til galaterne om Åndens frukt som vokser fram i den døpte, beskriver han en helt ny frukt som skal vokse fram av den døptes liv her og nå.¹⁹⁹ Derfor brukes betegnelsen frukt, for å slå fast at disse gjerningene ikke er et resultat av menneskets egeninnsats, men noe som vokser eller «sprenger» seg fram i mennesket, virket av Ånden. Dette er bakgrunnen for at dåpskandidaten ikke får en formaning om selv å lage denne frukten. Istedetfor blir den døpte formant til å la seg forvandle, det vil si å la Ånden få gjøre sin gjerning i dåpskandidaten.²⁰⁰

Også Johannes setter de gode gjerningene inn i denne sammenhengen. Etter at Jesus har undervist disiplene om sammenhengen mellom vintreets frukt og disiplenes frukt, og slått fast at det bare er når Jesus selv og hans ord blir i dem at de kan bære frukt, konkluderer Jesus med å si: *For ved dette blir min Far æret, at dere bærer mye frukt og blir mine disipler.*²⁰¹ Samme tanke ligger i Jesu budskap, da han underviste disiplene om at deres innbyrdes kjærlighet skulle bekrefte at de var hans disipler.²⁰² Disiplenes kjærlighet skal med andre ord vise Jesu kjærlighet i ord og handling, og slik vise at de er Jesu disipler.

199 Gal. 5,22–26.

200 Rom. 12,1 – 2.

201 Joh. 15,8.

202 Joh. 13,35.

Når Paulus skriver om det nye livet, er det aldri slik at mennesket skal få til den nye frukt, den vokser alltid fram. Det er hele tiden snakk om kontinuerlig fornyelse: *Bli nye i sjel og sinn! Kle dere i det nye mennesket, som er skapt i Guds bilde til et liv i sann rettferd og hellighet.*²⁰³ I brevet til kolosserne skriver Paulus: *Og lyv ikke for hverandre! For dere har kledd av dere det gamle mennesket og dets gjerninger, og iført dere det nye, det som blir fornyet etter sin skapers bilde og lærer ham å kjenne. Her er ikke greker eller jøde, omskåret eller uomskåret, barbar²⁰⁴, skyter²⁰⁵, slave eller fri. Nei, Kristus er alt og i alle.*²⁰⁶ I dette må alle døpte innfortolkes. Det vil være umulig å sette noen mennesker utenfor eller på siden. Dette regelrett hamres inn: Guds gjerning er uavhengig av menneskelig utrustning eller hvilken folkegruppe en tilhører. Helliggjørelsen og Åndens frukt er et resultat av Åndens gjerning, og bare det.

Vil ikke Den hellige ånd som har virket troen, også være i stand til å skape og forme troens liv i alle døpte? Dette handler igjen om et lite menneske og en stor Gud. For det er Gud som er virksom i oss, slik at vi både vil og gjør det som er etter Guds gode vilje.²⁰⁷ Paulus sier det slik i starten av brevet til filipperne: *Og jeg er trygg på at han som begynte sin gode gjerning i dere, skal fullføre den – helt til Jesu Kristi dag.*²⁰⁸

203 Ef. 4,23–24.

204 Barbar var betegnelsen på dem som stod utenfor det gresk-romerske kulturfellesskapet, og som snakket et uforståelig språk.

205 Skytere var et folkeslag som bodde nord for Svartehavet, og ble betraktet som ville og ukultiverte.

206 Kol. 3,10–.

207 Fil. 2,13.

208 Fil. 1,6.

Det nye livet og Åndens frukt har fellesskapet mellom mennesker som arena, og vokser ut av menighetsfellesskapet. Åndens frukt har alltid våre medmennesker som mottaker, og har sin arena både i og utenfor menighetens fellesskap. Denne frukten virker til Guds ære og til menneskets beste. Når en kirke for, av og med alle skapes, er det også et vitnesbyrd om Åndens gjerning i menighetene og til Guds ære.

En konkretisering av Åndens frukt

Åndens frukt er ingen utopi, men i høyeste grad reell. Den skal kunne merkes og sees i menigheten her og nå, samtidig som dette må sees i et eskatologisk perspektiv²⁰⁹. I denne verden vil aldri menigheten bli fullkommen, det skjer først etter oppstandelsen. Inntil så skjer, i det vi kan kalle helliggjørelsens tid, vil vi se gløtt av og smake på denne himmelske frukten.

For å beskrive denne kjærligheten brukes det greske ordet *agape*, som uttrykker Guds kjærlighet. Det er den unike og himmelske Guds-kjærligheten, som ingen mennesker kan etterlikne. Denne kjærligheten elsker uten forbehold, og gjør ikke forskjell på folk. Denne kjærligheten handler ikke om følelser, men om handling. Den er i bunn og grunn uttrykk for Guds vesen, for Gud er kjærlighet. Det er denne kjærligheten Jesus har vist oss, både ved sin død og oppstandelse, og ved sitt liv.

Da Paulus konkretiserer Åndens frukt i brevet til galaterne, er kjærligheten den første frukten som nevnes.²¹⁰ Paulus begynner slik: «Men Åndens frukt er kjærlighet.» Teologen Ole Øystese har satt ord på denne kjærligheten på en god måte: *Egentlig er det bare Gud som kan elske med en slik kjærlighet. Og når*

209 Endetidsperspektivet.

210 Gal. 5,22–26.

*mennesker gjør det, er det alltid tale om Guds gave. Det er Guds egen kjærlighet som er utøst i våre hjerter ved den hellige Ånd som er oss gitt. (Rom. 5,5ff.)*²¹¹ Fordi Guds- kjærligheten (agape) er grunnlaget for andre åndsgaver og frukt, nevnes den først av Åndens frukter. Etter kjærligheten konkretiserer Paulus Åndens frukt som glede, fred, overbærenhet, vennlighet, godhet, trofasthet, ydmykhet og selvbeherskelse.

For å kunne bygge en kirke for, av og med alle, er Åndens frukt de rammeforhold som gjør dette mulig. Når Åndens frukt setter sitt preg på lokalkirken, legges grunnlaget for en kirke for, av og med alle. Det er i en slik kirke det blir plass og rom for alle. For Guds kjærlighet ser ikke bare noen utvalgte og gir sin kjærlighet til disse, denne kjærligheten gjør ikke forskjell på folk. Denne kjærligheten har et særlig blikk for dem som er utstøtt, de som andre overser og glemmer. Helt konkret vil denne kjærligheten også omfatte mennesker med utviklingshemming, og bygge fellesskap av likeverdige.

Gudstjenesten

En luthersk gudstjeneste er en samling for, med og av alle mennesker, uavhengig av funksjonsevne og livssituasjon. Det er dette mangfoldet av mennesker som utgjør gudstjenestefellesskapet, og som igjen synliggjør kirkens oppdrag. Her føres den dømte tilbake til dåpens pakt, og den udømte føres fram til dåp. I gudstjenesten har vi samfunn med Jesus Kristus og med hverandre. Her leves tjenestene og nådegavene ut, nettopp for å sikre at alle blir møtt av Jesus Kristus i ord og i nattverden.

211 Øystese, s. 269.

Gudstjenesten er stedet hvor Ånden gjør oss i stand til tjenesten for hverandre og for nesten, både til et liv til tjeneste utenfor kirken og til tjeneste midt i kirken og gudstjenesten. Gudstjenesten er et troens praksissted, hvor vi blir møtt av Gud, og hvor vi møter hverandre. En konsekvens av dette er at Åndens frukt vokser fram, og bidrar til at alle kan være en del av gudstjenesten på en likeverdig måte.

Derfor er gudstjenesten ikke bare et sted hvor troen formidles i ord, men et sted hvor troen formidles i handling og synliggjøres i praksis i møte med hverandre. Det handler ikke bare om å høre om tilgivelsen og Guds nåde, men å oppleve hvordan den tilgivelsen Gud gir til menneskene, fornyer og forvandler. Det fører også til at de tilgir hverandre og bærer hverandres byrder. Da kan vi med rette snakke om mer himmel på jord.

Når kirken skal skape en gudstjeneste for, med og av alle, må det også jobbes med liturgien. All framtidig revisjon av liturgien må også lytte til mennesker med utviklingshemming. Liturgien må avspeile at dette er noe vi gjør sammen. Noen ganger må ledsager også uttrykke seg på vegne av dem som selv ikke kan uttrykke seg med egne ord. Salmevalg må også gjenspeile det mangfoldet en gudstjeneste representerer, og legges til grunn når salmene skal velges.

Den samme analyse som Hegstad foretar når gudstjenesten formidler det motsatte av evangeliet, og bruker eksempel på fargede som ikke hadde adgang til gudstjenesten, vil vi bruke i forhold til mennesker med utviklingshemming. Skal en gudstjeneste være et tegn på det kommende gudsriket, må den være for alle. Noe annet vil være en selvmotsigelse.

Hegstad skriver: *Bevisstheten om gudstjenestens tegnkarakter betyr også at man må være forsiktig med handlinger som utilsiktet fungerer som mot-tegn til det kristne budskapet. Gjennom*

det man gjør, kan man effektivt dementere med handling det man forkynner med ord. Det kan f.eks. skje hvis gudstjenesten bygger på utelukkelse eller forskjellsbehandling av bestemte grupper mennesker. En gudstjeneste der fargede ikke har adgang, fungerer som mot-tegn til det evangelium som gudstjenesten forutsetter. Noe liknende gjelder hvis gudstjenesten rommer en forskjellsbehandling av de som er til stede, f.eks. på grunnlag av sosial posisjon. I Jakobs brev trekkes fram det å behandle rike og fattige ulikt i gudstjenesten, som et eksempel på en uakseptabel handling.²¹²

Gudstjenesten er troens praksissted, hvor alle som tilhører menigheten bistår hverandre, slik at alle får mulighet til å motta nattverdens sakrament, motta Ordet og delta i liturgien. Gudstjeneste er noe vi gjør sammen, og hvor alle har en likeverdig status. Alle som forbereder en høymesse, har i sitt kall et oppdrag om å sørge for at hele mangfoldet av gudstjenestedeltakerne opplever seg som en naturlig del av gudstjenestefellesskapet.

Ingen har mer rett enn andre til å prege gudstjenesten. Derfor blir det galt om mennesker med utviklingshemming holdes utenfor kirkens ordinære fellesskap. I dette må menigheten mane til selvransakelse og syndsbejennelse. Arbeidet med å skape en gudstjeneste «for, av og med alle», vil være en av kirkens oppgaver så lenge kirken består.

For å få mulighet til å delta i gudstjenesten, ta imot Ordet og nattverden, er noen avhengig av at andre legger forholdene til rette slik at alle kan delta på lik linje. Noe som nettopp handler om det oppdraget fadderne og kirken fikk ved dåpen, om hjelp til å bruke Guds ord og få del i nattverden. Her gjelder det

212 Hegstad, Den virkelige kirke. s. 159.

samme for alle døpte. Vi formaner til å oppsøke fellesskapet, hvor ordet blir formidlet og sakramentene utdelt.

Gudstjenestediakoni

Et helhetlig menneskesyn deler mennesket inn i fire sider eller dimensjoner: de fysiske, psykiske, sosiale og åndelige/kulturelle sider. Diakonien vil derfor alltid ha ansvar for hele mennesket. I den norske kirke er diakonien definert slik: *Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.*

Helt konkret må dette bety at diakonien har et klart og tydelig oppdrag i å sørge for at alle døpte får mulighet til å ta imot ord og sakrament. I dette arbeidet mener jeg det er sakssvarende å bruke ordet *gudstjenestediakoni*. Ordet har i seg både et oppdrag som går ut på å avdekke funksjonshemmende barrierer både i selve gudstjenestens innhold, i selve kirkerommet og i adkomsten til kirken. Videre jobbe med fellesskapet i gudstjenesten, slik at det skapes et fellesskap med alle. Dernest handler gudstjenestediakonien om å sørge for at den som trenger bistand for å kunne delta på en likeverdig måte i gudstjenesten, får denne bistanden. Gudstjenestediakonien har som mål å gi nødvendig bistand til alle som har behov for det for å kunne delta på en reell og likeverdig måte.

Derfor må alltid gudstjenesten være gjenstand for ransakelse og evaluering, for å avdekke om gudstjenesten i virkeligheten er mer for noen enn for andre. Hegstads kritiske perspektiv på den lokale gudstjenesten, er til god hjelp i dette arbeidet:

Et kritisk perspektiv på gudstjenesten blir derfor om den rommer og gir uttrykk for det å være en kristen menighet på det

enkelte sted. Det er f.eks. noe galt hvis diakoni er noe som finner sted i alle andre sammenhenger, men ikke har sin forankring i menighetens gudstjeneste. Det er noe galt om barn og unge ikke har sin plass i menighetens gudstjeneste. Det er noe galt dersom gudstjenesten blir et sted der noen få er aktive, mens de fleste forholder seg som passive tilskuere, og det er noe galt dersom gudstjenesten blir en intern affære for en lukket gruppe som ikke er åpen for verden omkring. Dette er dels et spørsmål om den faktiske menighet kommer til uttrykk i gudstjenesten, eller om den er monopolisert av visse grupper i menigheten. Men det er også et spørsmål om ulike sider ved det kirken er kalt til å være, kommer til uttrykk i gudstjenesten.²¹³

Dette kommer også tydelig fram i «Gudstjenestebok for Den norske kirke»,²¹⁴ som vi har sitert i et tidligere kapittel. Dette kan umulig være til å misforstå. Den norske kirkes gudstjeneste består bare av likeverdige deltakere, ingen unntatt. Ingen er mere verd eller har høyere eller lavere status enn andre. I praksis er gudstjenesten et lærested for likeverd i praksis. Diakonien er en viktig brikke i dette arbeidet. Det burde være like selvfølgelig at enhver gudstjeneste hadde en tjenestegjørende diakon, som en tjenestegjørende kantor, prest, kirketjener og kirkevert. Det er like stort behov for alle tjenestekategoriene om gudstjenesten skal kunne fungere – for alle.

Nattverden

I mange år var jeg med i teamet som inviterte til en tilrettelagt gudstjeneste vi kalte «Møtested kirken». Det var godt frammøte og et populært tiltak. Etter hvert skjønte vi at vi hadde glemt

213 Hegstad, s. 174.

214 Kirkerådet, 4. september 2011.

noe viktig, kanskje det viktigste, nemlig nattverd. Da vi skulle innføre nattverd på disse gudstjenestene, var dette ikke like enkelt. Det var fremmed for mange. Sett i ettertid, er kanskje dette den største feilen jeg har gjort i arbeidet som spesialprest. Nattverden hører selvsagt med i en kirke for, av og med alle.

Nattverden hører med til den døptes liv. Det å bidra til at den dømte får mulighet til å motta nattverden, hører med til det oppdraget foreldre og faddere får ved dåpen, sammen med kirken. Det å legge til rette for nattverd for mennesker med utviklingshemming som er døpt, er en grunnleggende del i arbeidet med å legge til rette for trosutøvelse innen Den norske kirke. Nattverden er det mest håndfaste og synlige element i trosutøvelsen, og et synlig tegn på at en hører til i fellesskapet med de andre dømte.

Det unike med nattverden er at vi her bare har én rolle: *å være mottaker – uten betingelser*. Dette gjelder alle mennesker. Det er den passive mottaker som Jesus gir sitt legeme og blod i nattverden. Derfor er nattverden også et sted for likeverd, hvor alle mennesker blir behandlet helt likt. Ingen er over, ingen under og ingen ved siden. Ingen er mer eller mindre verdige. Her har ingen noe å rose seg av.

Syndenes tilgivelse kan kun gis av Gud, ikke erverves av noe menneske. Synlig og konkret får alle del i det samme brød og den samme vin. Det er ikke noe ved oss som utløser det nattverden gir, det ligger i brødet og vinen. Luther sier tydelig at det ikke er vår verdighet som er den utløsende faktor: *For han sier ikke: dersom dere tror og er verdige, så har dere mitt legeme og blod. Nei, han sier: Ta det, et det og drikk, det er mitt legeme og blod*. Luther fortsetter med å si: *Enten du er verdig eller uverdige, så har du her hans legeme og blod i kraft av de ord som kommer til brødet og vinen. Merk deg dette, og husk det godt. For i disse*

*ord har vi hele vår grunnvoll, vår beskyttelse og vårt verge mot all villfarelse og forførelse som har kommet og skal komme.*²¹⁵

Regelmessig nattverdang er en del av troens og helliggjørelsens liv for alle døpte, og ikke et møtested for den indre krets av «fromme» kristne. Nattverden er møtestedet for alt Guds folk, uavhengig av livssituasjon og utrustning. Her hører vi hjemme, alle sammen. Den dypt utviklingshemmede hører selvsagt hjemme midt i menighetens nattverdfellesskap. Det er slik troen leves, i fellesskap med Kristus og med hverandre.

Derfor er det en del av kirkens oppdrag å invitere til dette måltidet, akkurat slik tjeneren ble sendt ut av sin herre for å invitere til det store gjestebudet.²¹⁶ Luther oppmuntrer tydelig til å ta del i dette måltidet i Den store katekismen.²¹⁷ For mennesker med utviklingshemming er det nødvendig å ha hjelpere som kan legge til rette for at en jevnlig kan motta nattverden. Dette hører med til likeverdet i troen.

Nattverden er i høyeste grad også et fellesskapsmåltid for alle døpte. Her møtes de døpte, på tvers av alle skillelinjer, stand og stilling, utrustning og livssituasjon, rik og fattig, alder, kjønn osv. For når vi spiser brødet og drikker vinen, får vi del i Kristi kropp, og blir samtidig forenet med hverandre. Paulus sa det slik til menigheten i Korint: *Brødet som vi bryter, gir det ikke del i Kristi kropp. Fordi det er ett brød, er vi alle én kropp. For vi har alle del i det ene brød.* (1. Kor. 10,17)

Hegstad understreker også fellesskapsaspektet i boken «Den virkelige kirke. Bidrag til ekklesiologien»: *Mer enn noe annet viser nattverden hva kirken er: Mennesker som har fellesskap*

215 Konkordieboken, s. 375, 17-19

216 Luk. 14,7-24.

217 Konkordieboken., s. 377, 35b.

*med Jesus Kristus og hverandre. Dette fellesskapet grunner seg ikke i menneskelig initiativ eller fortjeneste, men i det at Jesus gir seg selv til mennesker.*²¹⁸

Både ut ifra nattverdens karakter som nådemiddel, som gir oss del i Jesu død og oppstandelse, og som fellesskapsmåltid, er det et overgrep mot mennesker med utviklingshemming å ikke legge til rette for deres deltakelse i menighetens nattverdfellesskap. Når mennesker med utviklingshemming bevisst eller ubevisst ikke får mulighet til å delta i dette måltidet, blir dette et tegn på at kirken ikke forvalter nattverdets sakrament rent.

Forkynnelsen i gudstjenesten

Min erfaring er at det absolutt vanskeligste punkt i arbeidet med å bygge en kirke for, av og med alle, er å komme til rette med forkynnelsen i den ordinære gudstjenesten. Grunnen til dette er at den tradisjonelle høymesseforkynnelse i liten grad har tatt høyde for at det er tilhørere som ikke har mulighet til å ta imot prekener som i det store og hele henvender seg til intellektet. Når predikanten går raskt fra poeng til poeng, er det også krevende for mange å være tilhørere. Når predikanten har en utstrakt bruk av intellektuelle forklaringer og tankerekker, humor, ironi, understatement og eksempler som er hentet fra en ukjent referanseramme, så skaper forkynnelsen i seg selv utenforskap og bygger barrierer.

I mitt arbeid som spesialprest opplevde jeg heller lite forståelse for at også høymesseprekenen måtte være universelt utformet. Det var som oftest på dette punktet *våre veier skiltes*. Det var forståelse for at gudstjenester for alle generasjoner og tilrettelagte gudstjenester måtte *være på en annen måte*, men

218 Hegstad, Den virkelige kirke. s. 49.

høymesseprekenene var i praksis ei *hellig ku* som ikke skulle røres. Det er viktig å være klar over at også forkynnelsen kan bli en barriere og et hinder for å skape en kirke for, av og med alle.

Høsten 2023 hadde Kirkemøtet oppe saken *Likeverdige tilgjengelighet og tilhørighet – universell utforming av og i kirken* til behandling.²¹⁹ I punkt 4 i vedtaket står det: «Den norske kirke skal fjerne ikke-fysiske barrierer i kirkens tilbud for å sikre alle deltakelse og fellesskap.» Dette mener jeg ikke kan forstås på annen måte enn at kirken nå må forplikte seg til også å utvikle en prekenform som inkluderer hele menigheten. Min tolkning av vedtaket under punkt A, er at kirken ikke lenger kan leve med en prekenradisjon som i praksis er ekskluderende. Skal en preken være for hele menigheten, er det helt nødvendig at predikanten også lytter til mennesker med utviklingshemming. I denne lærdommen mener jeg at vi finner noe av prekenens grunntone.

Også Augustana i artikkel XXIV, «Om messen», tar opp denne tematikken, hvor det handler om å bruke et språk som menigheten forstår. Og *det er ikke bare Paulus som påbyr (1. Kor. 14,2ff) at man skal bruke et språk i menigheten som folk forstår, men det er også forordnet ved menneskelig lov.*²²⁰ Ordet *forstår* tolker vi som et vidt begrep, som også innebærer å kunne ta imot på sin måte. At evangeliet blir forkynt rent, må bety at det er grensesprengende: for alle. Dette må også gjenspeile seg i forkynnelsen.

Jeg ble ganske brutalt konfrontert med at min egen forkynnelse ikke var en forkynnelse for alle. Først da vår datter som har Downs syndrom, ble ungdom og voksen, så jeg inn i en ny ver-

219 Sak 7/23.

220 Konkordieboken s. 43,3 - 6.

den. Da hadde jeg ikke noe valg, jeg måtte forandre min tanke om hva det vil si å formidle Ordet. Det var umulig å fortsette som før. Det var en bratt læringskurve, med mye prøving og feiling, samtidig har jeg fortsatt mye å lære. Dette hører til den livslange læringen.

Mine læremestre var de menneskene jeg ble kjent med, som hadde sine diagnoser og utfordringer. Noen hadde heller ikke verbalt språk. De var døpt og hørte til menigheten. Når jeg lyttet til disse menneskene og deres nærpersioner, utformet det seg for meg nye måter å forkynne på. Dette har jeg skrevet mer utførlig om i boken «Berørt, begeistret og fornyet. Å gi plass for bibelfortellingene»²²¹.

Det er en myte å tro at en forkynnelse for «alle» blir en «lettveker»-forkynnelse. En universell formidling er en fulltonende forkynnelse, som Den hellige ånd gir liv. Det er også en myte å tro at en gudstjeneste med «alle», er forkynnelse av få ord. Ordene er gudgitte og er unike formidlere av evangeliet. Her hører også med «ordblomstene» vi kan fryde oss over. Samtidig er ikke ordene «aleneformidlere» av evangeliet, de må finne sin plass i helheten, og innordne seg sammen med de øvrige sansene. Når alle sansene spiller på lag som i en symfoni, skapes det en unik formidling. Min erfaring er at en slik formidling når hele menigheten, og kan bli god for alle.

Både fellesskapet, og særlig den som har lederansvaret, skal sørge for at alle dømte får ordet forkynt på sitt «språk» og får mulighet til å delta i nattverden. For mange vil dette skje i et samarbeid med helse- og omsorgstjenesten. For dem som av ulike årsaker ikke er i stand til å delta i menighetens guds-

221 IKO forlag 2017, s. 28–38.

tjeneste, må det legges til rette slik at en får høre ordet og motta nattverden på en særskilt måte.

Forkynnelsen i den ordinære gudstjenesten står i en særstilling, da den har hele mangfoldet i menigheten som målgruppe. Her skal ingen oppleve seg utenfor, og ingen oppleve at noen andre er så mye viktigere enn dem. Å skape en universell utformet forkynnelse, vil være kirkens store utfordring framover. Når den lærdom om forkynnelse vi har fått i møte med mennesker med utviklingshemming, tas med i den videre utviklingen av prekenen, må det være mulig å utvikle en formidlingsform som kan kalles en universell formidlingsmodell.

Å vise hva synd er

Den kristne tro er realistisk. Den forutsetter at mennesket gjør synd, dvs. krenker Gud og nesten, også etter dåpen. Her er alle døpte i «samme båt». Forkynnelsen har, som en del av sitt oppdrag nettopp å konkretisere og avdekke menneskets syndige tanker og holdninger, ord og gjerninger i møter med våre medmennesker. Dette er også en av grunnene til at syndsbejnelsen nå ofte kommer etter prekenen.

Hegstad beskriver denne virkeligheten på en klar og tydelig måte: *Kampen mellom hellighet og synd er ikke bare noe som foregår i forhold mellom kirken og en syndig verden, men en kamp kirken må kjempe med seg selv. Verken som enkeltkristne eller fellesskap kommer man utenom å bekjenne sine synder. Fordi den sanne hellighet forutsetter syndsbejnelser og syndstilgivelse, viser kirkens hellighet seg nettopp gjennom fellesskapets karakter som syndsforlatelsens fellesskap, der de som er blitt tilgitt av Gud også tilgir hverandre. (Matt. 6,12. Ef. 4,32. Kol. 3,13.)²²²*

222 Hegstad, Den virkelige kirke. s. 35.

Hegstad trekker også fram at «det ikke bare er kirkens lemmes som bærer synd, men også kirken selv. Derfor er kirken ikke bare et fellesskap av syndere, men også et fellesskap som bærer synd.²²³ Om dette er Hegstad tydelig: *Gjennom historien har kirken mange ganger sviakt sin Herres vilje. Ikke alltid har den tatt parti for de svake og stått opp for menneskers verdighet, men i stedet tatt parti for maktavere og undertrykkere for å berge sitt skinn. Ikke alltid har den forkynt sitt budskap så radikalt og kompromissløst som den var kalt til. Altfor ofte har den tålt urettferdighet og splid innenfor eget fellesskap. En av kirkens største synder er trolig når den oppfatter seg selv som hevet over verdens ufullkommenhet og synd. Dermed preges kirken av hovmod og stolthet. Det eneste både kirken og den enkelte kristne kan rose seg av, er at den ved Jesu død eier forlåtelse for sine synder.*²²⁴

Enkeltmennesker har bokstavelig talt opplevd kirkens synd på kroppen. Når mennesker med utviklingshemming settes utenfor fellesskapet hvor en rettmessig hører til og er likeverdige medlemmer, er dette synden satt i system. Idet mennesker med utviklingshemming ikke blir en del av helheten, bommer kirken på målet. En forkynnelse som ikke avdekker synden, er derfor ikke tro mot sitt oppdrag.

Syndens realitet og helligjørelsen

Helligjørelsen er ikke menneskets seiersparade over det den dømte får til, men en smertefull livserfaring om hva synden kan gjøre med mennesket og med menighetens fellesskap. Helligjørelsen tar synden på ramme alvor; setter ord på den, avslører

223 Ibid. s. 35.

224 Ibid. s. 36.

den og viser de grufulle følgene. Helliggjørelsen sier noe om hvem mennesket er, hvem Gud er og hva Ånden vil gjøre i og med mennesket. Skal Ånden få mulighet til å skape et nytt liv, må synden fram i lyset.

Paulus skriver svært realistisk om dette i sine brev. Syndens realitet og konkrete utslag midt i menighetens fellesskap, skjønnes ikke. Paulus stryker ikke galatermenigheten med hårene, men bruker svært sterke ord: *Dere søsken er kalt til frihet. La bare ikke friheten bli påskudd for det som kjøtt og blod vil, men tjen hverandre i kjærlighet. For hele loven blir oppfylt i dette ene budet: Du skal elske din neste som deg selv. Men når dere biter og gleser etter hverandre, så pass dere så dere ikke eter hverandre opp!*²²⁵

Sammenligningen beskriver gale dyr som kjemper mot hverandre, så voldsomt at de ender med å drepe hverandre. Den voldsomme beskrivelsen av galatermenigheten er ikke en normal beskrivelse av en menighet, men en beskrivelse av en hverdag som kan bli virkelighet når Den hellige ånd ikke får gjort sin gjerning.

Samtidig er dette en beskrivelse av hva som ligger latent i alle mennesker, og at det i gitte situasjoner får utfolde seg. Historien er full av eksempler på hvordan også kristne mennesker har ødelagt sine medmennesker. Paulus avslører og konkretiserer synden klart og tydelig i sine brev til menighetene.²²⁶ Mennesker med utviklingshemming har smakt syndens beske og grufulle frukt i holdning og handling, både fra kirke og samfunn. Dette er en godt dokumentert historie, også fra nær fortid.

225 Gal. 5.13–15.

226 Jfr. Rom. 13,13; Ef. 4,31f; Kol 3,5,8.

Paulus trekker i brevet til galaterne fram åtte gjerninger som ødelegger fellesskapet i menigheten: fiendskap, strid, sjalusi, sinne, selvhevdelse, stridigheter, splittelse og misunnelse, slik de er listet opp i Bibelselskapets oversettelse fra 2011. Der disse gjerningene blir en livsform, vil dette alltid gå ut over de «minste» i menigheten, og gjøre det umulig å bygge en kirke av og med alle. Disse gjerningene vil i praksis også ødelegge rammeforholdene som mennesker med utviklingshemming er avhengig av, for å kunne være en naturlig del av fellesskapet.

Alt utenforskap, all forskjellsbehandling, rangering og tilsidesettelse må få den rette betegnelsen: synd mot mennesker og Gud. En kirke for, av og med alle, kommer ikke utenom at synden som hindrer denne kirken å vokse fram, må påpekes og tas fram i lyset. Det er neppe mulig å bygge en kirke for, av og med alle, uten at denne smertelige prosessen finner sted.

Syndserkjennelse og nytt liv

I Johannes sitt første brev får vi konkret undervisning i hvordan menigheten skal forholde seg til synden: *Sier vi at vi ikke har synd, da bedrar vi oss selv, og sannheten er ikke i oss. Men dersom vi bekjenner våre synder, er han trofast og rettferdig, så han tilgir oss syndene og rensar oss for all urett. Sier vi at vi ikke har syndet, gjør vi ham til en løgner, og sannheten er ikke i oss.*²²⁷

Syndsbekjennelsen er med andre ord en del av det nye livet. Det er slik det nye livet leves. Derfor er det viktig at også syndsbekjennelsen sees i lys av den absolutte nåde, slik at ikke syndsbekjennelsen blir en ny gjerning vi mennesker må få til. Syndserkjennelsen er alltid et verk av Den hellige ånd. Det er med andre ord Ånden, ved ord og sakrament, som virker syndserkjennelsen.

227 1. Joh. 1,9.

I møte med mennesker med utviklingshemming blir det problematisk når det settes krav til en klar opplevelse og erkjennelse av at en er en synder, som premiss for å kunne motta tilgivelse for sine synder. Dette gjelder ikke bare mennesker med utviklingshemming, en slik tanke blir problematisk for svært mange. Når opplevelsen av at en er en synder blir det siste hinder en må over for å komme fram til frelsens målstrekk, og få tilgivelsen, blir egeninnsatsen så høy at det bare er bestemte mennesketyper som klarer «kravene». Når det er tale om syndsbejennelse og syndserkjennelse ligger alltid vekten på tilgivelsen, og ikke på menneskets opplevelse av syndserkjennelse.

En luthersk tanke er også at det er umulig for mennesket å erkjenne og bejenne all synd. Dermed er ikke nåden avhengig av at et menneske har klart å bejenne alle sine synder. Det nye livet etter dåpen, er å leve under Guds nåde som en tilstand.

Både i «Herrens bønn», i «trosbejennelsen» og i «syndsbejennelse» i liturgien for hovedgudstjenesten, får menigheten hjelp til å bejenne syndene, på den måten at en erkjenner sin situasjon. For den som ikke har verbalt språk, uttrykker ledsager seg på dennes vegne. Slik blir vi alle en likeverdige del av den *syndsbejennende menighet*.

I «Herrens bønn», konkret i den femte bønningen, erkjenner vi hvem vi er. Vi er syndige mennesker som trenger tilgivelse for våre synder. Det som skjer i syndsbejennelsen dypest sett, er at vi gir avkall på å kunne oppnå en egenrettferdighet av oss selv. I den situasjonen vi er, kan vi bare motta Guds nåde. Samtidig har bønningen om tilgivelse en følgesetning hvor vi også tilgir vår neste. Det interessante er at disse to bønnene følges ad. Som en følge av at tilgivelsen vi mottar, skal også vi tilgi hverandre.

Syndsbejennelsene slik de framstår i høymesseliturgien, gir oss en god ramme for å bejenne våre synder. Liturgien sier: «La

oss bøye oss for Gud og bekjenne våre synder», hvorpå menigheten i fellesskap framsier syndsbekjennelsen. Den som ikke har mulighet for å forme ordene, bæres av fellesskapet. Dette er noe vi gjør sammen. Syndsbekjennelsene fra hovedgudstjenestene er også gode å bruke i hjemmet utenom gudstjenesten.

Liturgien gir oss fem alternative syndsbekjennelser²²⁸, samtidig som det åpnes opp for å bruke andre kilder eller forme en bekjennelse lokalt. Alle bønnene inneholder både en bekjennelse, en bønn om tilgivelse og en bønn om å leve det nye livet.

Fire bibelfortellinger illustrerer hver på sin måte at det ikke finnes noen «standardprosedyre» for hvordan syndserkjennelse skal være; Kvinnen som ble tilgitt i Simons hus²²⁹, Sønnen som kom hjem²³⁰, lignelsen om fariseerne og tolleren i tempelet²³¹ og fortellingen om den lamme mannen²³².

Kvinnen i Simons hus sa ikke et ord. Hennes syndsbekjennelse var ikke ord-basert. Hun brukte hele kroppen for å uttrykke det. Først vasket hun Jesu føtter med tårene sine. Deretter tørket hun føttene med håret sitt, kysset dem og salvet dem med en fin salve. Jesus møtte henne med ordene: «Syndene dine er tilgitt», og «Din tro har frelst deg. Gå i fred.»

I liknelsen om «Sønnen som kom hjem», framsier sønnen en syndsbekjennelse, men det er etter at han er mottatt av faren. Syndsbekjennelsen kommenteres ikke av faren. Han er mest opptatt av å glede seg over sønnen som er kommet hjem, og planlegger velkomstfest.

228 Gudstjeneste med veiledninger. Eide forlag 2020, s. 20–21.

229 Luk. 7,36–50.

230 Luk. 15,11–24.

231 Luk. 18,9–14..

232 Mark. 2, 1–12.

Tollerens bønn i tempelet er også et godt eksempel på en syndsbejkenelse: «Tolleren sto langt unna og ville ikke engang løfte blikket mot himmelen, men slo seg for brystet og sa: 'Gud, vær meg synder nådig.'»-

Den lamme mannen som ble firt ned foran Jesus av fire menn, kom aldri så langt som til å be om tilgivelse. Uten noen foranledning sier Jesus: *'Sønn, syndene dine er tilgitt.'* Da de skriftlærde reagerte på at Jesus tilga synd, fortsatte Jesus: *'Jeg sier deg: Stå opp, ta båren din og gå hjem.'*

Synderkjennelse og syndsbejkenelse er, som vi har vist, ikke et hinder i «helliggjørelsens hinderløype», som mennesket må forsere eller klare å komme over, om en skal «følge» med i det nye livet. Syndsbejkenelse hører med i det arbeidet Den hellige ånd gjør, for å bevare oss i nåde og tilgivelse, slik at mennesket kan nå livets mål – det evige liv.

Når konkret synd bejkenes, er dette et verk av Ordet og Åndens virke, ikke et verk gjort av mennesker. Mennesket kan få en erkjennelse ut ifra sin samvittighet om at de har gjort noe galt, og må be et annet menneske om unnskyldning, men bare Den hellige ånd kan åpenbare at dette er synd mot Gud og mennesker. Når Den hellige ånd viser oss hva synd er, så er det Guds nåde at vi får motta Guds nåde og tilgivelse. I dette ligger privilegiet å få begynne på nytt og leve under Guds velsignelse.

I forhold til sårbare mennesker må en alltid være seg bevisst at samvittigheten kan være så ømfintlig at det meste kan bli oppfattet som synd. Dermed kan en lett ende i en konstant vond samvittighet. I all tale om synd, må alltid vekten ligge på tilgivelsen og Guds kjærlighet, og vi kan ta til oss ordene fra Johannes i hans første brev: *Men om vi synder, har vi en talsmann hos Far,*

*Jesus Kristus, Den rettferdige. Han er en soning for våre synder, ja, ikke bare for våre, men for hele verdens.*²³³

For å vise at tilgivelsen gis helt konkret, kan prest eller diakon bruke leddet «syndstilgivelse» eller «absolusjon» fra liturgien til skriftemålgudstjenesten. Her legges hånda på hodet mens det sies: *Etter vår Herre Jesu Kristi ord og befaling tilsier jeg deg alle dine synders nådige forlatelse, i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn.*

Utblick

Alle som er døpt i Den treenige Guds navn, tilhører kirken fullt og helt, og skal ha mulighet til å høre til i den lokale kirke, som helt likeverdige deltakere. Derfor må også den ordinære gudstjenesten være slik at den i praksis er en gudstjeneste for, av og med alle. Kirkens oppdrag er nettopp å legge alt til rette slik at alle dømte får mulighet til å leve og vokse i troen. I dette fellesskapet hører mennesker med utviklingshemming med som rettmessige og likeverdige medlemmer.

Det gjøres et stort og viktig arbeid i et mangfold av tilrettelagte gudstjenester og samlinger i Den norske kirke. Mange steder har dette vært det eneste reelle tilbudet til mennesker med utviklingshemming fra lokalkirkens side, og mange steder er det de spesielt interesserte som har ivaretatt det ansvaret som hele kirken har. De tilrettelagte tiltakene ivaretar en svært viktig fellesskapsdimensjon, som ikke må ødelegges. Samtidig er det viktig at menighetens ordinære gudstjenester må være et fellesskap for alle, hvor mennesker med utviklingshemming deltar fullt og helt. Dette handler ikke bare om mennesker med utviklingshemming, det handler om mange grupper og enkeltpersoner som

233 1. Joh. 2,1a–2.

opplever at det ikke er plass for dem i kirken. Skal kirken være kirke, må den også være for, av og med alle.

Arbeidet med å jobbe fram en slik kirke, vil pågå så lenge det finnes en kirke på jorden. Denne jobben blir aldri ferdig. Helt konkret er dette hele kirkens ansvar, og ikke et ansvar som kan overlates til noen spesielt interesserte. Dette hører med til kirkens hovedoppdrag, og kan aldri nedprioriteres. Også mennesker med utviklingshemming har rett til å få mulighet til å leve troens liv, som andre i menigheten. Det er dette som er å være kirke, og som skaper «mer himmel på jord».

Del 12: Samhandling for å realisere en kirke for, av og med alle

Hvem sitter med makta og tolkningen?

Dette kapitlet er ingen autorisert forståelse av samhandlingen mellom Den norske kirke og de øvrige tros- og livssynssamfunn og helse- og omsorgstjenesten i kommunene. Som far til en voksen utviklingshemmet datter har jeg ikke eneretten til å komme med den rette forståelsen av lovverk, veiledninger og offentlige føringer og vise hvordan dette skal anvendes i praksis. Dette betyr imidlertid ikke at dette temaet er overgitt til andres tolkning. Enhver tolkning må tåle innsyn, og argumentasjonen må kunne forsvares, begrunnes og etterprøves.

Jeg har lett med «lys og lykte» etter lover og dokumenter som omtaler mennesker med utviklingshemming og deres rett til tros- og livssynsutøvelse. Derfor er dette kapitlet blitt en samling av rettigheter. Når noen gis en rettighet i lovs form, får andre ansvar for å sikre at rettighetene blir reelle. Leseren vil se at ut ifra denne framstilling tillegges mange ledd et delansvar for å sikre retten til tros- og livssynsutøvelse.

Sett fra mitt ståsted som far, er det et klart behov for å rydde opp i ansvarsforholdene, slik at det er tydelig hvem som har ansvar for hva. Derfor er dette kapitlet en utfordring til å gi sitt svar på om de tolkninger som legges fram i dette kapitlet, deles av de som har delansvar. Er det uenighet, må saken løftes opp til det nivå som har gitt oppdraget.

Målsettingen med dette kapitlet er å få i gang en dialog mellom alle de som har delansvar for å sikre retten til tros- og livssynsutøvelse for mennesker med utviklingshemming, slik at vi kan enes om en samforståelse om oppdraget, og spille på lag for å sikre god praksis. Når dialogen er på plass, er det behov for å utvikle gode rutiner for kartleggingsprosessen, utvikling av planer og å utvikle en forsvarlig og god praksis.

Ny forståelse av begrepet samhandling

Hva gjør vi for å få det til? Hvilke grep skal vi ta for at mennesker med utviklingshemming kan utøve og praktisere sin tro og sitt livssyn, og være en naturlig del av det den menigheten de tilhører? Dette var spørsmålene jeg stadig fikk i den tiden jeg var spesialprest i Den norske kirke. Bak spørsmålene lå det ofte både en opplevelse av hjelpeløshet og en stor usikkerhet. Spørsmålene ble stilt av både ansatte og frivillige. Det var tydelig at dette var et område hvor mange følte seg på «tynn is», og begrunnet det med at de manglet både kunnskap og erfaring.

Ut fra min erfaring ligger svaret oppi dagen: **Helse- og omsorgstjenesten og det lokale tros- eller livssynssamfunn må lære å samarbeide på en ny måte, og det må utvikles en ny kultur for samhandling mellom tros- og livssynssamfunn og helse- og omsorgstjenesten. Dette samarbeidet må utvikles lokalt.**

Mange i tros- og livssynssamfunnene har irritert seg over tjesteytere som ikke gjør jobben sin, og sikkert mange vice versa. Jeg har hørt mange negative karakteristikk av «begge sider». Denne «stillingskrigen» blir i praksis en negativ spiral, som det til slutt blir vanskelig å komme ut av. Det er tydelig behov for å bygge en ny kultur og en ny praksis. Skal mennesker som mottar helse- og omsorgstjenester i det hele tatt få muligheten til å få oppfylt sine rettigheter og få en reell trosutøvelse etter eget

ønske, er det en forutsetning at det kommer på plass et godt samarbeid mellom tjenesteyterne og tjenestemottakers tros- eller livssynssamfunn. Uten et slikt samarbeid vil det i praksis være umulig å kunne gi en forsvarlig tjenesteyting på dette livsområdet. Her er vi ved sakens kjerne. Tjenesteyterne i helse- og omsorgstjenesten og fagpersonene i tros- og livssynssamfunnene er ganske enkelt avhengig av hverandre. Dette må begge yrkesgrupper finne ut av, og i praksis «finne hverandre».

Det er behov for å skape en kultur for samarbeid, som erkjenner at begge parter er helt avhengig av hverandres kompetanse. Helse- og omsorgstjenesten er avhengig av fagpersoner innenfor tros- og livssynssamfunnene, og fagpersoner innenfor tros- og livssynssamfunnene er avhengig av tjenesteyterne innenfor helse- og omsorgstjenesten. Begge yrkesgruppene har fagkunnskap den andre trenger. Tros- og livssynssamfunnene har den nødvendige kunnskapen om selve tros- og livssynsutøvelsen, mens helse- og omsorgspersonell har kunnskap og kjennskap til tjenestemottakeren. Når så disse yrkesgruppene finner sammen og utfyller hverandre, utvikles en forsvarlig tjenesteyting.

Det er en lang tradisjon ved norske sykehus at helsepersonell samarbeider med sykehusprester. De senere år er også andre tros- og livssynsretninger blitt en del av teamet. Disse blir sett på som en yrkesgruppe som er en ressurs, som kan bidra med kompetanse på områder som helsepersonell trenger økt kompetanse på. I mange tilfeller er det snakk om bistand i forhold til død og livskriser. I mange kommuner er det også utviklet et godt samarbeid mellom sykehjemmene og sykehjemsprest eller den lokale prest. Innenfor tjenesten for mennesker med utviklingshemming, viser min erfaring imidlertid at samarbeidet med tros- og livssynssamfunn i altfor liten grad er utviklet. Det er derfor nå behov for å utvikle en forsvarlig samhandling, slik

at mennesker med utviklingshemming får en reell mulighet til å utøve og praktisere sin tro og sitt livssyn, alene og i fellesskap med andre.

En felles forpliktelse

Som en del av det norske samfunn, er Den norske kirke og de øvrige trossamfunn forpliktet både på Grunnloven og på menneskerettighetene. Både Den norske kirke og de øvrige tros- og livssynssamfunn er nevnt i Grunnlovens § 16, som handler om religionsfrihet: *Alle innbyggjarane i riket har fri religionsutøving. Den norske kyrkja, ei evangelisk-luthersk kyrkje, står ved lag som den norske folkekyrkja og blir stødd som det av staten. Nærare føresegner om kyrkjeskipnaden blir fastsette i lov. Alle trus- og livssynssamfunn skal bli stødde på lik line.*

Når Den norske kirke og de øvrige tros- og livssynssamfunn får sine bevilgninger fra staten, er dette nettopp begrunnet i religionsfriheten. Deres oppdrag er nettopp å sikre den grunnlovfestede rett til fri religionsutøvelse for alle sine medlemmer. Oppdraget må også sees i lys av menneskerettighetene og i aktuelle lovparagrafer. Både religionsfriheten og de lover det henvises til i dette kapitlet, ligger som en felles basis for samarbeidet mellom helse- og omsorgstjenesten og tros- og livssynssamfunnene.

Menneskerettighetene

I «Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)», Grunnlovens § 92 heter det: *Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettighetene.* Dette betyr at Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) og Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) er en del av norsk lov.

Begge dokumentene understreker at tros- og livssynsfriheten er en grunnleggende menneskerett, samtidig som de utdyper hva religionsfriheten innebærer:

Enhver har rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet; denne rett omfatter frihet til å skifte sin religion eller overbevisning, og frihet til enten alene eller sammen med andre og så vel offentlig som privat å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning, ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse. (EMK artikkel 9.)

Enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, og frihet til alene eller sammen med andre, offentlig eller privat, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttagelse av religiøse skikker, andaktsøvelser og undervisning. (SP artikkel 18.)

Likestillings- og diskrimineringsloven

Tros- og livssynssamfunnenes virksomhet må også sees i lys av *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering* (likestillings- og diskrimineringsloven). Loven er klar og tydelig på at diskriminering på grunn av funksjonsnedsettelse er forbudt (§ 6).²³⁴ Lovteksten konkretiserer at det med diskriminering menes både direkte og indirekte forskjellsbehandling. Hva dette innebærer utdypes i lovteksten:

§ 7 Direkte forskjellsbehandling: *Med direkte forskjellsbehandling menes at en person behandles dårligere enn andre blir,*

234 «Diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder eller kombinasjon av disse grunnlagene er forbudt».

har blitt eller ville blitt behandlet i en tilsvarende situasjon, på grunn av forhold som nevnt i § 6.

§ 8: Indirekte forskjellsbehandling: *Med indirekte forskjellsbehandling menes enhver tilsynelatende nøytral bestemmelse, betingelse, praksis, handling eller unnlattelse som vil stille personer dårligere enn andre, på grunn av forhold som nevnt i § 6 første ledd.*

Likestillings- og diskrimineringsloven må og skal ligge som basis for både det lokale menighetsarbeid og den lokale gudstjeneste. Dette er et bruksdokument som arbeidet hele tiden må prøves opp mot.

Dette arbeidet er det viktig å ha rutiner for, slik at en unngår at en praksis og eventuell unnlattelse, blir brudd på loven. Når det er tydelig at lokalkirkens arbeid bryter med den nevnte paragrafen, kan handlingen, sedvanen, praksisen eller unnlattelsen prøves for likestillingsnemnda. Det er da den som opplever seg diskriminert og dennes støttepersoner som melder saken.

Rundskriv

Etter at Helse- og omsorgsdepartementet ble gjort oppmerksom på at den grunnlovfestede retten til trosfrihet lett ble oversett eller glemt innenfor den kommunale helse- og omsorgstjenesten, ble det i 2009 utformet et eget rundskriv (I-6/2009 «Rett til egen tros- og livssynsutøvelse»). Dette rundskrivet presiserer at religionsfrihet også gjelder for dem som mottar helse- og omsorgstjenester: *Helse- og omsorgsdepartementet ønsker med dette rundskriv å sikre at de som er avhengige av praktisk og personlig bistand fra den kommunale helse- og omsorgstjenesten, også får ivarettatt sine muligheter til egen tros- og livssynsutøvelse, i tråd med de grunnlovfestede bestemmelser om religionsfrihet og ytringsfrihet.*

Det interessante er at rundskrivet ikke nøyer seg med å presisere rettigheten, men er tydelig på hvem som har ansvaret for at religionsfriheten blir reell. Etter at rundskrivet siterer de dokumentene²³⁵ som er styrende for helse- og omsorgstjenesten, skriver departementet:

I dette må det innfortolkes en plikt for helse- og omsorgstjeneste til å legge til rette for den enkeltes mulighet til fri tros- og livssynsutøvelse.

Når ordet «plikt» brukes i et rundskriv, er det ingen tvil om oppdraget. Ivaretagelse av tros- og livssynsfriheten er ingen valgfri oppgave for helse- og omsorgspersonell, dette inngår som en naturlig del av tjenesten, som en er pliktig til å sikre.

Stortingsmeldinger

Tros- og livssynsystematikken er nå også konkretisert i flere stortingsmeldinger. Med dette settes tematikken inn som et helt ordinært og legitimt livsområde i et menneskes liv, som helse- og omsorgstjenesten skal ivareta.

*Stortingsmelding 15 (2017–2018) Leve hele livet – en kvalitetsreform for eldre, understreker at: Helse- og omsorgstjenesten må sørge for at den enkeltes tros- og livssynsutøvelse og behov for samtaler om eksistensielle spørsmål blir ivaretatt. Helse- og omsorgstjenesten bør derfor innføre faste prosedyrer og samarbeide med tros- og livssynssamfunn, slik at de kan møte brukernes og de pårørendes behov.*²³⁶

235 Av FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter framgår det at enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Forskrift om kvalitet i pleie og omsorgstjenesten §3 og sykehjemsforskriften § 3–6.

236 Leve hele livet, s. 88.

«Leve hele livet» viser at tro og livssyn er en del av menneskets grunnleggende behov, som skal og må ivaretas: *Åndelige og eksistensielle behov er en del av det livet vi lever. For noen handler det om trostilhørighet og religion, for andre kan det handle om livssyn uten religion. For de fleste handler det om hva som gir mening og oppleves betydningsfullt, både i hverdagen, i møte med livets store spørsmål og når livet blir ekstra sårbart.*

St. melding 8: *Menneskerettar for personer med utviklingshemming – Det handlar om å bli høyrte og sett,*²³⁷ er tydelig på at tros- og livssynsfriheten gjelder for alle, også for mennesker med utviklingshemming. Dette betyr i klartekst at mennesker med utviklingshemming har del i de samme rettigheter som alle andre innbyggere, uten avkortning av noen art:

*Trus- og livssynsutøving høyrer med til dei grunnleggjande behova som skal oppfyllest på lik linje med andre behov, i både kartlegginga og i tilrettelegginga innanfor helse- og omsorgstjenestene. Dette inneber eit ansvar for å sørgje for tilrettelegging der det òg blir teke omsyn til dei kulturelle og åndelege behova og at desse blir sørgde for i samsvar med ønska, bakgrunnen og tilhøyrsele til den enkelte.*²³⁸

En diskusjon blant tjenesteyterne om hvorvidt det er etisk forsvarlig å legge til rette for tjenestemottakers muligheter til tros- og livssynsutøvelse, hører nå fortiden til. Den diskusjonen er ferdig. Nå heter det at en har plikt til å sørge for at tjenestemottaker får mulighet til fri tros- og livssynsutøvelse. Dette kommer også klart og tydelig fram av NOU 2023:13, «På høy tid – realisering av funksjonshindredes rettigheter», hvor det heter:

237 Ibid. s. 126.

238 S. 127.

*Funksjonshindrede barn og unge har de samme rettigheter til trosfrihet og religionsutøvelse som andre barn. Realiseringen av funksjonshindredes barn og unges rett til tros- og livssynsutøvelse forutsetter for noen at de mottar nødvendig støtte eller tilrettelegging. Helse- og omsorgstjenesten i kommunene er **pliktig** å tilrettelegge for at tjenestemottakerne får mulighet for fri tros- og livssynsutøvelse, og alle tros- og livssynssamfunn er **forplikt**et til å sikre deltakelse og tilhørighet for funksjonshindrede.²³⁹*

Utredningen (NOU 2023:13) understreker også at mye har gått altfor sakte. Utvalget innfører begrepet «funksjonshindret» og peker på de forhold som bremser mulighetene for denne gruppen til å få tilgang til muligheter som befolkningen for øvrig har.

Oppdraget, både til den lokale helse- og omsorgstjenesten og de lokale tros- og livssynssamfunnene er klart og tydelig. Mennesker med utviklingshemming skal gis like muligheter til å utøve sin tro, alene og i fellesskap med andre, slik alle andre har det. Det er ikke opp til den lokale kirke eller trossamfunn eller den lokale kommune, å bestemme om de ønsker å prioritere dette oppdraget. Det er lederne som har ansvar for å gjøre denne forpliktelsen kjent for sine medarbeidere, legge til rette for god praksis og etterspørre kvalitet i tjenesten. Som far til en tjenestemottaker, har jeg rett til å få innsyn i kommunens arbeid på dette området, og eventuelt etterlyse tiltak.

Ovennevnte dokumenter er samstemte og tydelige, og skulle gi mennesker med utviklingshemming og mennesker med ned-satt funksjonsevne del i de grunnleggende rettigheter som enhver norsk borger har del i. Dette til tross, er det langt igjen før disse rettighetene blir omsatt til god praksis. Det har derfor vært

239 NOU 2023. På høy tid. Realisering av funksjonshindredes rettigheter, s. 113.

behov for en egen FN-konvensjon for å sørge for at rettighetene blir gjennomført på en likestilt måte for personer med funksjonsnedsettelse. Konvensjonen, som har fått tittelen «Convention on the Rights of Persons with Disabilities» (CRPD) ble vedtatt av FNs generalforsamling 13. desember 2006, undertegnet av Norge i 2007 og ratifisert²⁴⁰ i 2013. Som en følge av at Norge har undertegnet og ratifisert CRPD, er norske myndigheter både folkerettslig og politisk forpliktet til å følge konvensjonens bestemmelser.

Det jobbes nå (januar 2024) med en inkorporering av konvensjonen direkte, som norsk lov. Når dette arbeidet er ferdig, vil konvensjonen være et forpliktende dokument som legger grunnlaget for samarbeidet mellom Den norske kirke og de øvrige tros- og livssynssamfunn, og den kommunale helse- og omsorgstjenesten.

En avklaring

Tros- og livssystematikken angår oss alle i praksis. De fleste av dem som mottar helse- og omsorgstjenester, tilhører også et tros- eller livssynssamfunn. Ifølge tall fra SSB er åtte av ti nordmenn medlemmer av et tros- eller livssynssamfunn (2022). Disse tallene er hele tiden i bevegelse. Blant de 20 prosentene som ikke er medlem av noe tros- eller livssynssamfunn, er det også mange som har tydelige tanker om hvordan de ønsker å innrette livet.

Det å få mulighet til å utøve sin tro og sitt livssyn, handler ganske enkelt om livskvalitet, slik den enkelte tjenestemottaker definerer det. Derfor er det også store forskjeller i hva en ønsker av praksis, selv om en tilhører samme tros- eller livssynssam-

240 Når en stat ratifiserer, betyr det at en forplikter seg til å følge og bli en part av en folkerettslig avtale.

funn. Mennesker med utviklingshemming er også forskjellige, og har forskjellige ønsker. Derfor er det så avgjørende å få avklart hva den enkelte ønsker og vil. I motsatt fall er det fare for at tjenestemottakerne i praksis får et annet liv enn de egentlig ønsker.

Den nødvendige samtalen

Et godt og tjenlig samarbeid med den lokale helse- og omsorgstjenesten begynner med at prest, diakon eller en annen ansvarlig i lokalkirken og tjenesteyterne snakker sammen, og blir kjent med hverandre. Det første steg i samhandlingen er når lokalkirken tar kontakt med lederen for tjenester til mennesker med utviklingshemming i det lokale området, og snakker sammen om den felles forpliktelse en har.

I denne sammenheng må også lokalkirken tale saken for de øvrige tros- og livssynssamfunn, for å sikre at tjenestemottakere fra andre samfunn også får sine rettigheter oppfylt. Det er samtidig viktig allerede i den første kontakten, å understreke at alle som mottar helse- og omsorgstjenester, uavhengig av tros- og livssynstilhørighet og funksjonsevne, skal få en reell mulighet til tros- og livssynspraksis etter eget ønske. Ingen diagnose diskvalifiserer til tros- og livssynsutøvelse. Her handler det om å gå nye veier og erverve seg ny kunnskap.

Hvordan denne første samtalen forløper, vil være svært forskjellig. Fra den *hjertelige mottakelse* til den mer reserverte og skeptiske mottakelse. Uansett, første trinn er å skape en god dialog. Først må en bli kjent med hverandre og skape et tillitsfullt forhold, dernest drøfte den felles forpliktelse en har. Det er også viktig at kirkens representant viser forståelse for den arbeidssituasjon som mange ledere og tjenesteytere står i, hvor hverdagen noen steder oftest går med til å fylle opp turnusplanen, for i det hele tatt å «holde hjulene i gang».

Samtidig, uansett hvordan arbeidssituasjonen for tjenesteyterne og ledere i helse- og omsorgstjenesten og for ansatte i tros- og livssynssamfunnene er, er oppdraget klart og tydelig: Begge har en forpliktelse til å sikre at den enkelte tjenestemottaker får mulighet til fri tros- og livssynsutøvelse. Sammen må en komme fram til hvordan en kan samarbeide for å få til en god praksis.

Trygghet i forhold til tro, livssyn og religion

For enkelte tjenesteytere kan det oppleves fremmed å skulle samarbeide tett med ansatte i tros- og livssynssamfunnene. For mange kan dette være en ny måte å tenke på. Min erfaring er at utrygghet i forhold til tro, livssyn og religion, både hos foresatte og tjenesteytere, kan gjøre en samtale om tro og livssyn vanskelig. Når tjenesteyter selv har en egen utrygghet eller sjenanse i forhold til tro og livssyn, vil det også være krevende for tjenesteyterne å bistå tjenestemottaker rundt dette. En av årsakene til utryggheten kan ligge i at tro og livssyn i stor grad har vært beholdt i den private sfære, og lite snakket om i de sosiale lag. Mange opplever at de rett og slett ikke har trening i å snakke med hverandre om egen tro eller eget livssyn.

For noen er utryggheten grunnet i mangel på kunnskap. For andre kan utryggheten ha sin rot i negative opplevelser, som må bearbeides. Det er derfor viktig at helse- og omsorgspersonell får mulighet til å snakke om utryggheten, og slik sette ord på det som oppleves som utrygt.

For noen år tilbake hadde jeg sammen med en kollega flere samlinger med en personalgruppe. På en av samlingene fikk personalet i oppgave å presentere sin tro eller sitt livssyn for hverandre. Vi var spent på reaksjonene. Det interessante var at reaksjonene var mye mer positive enn vi hadde tenkt. Det virket som om personalet opplevde det befriende å snakke om temaet.

De opplevde det spennende å høre hverandres *vitnesbyrd*: *Er du humanetiker? Det visste jeg ikke, det var spennende.* Samtalen skapte en god trygghet i personalgruppa.

I dag er ofte et mangfold av tro og livssyn representert i personalgruppene, samtidig som vi finner det samme mangfold blant tjenestemottakerne. I praksis vil dette si at en personalgruppe ofte vil ha *spesialister* på mange av de trosretninger og livssyn som er representert blant tjenestemottakerne. Denne ressursen må oppdages og aktiveres.

Trygghet i forhold til både egen tro og i forhold til den tro tjenestemottakeren har, ligger også som et viktig element for å kunne gi en tjenestemottaker forsvarlig tjeneste. En del av tjenesten er å bistå tjenestemottaker i dennes tro, uavhengig hva en tror selv. Vi har mange eksempler på at tjenesteyterne klarer denne balansegangen godt. Et godt eksempel er når en muslimsk tjenesteyter, med sin hijab, følger tjenestemottaker fram til nattverd, går noen skritt tilbake, og følger på plass igjen. Eller når den aktive og profilerte humanetikeren er sammen med tjenestemottaker på forberedelse av gudstjeneste, og bistår tjenesteyter på en forbilledlig måte.

Et viktig element i dette er en dyp respekt for hverandres tro eller livssyn, både i forhold til de andre tjenesteyterne og i forhold til tjenestemottakerne og deres familie. Den dype respekten for hverandres tro, ligger som en forutsetning når det skal legges til rette for at tjenestemottaker kan få mulighet til å utøve sin tro eller sitt livssyn.

Motstand og religionsfobi

Skal vi bygge opp et godt samarbeid mellom helse- og omsorgstjenesten og tros- og livssynssamfunnene, må vi sette ord på og snakke sant om de negative holdninger som har hindret at

tematikken er kommet på dagsordenen i kommunene. Negative holdninger har også vært til hinder for et samarbeid. I den første tiden som spesialprest, opplevde jeg mye skepsis blant tjenesteyterne. For mange var dette en fremmed måte å skulle jobbe på, og en vegret seg for å snakke om religion i det hele tatt. Mange var også svært skeptiske til å samarbeide med Den norske kirke.

Den samme skepsis har jeg også møtt blant ledere på de forskjellige nivåer i den kommunale helse- og omsorgstjenesten. Også innenfor de offentlige tjenester, som har som oppgave å være tilsynsorgan og støtteorgan, var denne skepsisen tydelig uttalt. Denne skepsisen er det viktig å være klar over, da dette er en del av bakgrunnen for at det kunne være vanskelig å få til et godt samarbeid. Bakgrunnen for skepsisen og uviljen er sammensatt. Jeg vil bare peke på noen mulige faktorer:

Under institusjonstiden var det i liten grad spørsmål om beboerne ønsket å delta på søndagsskole og gudstjeneste. De fleste ble bare med. I ettertid har mange av tjenesteyterne opplevd dette som overgrep. Dermed svingte pendelen helt på den andre siden. Noe som førte til at religion mange steder ble uønsket når den lokale omsorgstjenesten ble oppbygd. På denne bakgrunnen er det ikke vanskelig å skjønne reaksjonene.

Det var også sterke krefter innen fagmiljøet som definerte det som overgrep å ta mennesker med utviklingshemming *med* til kirke. Kirken ble også anklaget for misjonering i forhold til mennesker med utviklingshemming. Mange tjenesteytere var derfor svært usikre på om det var riktig å ta imot invitasjon fra kirken. Blant tjenesteyterne ble det også avdekket stor mangel på kunnskap om tro og religion, noe som gjorde at mange var redde for å gå inn i tematikken. Samtidig som den generelle polarisering i forhold til tro og livssyn i samfunnet også spilte inn.

Det finnes lite dokumentasjon på dette området. Tidligere førsteamanuensis Marianne Zahl gjorde derimot et forskningsarbeid i 2002,²⁴¹ hvor hun intervjuet norske sosionomer for å få klarhet i hvordan den åndelige dimensjon ble ivaretatt i forhold til tjenestemottakerne. Resultatet var nedslående: *Norske sosialarbeidere tar helst ikke i slike spørsmål med ildtang engang. Ikke vil de, og ikke tør de. Og ikke er de sikre på om det er yrkesetisk forsvarlig å gjøre det heller.* Det var neppe bare sosionomer som tenkte slik. Når så kirken inviterte til samhandling, sier det seg selv at det ikke lå til rette for gjensidig tillit og respekt. Tidligere var denne skepsisen og aktive motstanden mot å sette tro og livssyn på dagsorden, klart uttalt.

Etter hvert er det min erfaring at holdningene har forandret seg, og at det blant lederne i helse- og omsorgstjenesten i kommunene nå i stor grad er enighet om at tilrettelegging for tros- og livssynsutøvelse også hører med til tjenesten. Jeg opplever stadig at flere ser på dette som et spennende, men fortsatt utfordrende tema. Dette til tross, det er ikke sikkert at denne skepsisen er borte blant tjenesteytere lokalkirken møter på grasrota. Da er det viktig med en god dialog.

Det er viktig at vi ikke glemmer historien, slik at vi kan avsløre om denne skepsisen kommer tilbake. Det sies at historien er sirkulær, det vil si at ting gjentar seg og kommer tilbake. Vi har ingen garantier for at skepsisen til religion innenfor helse- og omsorgstjenesten ikke kan blusse opp igjen. Religionsfriheten må hele tiden hegnes om og forsvares, som en grunnleggende menneskerettighet.

241 Dahle s. 18. I: Dahle og Torgauten. Helt med.

Det legitime og utviklende samarbeid

Samarbeidet mellom helse- og omsorgspersonell og tros- og livssynssamfunnene er ikke i en særstilling. Slik helsepersonell samarbeider med andre faggrupper, er det helt naturlig at en også samarbeider med fagpersoner innenfor tros- og livssynssamfunnene. Når helsepersonell ikke har den nødvendige kunnskap en trenger for å utøve tjenesten, må dette innhentes fra de yrkesgrupper som sitter inne med denne kompetansen. På samme måte som personell i tros- og livssynssamfunnene må innhente kompetanse fra andre yrkesgrupper, for å kunne gi en forsvarlig tjeneste i forhold til mennesker med utviklingshemming. I de situasjoner hvor helsepersonell opplever seg usikker og famlende, er det viktig at en henviser til andre, slik at egen usikkerhet ikke blir til hinder for tjenestemottakers mulighet til tros- og livsytøvelse.

Helsepersonelloven gir et godt utgangspunkt for samarbeidet mellom helse- og omsorgspersonell og fagpersoner innenfor tros- og livssynssamfunnene. Under kapittel 2 i loven, *Krav til helsepersonells yrkesutøvelse*, presiseres det under § 4, Forsvarlighet:

Helsepersonell skal utføre sitt arbeid i samsvar med de krav til forsvarlighet og omsorgsfull hjelp som kan forventes ut fra helsepersonellens kvalifikasjon, arbeidets karakter og situasjonen for øvrig.

Helsepersonell skal innrette seg etter sine faglige kvalifikasjoner, og skal innhente bistand eller henvise pasienter videre der dette er nødvendig og mulig. Dersom pasientens behov tilsier det, skal yrkesutøvelsen skje ved samarbeid og samhandling med annet kvalifisert personell. Helsepersonell har plikt til å delta i arbeid med individuell plan når en pasient eller bruker har rett til slik plan etter pasient- og brukerrettighetslovens § 2–5.

Kvalifisert personell i tros- og livssynssamfunnene må innfor- tolkes i konkretiseringen *annet kvalifisert personell*. Vi må forstå helsepersonelloven slik at når helsepersonellens kvalifikasjoner ikke gir nok kunnskap og erfaringer på et felt som tjenestemot- taker har behov for, skal yrkesutøvelsen skje ved samarbeid og samhandling med annet kvalifisert personell. I dette er det viktig at kvalifisert personell i tros- og livssynssamfunnene, blir sett på som nødvendige samarbeidspartnere.

Rundskrivret «Rett til egen tros- og livssynsutøvelse» tar også opp samarbeidstematikken, og konkretiserer dette slik:

Kartlegging av behovet den enkelte har på dette området og påfølgende kontakt og samarbeid med tros- og livssynssamfunn, blir nevnt som konkrete tiltak som kan nedfelles i individuell plan for å sikre ivaretagelse av viktige sider i et menneskes liv.

I Stortingsmelding 8 (2022–2023) *Menneskerettar for perso- nar med utviklingshemming – Det handlar om å bli høyrst og sett*, understrekes det også at en samhandling mellom helse- og omsorgstjenesten er helt avgjørende for en god og forsvar- lig tjeneste: *Det er i dette arbeidet og avgjerande at helse- og omsorgstenesta legg til rette for samarbeid med aktuelle trus- og livssynssamfunn.*

Synliggjøring av den nødvendige samhandling mellom helse- og omsorgstjenesten og tros- og livssynssamfunnene, er av for- holdsvis ny dato. Det er derfor behov for å minne de som leder helse- og omsorgstjenesten på at også dette stadig må konkre- tiseres. I den nasjonale veilederen: «Gode helse- og omsorgs- tjenester til personer med utviklingshemming (02. juni 2021) leser vi: *Mange personer med utviklingshemming har behov for samtidig oppfølging fra ulike faggrupper og sektorer. Kommunen skal sikre tverrfaglig samarbeid og koordinert utredning, behandling og oppfølging på tvers av faggruppene og sektorene.*

Selv om ikke tros- og livssynssamfunnene er eksplisitt tatt med under aktuelle aktører, må personell fra tros- og livssynssamfunnene innfortolkes i de aktuelle aktørene.

Kommunen har ansvaret for å legge til rette for et tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid.²⁴² I dette ligger at det må legges til rette for møtepunkter og nødvendig informasjonsdeling. I tjenesten som gis fra kommunen, må det alltid tas utgangspunkt i tjenestemottakers behov. Når tjenestemottaker ønsker å delta aktivt i sitt tros- eller livssynssamfunn, og ønsker å utøve sin tro eller sitt livssyn, vil det i de fleste tilfeller være en forutsetning for å kunne gi en forsvarlig tjeneste, at en fagperson fra tjenestemottakers tros- eller livssynssamfunn deltar i det tverrfaglige samarbeidet.

Det er nå viktig at personell fra tros- og livssynssamfunnene blir regnet med som nødvendig samarbeidende personell for helse- og omsorgstjenesten. I denne prosessen har også ledelsen i tros- og livssynssamfunnene, både nasjonalt og regionalt, et ansvar for å ta initiativ for å etablere det gode samarbeidet.

Helsedirektoratet konkretiserer ti forutsetninger for å utvikle et godt tverrfaglig samarbeid:²⁴³

- tjenestemottakers behov og ønsker er alltid grunnlaget for samarbeidet
- avklart struktur og tydelig rolleavklaring
- felles verdier og forståelse av begreper
- kjennskap til rammer og lovverk som regulerer hverandres tjenester
- avklaring av taushetsplikt og innhenting av nødvendig samtykke

242 s. 14.

243 s. 14.

- bevissthet om egen og andre faggruppers spesifikke kompetanse, og når det er behov for at andre bistår
- respekt for andres kompetanse
- bevissthet rundt hverandres faglige styrke
- felles verktøy for samhandling og koordinering
- tid til utvikling av tverrfaglig felleskompetanse gjennom refleksjon, evaluering og metodeutvikling

Samhandling mellom tjenestemottaker, tjenesteyter, pårørende og verge, og tros- og livssynssamfunn

Det er flere samarbeidspartnere som må på banen hvis den som trenger bistand, skal få mulighet til å utøve sin tro eller sitt livssyn: tjenestemottaker selv, tjenesteyteren, pårørende/verge og det tros- eller livssynssamfunn tjenestemottaker tilhører. Alle aktørene sitter inne med en unik kompetanse, som til sammen kan gi tjenestemottaker en reell mulighet til å kunne utøve sin tro eller sitt livssyn.

Det er selvsagt tjenestemottaker som sitter inne med fasiten, samtidig som tjenestemottaker ofte trenger bistand fra omgivelsene for å finne ut hvem en er og hva en vil. Skal det bli et reelt samarbeid, må alle rundt tjenestemottakeren lære å respektere hverandre og godta hverandres kompetanse. Framfor alt må alle partene lære å lytte til hverandre og lytte til tjenestemottaker. Alt- for mye samarbeid har havarert fordi en ikke har hatt tillit til hverandre. Det er alltid lærerikt å se bildet fra forskjellige synsvinkler.

Primært er det tjenesteyter som sammen med tjenestemottaker og hans/hennes nærmeste har ansvar for at samarbeidet kommer i gang. Samtidig har alle de fire nevnte partene et ansvar for å ta et initiativ til å få i gang et samarbeid.

Veiledningsheftet «Samhandling mellom helse- og omsorgstjenesten i kommunene og tros- og livssynssamfunn» utgitt av Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn i samarbeid med HelseDirektoratet, har en egen del som omhandler utvikling av samhandling. Her understrekes det at helse- og omsorgstjenesten har plikt til å legge til rette for den enkeltes mulighet for fri tros- og livssynsutøvelse. Videre heter det: *I praksis har både tjenesteytere innen helse- og omsorgstjenesten, ansatte innen tros- og livssynssamfunnene og pårørendelverge en viktig rolle i arbeidet med å få i gang nødvendig samhandling.*

Veilederen understreker at de som leder helse- og omsorgstjenesten i kommunene har ansvar for at tjenesteyterne utøver sin bistand på en faglig forsvarlig måte. Noe som betyr utarbeidelse av rutiner som bidrar til at tjenestemottakere og eventuelt pårørende får informasjon om retten og muligheten til tros- og livssynsutøvelse, og at tjenestemottakers ønsker og behov for dette blir kartlagt. Tjenesteyterne har videre ansvar for å tilegne seg kunnskap på området. Her kommer også samarbeidet med det aktuelle tros- eller livssynssamfunn inn.

Det presiseres at den enkelte tjenesteyter har ansvaret for å sette seg inn i de prosedyrer og rutiner som gjelder for tjenesten, og for å påse at de planene som gjelder for den enkelte blir fulgt. Her åpnes det også opp for å skrive avvik dersom det skjer brudd på lovfestede krav til tjenesten. Dette viser at tro og livssyn er et viktig livsområde, som må og skal tas på alvor. Svikter det i oppfølging og rutiner, så må det meldes avvik, slik det gjøres på andre områder. Dette handler ikke om å være «kravstor» eller «vanskelig», men om å utvikle en forsvarlig tjeneste med bakgrunn i rettigheter og plikter.

Pårørende og/eller verge har også et særskilt ansvar for å sikre at tjenestemottaker får mulighet til å utøve eller praktisere

sin tro eller sitt livssyn, alene og/eller i fellesskap med andre. Det er viktig at det skapes en kultur hvor det er naturlig å snakke om tro og livssyn. Tidligere hørte jeg stadig eksempler på at pårørende var engstelige for å ta opp tematikken i møte med tjenesteyterne. Det er de som leder helse- og omsorgstjenesten i kommunene som har ansvaret for å utvikle en god og trygg samarbeidskultur.

Tros- og livssynssamfunnene har på sin side et særskilt ansvar for å betjene de medlemmer som mottar helse- og omsorgstjenester, og som har behov for bistand for å kunne utøve sin tro eller sitt livssyn etter egen selvbestemmelse. Dette innebærer at de lokale tros- og livssynssamfunn må sørge for at alle deres medlemmer, som på en eller annen måte trenger bistand for å kunne praktisere sin tro eller sitt livssyn, får den nødvendige informasjon om de muligheter som gis lokalt. Samtidig som tros- og livssynssamfunn må sørge for at både ansatte og frivillige får den nødvendige kunnskap og opplæring i temaet.

Selvbestemmelse og beslutningsstøtte

Den enkelte tjenestemottakers selvbestemmelse er utgangspunktet for enhver tjenesteyting. Det er en forutsetning at det er den enkeltes selvbestemmelse – å kunne bestemme over sitt eget liv – som er utgangspunktet når det gjelder utøvelse av sin tro eller sitt livssyn og deltakelse i eget tros- og livssynssamfunn. Det handler om å være sjef i eget liv. Hverken tjenesteyterne i helse- og omsorgstjenesten eller ansatte i tros- og livssynssamfunnene bestemmer over tjenestemottaker. Der tjenesteyter i liten grad har mulighet til å gi uttrykk for hva en ønsker, er fremdeles tjenestemottaker sjef i eget liv, og har sin selvbestemmelse. Dette kommer også klart til uttrykk i «Konvensjon om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) artikkel 12,

hvor det kreves at mennesker med nedsatt funksjonsevne får den støtten de trenger for å kunne gi uttrykk for ønsker og behov og ta egne beslutninger.²⁴⁴

Jeg har hørt flere historier om tjenesteytere som ved sin praksis tydelig viser at de oppfatter seg som sjef i tjenestemottakers liv, og at de vet best hvem tjenestemottaker er og hva tjenestemottaker vil. For mange har dette vært en selvfølge. En eldre tjenesteyter ordla seg slik under en samtale hvor vi drøftet selvbestemmelse i forhold til tro og livssyn: *Dette er så vanskelig, så dette bestemmer jeg*. Jeg antydte at siden det var så vanskelig, var det kanskje på sin plass at det var flere som var med i prosessen. Dette for å sikre at avgjørelser som blir tatt på vegne av tjenestemottakeren, er i tråd med dennes ønske.

Både tjenesteyterne innen helse- og omsorgstjenesten, fagpersonene innen tros- og livssynssamfunnene og foreldre/foresatte, står i fare for å overstyre og overkjøre tjenestemottakerne. Det er derfor viktig å tydelig understreke at ingen av disse tjenestekategoriene har bestemmelsesretten over tjenestemottaker, det er det bare tjenestemottaker som har.

Retten til å bestemme selv, og ikke bli bestemt over, er et av grunnelementene i arbeidet med mennesker med utviklingshemming. Uansett grad av utviklingshemming, har det enkelte menneske en grunnleggende selvbestemmelse. Denne retten er så sterk at den kan bare innskrenkes med hjemmel i lov.²⁴⁵

Samtidig vet vi at for enkelte kan muligheten til å utøve selvbestemmelse være svært begrenset. Dette betyr at for mennesker med omfattende hjelpebehov og begrensede kommunikasjons-

244 Beslutningsstøtte for personer med utviklingshemming. Sølvi Linde, resymé.

245 Ibid. s. 23.

ferdigheter *kreves god kjennskap, kompetanse og godt skjønn for å kunne legge til rette for et liv i tråd med personens ønsker.*²⁴⁶

I arbeidet med å utvikle metoder for å få til en reell selvbestemmelse, er begrepet beslutningsstøtte utviklet. Beslutningsstøtte omfatter alt som gjør en person i stand til å ta egne beslutninger og/eller uttrykke egne ønsker og behov.²⁴⁷ Begrepet beslutningsstøtte brukes ennå ikke i norsk lovgivning, samtidig har Norge regler som kan tolkes som rett til beslutningsstøtte.

Det handler om å kjenne tjenestemottaker så godt, at en kan forstå og tolke de minste signaler som uttrykk for de innerste ønsker og behov. Selvbestemmelsen vil i slike tilfeller normalt komme som et resultat av et samspill mellom tjenestemottaker og foreldre/pårørende/nærpersoner. I de tilfellene det ikke er nærpersoner, er det personalgruppa i fellesskap som må lytte seg fram til hva tjenestemottaker ønsker og har behov for. I enkelte situasjoner, ut ifra en samlet vurdering, kan tjenesteyters faglige vurderinger måtte veie tyngre enn tjenestemottakers ønske. Slike dilemmaer vil en aldri unngå helt.

I enkelte tilfeller har det vist seg at tjenestemottaker velger en annen vei enn sine foreldre. Den som har en utviklingshemming, har selvsagt også en soleklar rett til å velge en annen vei enn sine foreldre. I slike tilfeller er det viktig med en god dialog mellom tjenesteyter, tjenestemottaker og foreldre/foresatte, og en dyp respekt for tjenestemottakers ønsker.

246 Ibid. s. 23.

247 Sammendrag av «Beslutningsstøtte for personer med utviklingshemming». Linde, Sølvi.

Den nødvendige kartleggingen

Skal religionsfriheten ivaretas og være reell for mennesker med utviklingshemming, så skal og må det foretas en kartlegging av tjenestemottakers bakgrunn, tros- og livssynstilhørighet, kultur og tradisjon. Bare ved en faglig forsvarlig kartlegging er det mulig å ivareta den enkeltes religionsfrihet. Uten en slik kartlegging blir den grunnlovfestede religionsfriheten ikke reell, og når religionsfriheten ikke er reell, kan det være brudd på menneskerettighetene.

Erfaringen viser at behovene og ønskene for tros- og livssynspraksis er svært forskjellige fra person til person. Også innenfor samme trossamfunn og livssynsamfunn, er det store forskjeller i hvordan en ønsker å utøve sin tro, alene og i fellesskap med andre. Slik er det også for mennesker med utviklingshemming. For noen har troen stor betydning, for andre er den mer diffus. Noen ønsker en nær tilhørighet og et nært fellesskap med trossamfunnet sitt, mens andre vil ha mer avstand. Ettersom forskjellene er så store, må det alltid foretas en individuell kartlegging.

Resultatet av kartleggingen må nedfelles i «Individuell plan»²⁴⁸, samtidig som ønsker og behov konkretiseres i dagsplan, ukeplan, månedsplan og årsplan. Her må det også konkretiseres hvem som har ansvar for gjennomføringen. Når tjenestemottaker ønsker å delta aktivt i sitt tros- eller livssynssamfunn, er det hensiktsmessig å lage en egen delplan som konkretiserer deltakelsen. I Helsedirektoratets Tipshefte om Individuell plan

248 Den som har behov for langvarige og koordinerte helse- og omsorgstjenester, har rett til å få utarbeidet en individuell plan. Planen viser mål, ressurser og behov for personer som mottar offentlige tjenester.

– *Gjør det så enkelt som mulig*, er det tatt med et eksempel på en slik delplan.²⁴⁹

Uten en kartleggingsprosess vil tjenestemottaker sannsynligvis ikke få mulighet til å leve et liv etter egen selvbestemmelse. Unnlater tjenesteyter å foreta en kartlegging, er det også stor fare for at det blir begått overgrep overfor tjenestemottakerne. I praksis kan dette innebære at tjenestemottakere som ikke ønsker å gå i kirken, blir tatt med i kirken, mens tjenestemottakere som ønsker å gå i kirken, ikke får muligheten. Dette kan også føre til at nattverd gis til mennesker som ikke tilhører en kristen tro. I slike tilfeller mener jeg det er riktig å bruke begrepet overgrep, i betydningen å gjøre noe mot et annet menneskes vilje.

Arbeidet med å kartlegge behov og ønsker i forhold til tro og livssyn, har to deler, slik det understrekes i Den europeiske menneskerettskonvensjon, artikkel 9: *Utøve sin tro enten alene eller sammen med andre*. Dette må alltid settes på dagsorden i kartleggingen. Samtidig er det viktig at det understrekes at mennesker med utviklingshemming skal gis de samme muligheter til trosutøvelse som alle andre. Det vil si at det ikke skal legges til rette et minimumsopplegg for mennesker med utviklingshemming. En skal i samme grad som andre ha mulighet for å delta aktivt i fellesskapet. Her skal det ikke være noen som helst forskjell.

Mange kommuner har i dag utarbeidet gode prosedyrer og kartleggingsverktøy, som brukes aktivt ute i tjenestene. Samtidig viser min erfaring at det er store forskjeller i hvordan dette praktiseres, også innen samme kommune. Et godt utgangspunkt for samhandling ligger også i *Forskrift om ledelse og kvalitetsforbedring i helse og omsorgstjenestene*. Denne er styrende for

249 Utgitt 04/2008. Helsedirektoratet.

både ledere og helsepersonell i offentlig sektor, og har som formål at det kontinuerlig jobbes med forbedring av tjenestene.²⁵⁰

Deltakelse i fellesskap sammen med andre

For mange er det viktig å praktisere sin tro sammen med andre, og gi uttrykk for sin religion eller overbevisning ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse. Dette betyr helt konkret at alle som tilhører et trossamfunn, også skal gis mulighet til å gi uttrykk for sin tro, sammen med andre i dette fellesskapet. For de fleste er dette en selvfølge. For mennesker som er avhengig av bistand fra andre, er dette langt fra noen selvfølge.

Som en del av religionsfriheten har trossamfunnene både en forpliktelse til og et ansvar for å sørge for at alle som tilhører trossamfunnet, får mulighet til å delta på en reell og likeverdig måte. Dette betyr at det er helt nødvendig at trossamfunnene og tjenesteyterne i helse- og omsorgstjenesten samarbeider og spiller på lag. Uten et slikt samarbeid, vil det i praksis være umulig å gi mennesker med utviklingshemming en reell mulighet for å kunne delta.

I praksis betyr dette at det må avklares hvem som har ansvar for hva. Hva kan og skal vi forvente av tjenesteyterne, og hva kan og hva skal vi forvente av lokalkirken. Dette må alltid avklares.

Utøve sin tro privat

Menneskerettighetene viser at enhver også skal ha mulighet for å utøve sin tro privat. Dette innebærer den delen av trosutøvelsen som finner sted i hjemmet eller i enerom. Ofte vil den som har behov for bistand for å kunne utøve sin tro eller sitt livssyn

250 Helse- og omsorgsdepartementet, 1. januar 2017.

privat, ha behov for å ha med seg en hjelper inn i den private sfære.

I trossamfunn kan det handle om å lese eller bli lest for i helige skrifter, be en bønn, be bordbønn, høre på salmesang, syngesalmer og sanger, lytte til musikk, tenne lys, se på bilde, ha stillhet osv. Det kan også handle om mat en kan spise og mat en ikke skal spise, og det kan handle om leilighetens estetikk, hva en har på veggene osv. Hvordan en feirer høytidene er også et viktig element i trosutøvelsen, både privat og i fellesskap med andre.

Å utøve troen privat handler også om atmosfære, holdninger, ordbruk og livsprioriteringer. Med andre ord alt det andre gjør uten bistand, trenger noen bistand til å gjøre. Det er dette tjenesteyterne og den enkeltes tros- og livssynsamfunn har en plikt til å finne ut av. Derfor er et samarbeid helt nødvendig. Også her må ansvar konkretiseres.

Samarbeid med lokalkirken kan åpne opp for en ny verden

Når mennesker med utviklingshemming ønsker å tilhøre, og være en naturlig og likeverdig del av lokalmenighetens fellesskap, åpnes det opp en ny arena for relasjonsbygging. Lokalmenighetene har som sin målsetting og forpliktelse å skape et likeverdig fellesskap for alle, uavhengig av funksjonsevne og livssituasjon. Det er dette lokalmenighetene i Den norske kirke kaller «Mer himmel på jord». Dette handler nettopp om at alle er likeverdige, utfyller hverandre og bistår hverandre. I praksis er lokalkirkens fellesskap et treningssted i relasjonsbygging.

Her er det ingen «de og oss», her er det bare ett stort VI. I dette fellesskapet er ingen bare mottakere, her er alle både mottakere og givere. Her er det ingen gruppe som er i sentrum, her har alle en likeverdig plass i fellesskapet.

Når lokalmenigheten skal utvikle et slikt fargerikt og mangfoldig fellesskap, er det nødvendig med et godt og nært samarbeid mellom helse- og omsorgstjenesten og lokalkirken. Når lokalmenigheten og helse- og omsorgstjenesten utvikler et samarbeid, vil en oppdage hvilken gjensidig ressurs en er for hverandre og hvilke muligheter som kan utløses.

Lokalmenigheten på sin side, kan både oppmuntre og utfordre sine medlemmer til å engasjere seg som støttekontakt, når en tjenestemottaker ønsker å delta aktivt i sin lokale menighet. Det er også mulig å innføre begrepet «kirke-venn», som er en forpliktende tjenesteoppgave som menigheten selv organiserer. En «kirke-venn» er, som ordet sier, en venn en går sammen med til menighetens samlinger.

Hva er viktig for deg?

Innenfor helse- og omsorgstjenesten er det de senere årene skjedd en markant retningsendring. Spørsmålet «Hva er viktig for deg?» skal nå være utgangspunktet når helse- og omsorgstjenesten skal utarbeide sine planer for tjenesteytingen, jfr. Helse- og omsorgstjenestetilsynet nasjonale veileder «Rehabilitering, habilitering, individuell plan og koordinator» fra 2015. I veilederen understrekes det at det er personens behov, ressurser og mål som skal være utgangspunktet for tiltak og tjenester. Dette betyr at *tjenestene må tilpasse sine bidrag ut fra hva pasient og bruker definerer som sine mål og opplevelse av helhet og sammenheng.*²⁵¹

Det sentrale spørsmålet ved all kartlegging og utredning av behov, er alltid hva personen opplever som verdifullt og meningsfullt. Med dette som utgangspunkt iverksettes tiltak basert på tjenestemottakers egne mål. Tjenestemottakers ønsker og behov

251 Veilederen, s. 2.

i forhold til tros- og livssynsutøvelse, hører selvsagt med i en slik samtale og kartlegging. Det er viktig både å understreke og etterlyse dette perspektivet, da det lett glemmes.

Sammen utvikle gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming

Da Helsedirektoratet i 2021 utarbeidet den nasjonale veilederen som fikk tittelen «Gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming», var bakgrunnen at flere rapporter hadde pekt på utfordringer og mangler i tjenestene for mennesker med utviklingshemming. Tilsynsrapporten fra Helsetilsynet fra 2016, «Det gjelder livet», er en viktig dokumentasjon på forholdene. Rapporten avdekker at tjenesteytingen framstår tilfeldig og vilkårlig. Når lederen av Helsetilsynet bruker uttrykket **at det ikke kunne ha vært verre**, er det meget sterk kost fra en tilsynsmyndighet. Uthevinger som er gjort videre i teksten, er gjort av forfatter, for å gjøre leserne oppmerksomme på hvordan tro og livssyn er en del av helheten i tekstene.

Nevnte rapport har i liten grad berørt muligheten til tros- og livssynsutøvelse. Tros- og livssynssamfunnene har heller ikke foretatt noe «tilsyn» med hvordan deres medlemmer med utviklingshemming blir ivaretatt, og i hvilken grad de får bistand til å utøve sin tro eller sitt livssyn. Vi har ingen grunn til å tro at situasjonen er annerledes på tros- og livssynsfeltet. Selvsagt er det gode eksempler fra både helse- og omsorgstjenestene og tros- og livssynssamfunnene, men det generelle bildet mener jeg er dekkende: Det framstår tilfeldig og vilkårlig.

Veilederen bygger på de prinsipper som menneskerettighetene gir for arbeidet med personer med utviklingshemming, og på FN-konvensjonen om rettigheter til mennesker med nedsatt

funksjonsevne, «Convention on the Rights of Persons with Disabilities» (CRPD), og som Norge har forpliktet seg til å etterleve.²⁵²

Her erkjennes det at: *Det er et menneskerettslig grunnprinsipp og et politisk mål at alle mennesker, uavhengig av individuelle egenskaper og ferdigheter, får mulighet til aktive liv i fellesskap med andre. Alle har en grunnleggende rett til å foreta selvstendige og frie valg, og bli møtt med respekt for sine valg og ønsker for eget liv.*²⁵³

Veilederen bruker ordene skal og må, bør og kan, for å vise hvilken forpliktelse teksten har. Når det brukes «skal» og «må» betyr det at dette er et lovkrav, eller at det er så tydelig forankret at det sjelden vil være forsvarlig å ikke gjøre som beskrevet. Når det står «bør», betyr det at det er en sterk anbefaling fra Helse- og omsorgsdirektoratet, og «kan» betyr at det er et forslag eller anbefaling.²⁵⁴

Deler av veilederen «Gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming», er et godt grunnlagsdokument for samhandlingen mellom helse- og omsorgstjenesten og tros- og livssynssamfunnene. Her finner vi grunnlaget for en felles forståelse av tjenesten, og samtidig vises det hvordan de forskjellige yrkesgrupper kan være en ressurs for hverandre. I det følgende refereres det til de punktene i veilederen som har en særlig relevans i arbeidet med å utvikle en god samhandling mellom helse- og omsorgstjenesten og tros- og livssynssamfunnene.

Individuell tilrettelegging av tjenester

Kommunene skal sørge for at tjenestemottakere får individuelt tilrettelagte helse- og omsorgstjenester. Det skal ikke legges

252 Ibid. s. 4.

253 Ibid. s. 4.

254 Ibid. s. 5.

til rette for en gruppe mennesker som tilfeldigvis bor i samme fellesskap. Det skal legges til rette for individet, etter eget ønske og behov.

Et grunnleggende element i veilederen er at det hele tiden er perspektivet til personen det gjelder, som skal stå i sentrum, og ikke perspektivet til helse- og omsorgstjenesten. Derfor understrekes det: *I utformingen av den enkeltes tjenester skal det legges til rette ut fra individuelle forutsetninger som alder, kognitive evner, kultur- og språkbakgrunn, etnisitet, deltakelse i trossamfunn, kjønnsidentitet og erfaring. Tilbudet må ellers ta utgangspunkt i tjenestemottakers mål, ressurser, interesser, ønsker og individuelle behov. Tjenesten skal legge til rette for mestring av de aktiviteter som er viktige for den enkelte i dagliglivet.*²⁵⁵

Veilederen viser til at ukeplaner, dagsplaner, tiltaksplaner og atferds-avtaler kan være gode hjelpemidler for tjenestemottaker for å få oversikt, forutsigbarhet og kontroll på hverdagen. Igjen understrekes det at dette må utvikles sammen med tjenestemottaker, og med utgangspunkt i den enkeltes mål. I dette hører det også med å få en riktig balanse mellom det å gjøre ting sammen med personen, motivere, støtte og gi opplæring og det å gjøre ting for personen.²⁵⁶

I møte med tjenestemottakere fra andre land/kulturer og deres familie, den samiske urbefolkning eller andre minoriteter, understreker veilederen at virksomhetsleder må sørge for at tjenesteyterne har kulturforståelse og kulturell sensitivitet. Kulturell sensitivitet betyr i dette tilfellet: å undersøke tjenestemottakerens og familiens forståelse av helse, sykdom, behandling og tiltak, og at en ikke legger sin egen forståelse til grunn. Videre

255 Ibid. s. 26.

256 Ibid. s. 26–27.

betyr kultursensitivitet også å bruke tid på å utforske og forstå personens livshistorie og livssituasjon.²⁵⁷

Dette betyr i praksis at kommunen skal sørge for at tjenestemottakerne får individuelt tilrettelagte helse- og omsorgstjenester. Menneskenes mangfoldighet og forskjellighet skal alltid ligge i bunn når tjenesteytingen skal formes. Det presiseres at virksomhetsleder skal sørge for at alle tjenester utformes i samarbeid med tjenestemottaker selv og eventuelt nærmeste pårørende. Det er med andre ord ikke tjenesteyters definisjon på hva som er god livskvalitet, som skal være utgangspunktet, men tjenestemottakers definisjon.

Den samme sensitivitet må legges til grunn når en beveger seg inn på tros- og livssynsområdet. Her må tjenesteyter være lyttende og også bruke tid på å utforske og forstå tjenestemottakers tro eller livssyn. Her gjelder det å være åpen og lyttende, og ikke legge sin egen overbevisning i forhold til tro og livssyn til grunn.

En aktiv og meningsfylt tilværelse

Veilederen understreker at *Kommunen skal legge til rette for at personer med utviklingshemming har mulighet til å leve og bo selvstendig, og ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre*. Også her brukes ordet *skal*, som innebærer at kommunen er pliktig til å legge til rette for dette. Det er slik oppdraget skal løses. Det er ikke bare opp til tjenesteyter å forme tjenesten.

Når kommunen skal legge til rette for at den enkelte tjenestemottaker får en reell mulighet til å delta i og mestre dagliglivets gjøremål, forstås dette bredt og favner hele livet. Her nevnes

257 Ibid. s. 26.

tros- og livssynssamfunn særskilt, og sees på som en helt naturlig del av det å leve et aktivt og meningsfylt liv i fellesskap med andre. I konkretiseringen nevnes blant annet:

- personlig hygiene, innkjøp, matlaging, husarbeid
- samvær med familie og venner
- arbeid eller aktivitetstilbud på dagtid
- fysisk aktivitet
- holde seg orientert og være aktiv ut fra eget engasjement og interesser
- deltakelse i fritidsaktiviteter, kultur- og musikkaktiviteter, **tros- og livssynssamfunn**, politikk og samfunnsliv
- transport

Det vil være umulig for en tjenesteyter å ha kunnskap om og være spesialist på hele bredden av dagliglivets gjøremål. Derfor trekkes det fram at dette krever stor faglig bredde, med involvering av andre faggrupper.

Det er ikke noen tvil om hva kommunens oppdrag er: «Kommunen skal i samarbeid med tjenestemottaker og eventuelt nærmeste pårørende, utforme tjenestetilbudet med utgangspunkt i tjenestemottakers ønsker, interesser og forutsetninger. Utformingen av tjenester og tiltak skal ta hensyn til personens funksjonsnivå, kulturelle bakgrunn, kjønnsidentitet og **trostilørighet**. Tiltak for en aktiv hverdag tas inn i individuell plan.

Samtidig skal kommunen selv eller i samarbeid med frivillige organisasjoner iverksette inkluderende og tilrettelagte aktivitetstiltak, som kulturtilbud, kulturskoler, idretts- og friluftstilbud, fritidsklubber og eldresenter, ut ifra lokale behov. Målsetting med slike tilbud er å gi mulighet for sosial kontakt og utvikle vennskap. I Veilederen heter det videre at kommunen

bør arbeide systematisk for å fjerne alt som hindrer at mennesker med utviklingshemming kan leve et likeverdig liv.

Dette betyr at Helsedirektoratet legger opp til at kommunene og det frivillige Norge, hvor også tros- og livssynssamfunnene er en del, skal samarbeide for å finne gode løsninger som virker inkluderende. Et samarbeid her vil bety deling av erfaringer og fagkunnskap, slik at de tiltak som settes i gang, blir godt kvalitetssikret.

Lindring og omsorg ved livets slutt

Lindring og omsorg ved livets slutt har også et eget punkt i veilederen. Her heter det: «Helse- og omsorgstjenesten skal legge til rette for at mennesker med utviklingshemming med livstruende og/eller livsbegrensende sykdom får helhetlig behandling og verdig omsorg.»²⁵⁸ Det er kommunens ansvar at det utarbeides et individuelt tilrettelagt tilbud om lindrende behandling. En slik plan bør utarbeides i samarbeid med de aktører som har en oppgave/funksjon inn mot tjenestemottakeren.

Helse- og omsorgstilbud i livets slutfase bør inneholde:

- forberedende samtale om livets siste periode, tilpasset personens forståelsesnivå og livs- og bosituasjon
- oppfølging av fysiske, emosjonelle, sosiale og åndelige behov, herunder ivaretagelse av pasientens livshistorie og eventuelle livsønsker
- observasjonstiltak, kartlegging og dokumentasjon
- avtale om samarbeid med instanser utenfor hjemmet som fastlege, hjemmesykepleie, kreftsykepleier eller palliativt team/smerteteam

258 Veilederen, s. 70.

- eventuell avtale med representant for pasientens tros- og livssynssamfunn
- plan for kompetanseheving og etisk refleksjon hos tjenesteytere
- ressurspersoner som kan veilede ved behov

De etterlatte bør tilbys støtte og sorgbearbeiding etter dødsfallet. Som etterlatte bør også naboer og nære venner regnes med.

Et ledelsesansvar

Retten til tros- og livssynsutøvelse er ikke en sak for de spesielt interesserte, men en forpliktelse som gjelder alle tjenesteytere og medarbeidere både i tros- og livssynssamfunnene og i helse- og omsorgstjenesten. Skal mennesker med utviklingshemming få mulighet til å realisere sin rett til tros- og livssynsutøvelse, er det nødvendig at topplederne i både helse- og omsorgstjeneste og i tros- og livssynssamfunn setter tematikken på dagsorden. Det er videre viktig at dette kommuniseres tydelig nedover i systemet: Muligheten til tros- og livssynsutøvelse hører med til «skal»-oppgavene som både tjenesteyterne i helse- og omsorgstjenesten og tros- og livssynssamfunnene er **forpliktet** til å ivareta.

I Den norske kirke er det biskopen i hvert bispedømme som har ansvaret for at medarbeiderne i den lokale kirke blir i stand til å utøve sin tjeneste, slik at mennesker med utviklingshemming får mulighet til å delta aktivt i sitt tros- eller livssynssamfunn. De øvrige tros- og livssynssamfunn må gjennomgå sin organisasjon for å plassere ansvaret. I kommunene er det helsesjefen eller direktør for helse og omsorg som sitter med ansvaret for å sette tematikken på dagsorden, og sørge for at prosedyrer og verktøy er på plass.

Under biskopens visitas i kommunen, må samarbeidet mellom helse- og omsorgstjenesten og tros- og livssynssamfunn være et sentralt tema i samtalen med kommunene. Biskopen, ved å sette tema på dagsorden, legger til rette for at de kirkelige medarbeiderne får mulighet til å utvikle den gode samhandlingen. Samtidig som biskopen i møte med kommunen også representerer de øvrige tros- og livssynssamfunn. En god dialog med helse- og omsorgssjef/kommunaldirektør for helse og omsorg, og med helse- og omsorgsutvalget vil være nødvendig for å få plassert ansvaret for tematikken i kommunen. Etter visitasene må prosten følge opp dette overfor kommunen og de kirkelige medarbeiderne.

Under visitasen må det tas et initiativ for å få startet en prosess hvor det utvikles prosedyrer og verktøy, som skal ligge som grunnlag for samarbeidet. Samtidig må det også drøftes hvordan bispedømmet, i samarbeid med øvrige tros- og livssynssamfunn, kan bidra med opplæring av tjenesteyterne.

Samforståelse med de offentlige institusjoner

Det er særlig to offentlige etater/institusjoner som det er viktig å ha en god dialog og samforståelse med: Statsforvalter og utdanningsinstitusjonene for helse og omsorg, særlig utdanningene innen vernepleie.

En god samhandling og samspill mellom biskop og statsforvalter vil være svært nyttig for å få til en god prosess i arbeidet med å sikre retten til tros- og livssynsutøvelse for mennesker med utviklingshemming. Statsforvalter, som statens representant i fylket, har ansvar for å følge opp vedtak, mål og retningslinjer fra Storting og regjering. Statsforvalter er dessuten et viktig bindeledd mellom kommune og sentrale myndigheter. I dette inngår også retten til tros- og livssynsfrihet for mennesker med

utviklingshemming. Enkelte bispedømmer har også arrangert kurs om tematikken sammen med statsforvalter, og deltatt på statsforvalters møter med kommunene.

Det er også viktig at biskopen tar initiativet til dialog med lærestedene innenfor bispedømmet som utdanner kandidater til helse- og omsorgstjenesten: sykepleiere, omsorgsarbeidere og vernepleiere. En god dialog og samforståelse med utdanningsinstitusjonene er en forutsetning for at vi skal få til et godt samarbeid i praksis. Med bakgrunn i at studentene skal utdannes til samhandling med tros- og livssynssamfunnene, er det viktig med en samforståelse av hva dette samarbeidet innebærer og legaliteten i et slikt samarbeid.

Foruten det lovverk og de dokumenter som er nevnt i første del av kapitlet, finner vi grunnlaget for en slik dialog i *Forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanninger* § 1, Virkeområder og formål, og § 2, Felles læringsutbytte. Sistnevnte paragraf har religion og livssyn konkretisert i punkt 2: *Kandidaten har kunnskap om inkludering, likestilling og ikke-diskriminering, uavhengig av kjønn, etnisitet, religion og livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og alder, slik at kandidaten bidrar til å sikre likeverdige tjenester for alle grupper i samfunnet.*

Biskopens dialog med høyskolen kan enten legges inn i en visitas i den menighet som høyskolen geografisk ligger i, eller ved at det tas initiativ til et særskilt møte med høyskolen. En slik dialog kan legge grunnlaget for en samhandling for å gi studentene best mulig kompetanse i forhold til tros- og livssynsystematikken.

Utblick

Skal mennesker med utviklingshemming få mulighet til å utøve sin tro og sitt livssyn, må hele tematikken løftes opp som en

prioritert oppgave både i helse- og omsorgstjenesten og tros- og livssynssamfunnene. Det må påpekes at dette er en **skal**-oppgave. Dette betyr også at når mennesker med utviklingshemming i praksis ikke får muligheten til fri tros- og livssynsutøvelse og ikke gis en reell mulighet til å kunne utøve sitt livssyn, kan dette være et brudd på menneskerettighetene og den grunnleggende religionsfrihet. For kirken hører dette også med i kampen mot urettferdighet og forskjellsbehandling. Når en ser at det begås urett, har en også en forpliktelse til å si ifra og varsle.

Det er nå behov for å utvikle en kultur som ikke godtar denne uretten, og som står opp for dem som trenger andres stemmer. Uten disse stemmene skapes det lett en kultur som aksepterer urett og forskjellsbehandling, både i kirke og samfunn. I dette arbeidet har Den norske kirke et særskilt ansvar.

Del 13: En bærekraftig kirke

Målsettingen med boka er å vise at mennesker med utviklingshemming hører hjemme midt i lokalkirken, som fullverdige og selvfølgelige med-lemmer, med samme rettigheter og muligheter som alle andre. Samtidig viser boka at Den norske kirke har et klart og tydelig ansvar for å sikre at alle mennesker får en reell mulighet til likeverdig deltakelse, uavhengig av funksjonsevne. Dette hører med til kirkens kall og oppdrag i verden, og er basisen for alt kirkens arbeid. I en kirke for, av og med alle synliggjør lokalkirken hva kirke er, og i dette synliggjøres evangeliet.

Gjennom kirkens egne dokumenter og vedtak, fra Kirkemøtet og Kirkerådet, bekrefter kirken at alle mennesker er en selvsagt del av kirkens fellesskap. Det samme bekreftes i kirkens bekjennelsesskrifter og i skriftmaterialet. Lokalkirkens utfordring er at mange opplever at dette ikke gjenspeiles i kirkens praksis; i gudstjenesten, i menighetsarbeidet og i holdninger.

Kirke for, av og med alle er tydelig underkommunisert i lokalkirke og lokalsamfunn. Når enkeltmennesker og «grupper», og deres nærmeste, ikke oppfatter at de hører med i lokalkirken som alle andre, har kirken en kommunikasjonsutfordring. Det er derfor nå et stort behov for kirken å tale overtynlig, slik at både ansatte, frivillige og det enkelte kirkemedlem får under huden at lokalkirken er en kirke for, av og med alle.

Å skape en kirke for, av og med alle er ikke en dimensjon blant flere, det ligger i selve hovedoppdraget og må meisles ut i trosopplæringen, i konfirmasjonsforberedelsen, i barne- og

ungdomsarbeidet, og i enhver gudstjeneste og samling i menighetens regi. Samtidig som det hører hjemme i biskopens og prostens ledelse av prestetjenesten. Kirke for, av og med alle må alltid være i fokus, det kan aldri komme i bakgrunnen av andre strategier og gjøremål, men synliggjøres i alle planer og strategier. Det er sagt av flere, at en kirke uten mennesker med nedsatt funksjonsevne, selv blir en kirke med nedsatt funksjonsevne. Min erfaring er at dette ikke bare er et interessant utsagn, men er uttrykk for en grunnleggende sannhet.

I boka har jeg vist at mennesker med utviklingshemming hører med i det store «VI» i lokalkirken. Samtidig er mennesker med utviklingshemming veivisere i arbeidet med å bygge en kirke hvor ingen settes utenfor. Derfor må også lokalkirken være den mest fargerike og mangfoldige fellesskapsarena som finnes i lokalmiljøet. Her lærer vi hverandre å kjenne på kryss og tvers av funksjonsevne, livssituasjon, utrustning, etnisk bakgrunn, alder, legning, måter vi uttrykker livet på, kulturbakgrunn og status. Det unike med kirken og gudstjenesten er at her er alle likeverdige, og alle gis like muligheter for deltakelse og tilhørighet. En slik kirke blir også et kraftsenter i lokalsamfunnet. Da kan vi med rette bruke uttrykket: «**Mer himmel på jord**».

Sluttreplikk

Det er et tankekors at det må argumenteres så grundig for at mennesker med utviklingshemming skal få sin rettmessige og selvfølgelig plass i lokalkirkens fellesskap. Egentlig skulle det være nok å henvise til det dobbelte kjærlighetsbud. Jeg kan ikke skjønne annet enn at en kirke for, av og med alle, kommer som en konsekvens av disse ord fra Jesus:

*Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand. Dette er det største og det første budet. Men det er et annet som er like stort: Du skal elske din neste som deg selv. På disse to budene hviler hele loven.*²⁵⁹

259 Det dobbelte kjærlighetsbud Matt. 22,34.- 40.

Spørsmål til samtale

Boka er godkjent av Kristelig Studieforbund. Grupper og kurs som benytter boka kan søke om statsstøtte til studiearbeid. Les mer på www.k-stud.no. Eller ta kontakt på: tlf 400 00 510, e-post. post@k-stud.no

Som utgangspunkt for samtalene i en studiegruppe, utfordres deltakerne til å svare på spørsmålet som reises allerede i bokas forord. Dette handler om hvilket inn-steg en har når en leser boka:

Kan du bekrefte at mennesker med utviklingshemming hører hjemme midt i kirkens fellesskap, på lik linje med andre?

Vil du ut ifra din tjeneste eller posisjon bidra til at mennesker med utviklingshemming får mulighet til å være en naturlig del av lokalkirkens fellesskap på alle nivåer: i trosopplæring, i konfirmasjon, i ungdomsarbeid, i menighetsfellesskap og i de ordinære gudstjenester?

Samvær 1 (del 1, 2, 3 og 4.)

Inngangsporten til tema:

Har dere behov for å bearbeide deres holdninger til mennesker med utviklingshemming?

Hvordan kan dere og deres omgivelser bli trygge i møte med mennesker med utviklingshemming?

Hva hindrer mennesker med utviklingshemming i å være ordinære med-lemmer i deres menighet?

Er dere villig til å bidra til å bygge en menighet som i praksis er en kirke for, av og med alle?

Hva vil være deres bidrag i dette arbeidet?

Samvær 2. (del 5 og 6)

Hvor alle er likeverdige:

Gjør deres menighet forskjell på folk i dag?

Hvordan kan dere motvirke at menigheten gjør forskjell på folk?

Hvilke konsekvenser får det for fellesskapet i menigheten at ethvert menneske er skapt i Guds bilde?

Hvordan utvikle en kultur hvor vi trenger hverandre og hvor alle har sitt å bidra med?

Hva vil det i praksis si å leve i et likeverdig forhold i menigheten?

Samvær 3. (del 7, 8 og 9)

Med samme utgangspunkt:

Hvilken konsekvens får det for forståelsen av troen at ingen mennesker er i stand til å søke Gud?

Hvilken konsekvens får det for forståelsen av troen at alt som har med tro å gjøre, er Guds verk?

Hvilken konsekvens får denne trosforståelsen for hvordan vi ser på og behandler hverandre?

Hvordan tolker dere uttrykket *mennesker med dyp utviklingshemming er veivisere i troens verden?*

Samvær 4. (del 10)

Troens under:

Hvordan vil du med egne ord uttrykke hva som ligger i at evangeliet er «Guds kraft til frelse for hver den som tror»?

Hvordan vil du med egne ord uttrykke hva det vil si å være rettferdiggjort for Kristi skyld?

Hvordan vil du beskrive hva som skjer med oss i dåpen?

Hvilken konsekvens får det for menighetens arbeid at alle som døpes, blir en del av menigheten?

Samvær 5. (Del 11)

Sammen i en kirke for, av og med alle:

Det hellige ansvaret som både foreldrene, fadderne, lokalmenigheten og hele kirken får del i ved dåpen, avsluttes med:

«så hun/han kan leve og vokse i den kristne tro». Hva ligger i dette ansvaret? ?

Hvilke konsekvenser får dette for synet på gudstjenesten og forkynnelsen?

Hvorfor er nattverden så viktig i den døptes liv?

Hva ligger i begrepet «gudstjenestediakoni», og hvorfor er dette så viktig?

Hvordan kan dere være med å skape en gudstjeneste for, av og med alle?

Samvær 6. (Del 12. og 13.)

Sammen om å bygge en kirke for, av og med alle!

Hvordan kan dere bidra til at samhandlingen mellom lokalkirken og den lokale helse- og omsorgstjenesten kan fungere godt?

Hva mener dere må ligge i begrepet *mer himmel på jord*?

Hva ligger i uttrykket «uten mennesker med nedsatt funksjonsevne, blir kirken selv en kirke med nedsatt funksjonsevne»?

Hvorfor tror dere det er så vanskelig å realisere en kirke for, av og med alle, hvor mennesker med utviklingshemming er likeverdige med-lemmer?

Litteratur:

- Aarek, Hans Eirik; Devig, Tom og Lende, Leif Kåre. *Mer omsorg. Perspektiver på vernepleiefaget: Festskrift til Rogaland Vernepleierhøgskole ved 30-årsjubileet*. Nærland: Rogaland Vernepleierhøgskoles skriftserie nr. 1, 1999.
- Brekke, Gunnar og Thorsrud, Orvar. *Fra statlig armod til samfunnsansvar; samordningsrådet gjennom 50 år*. Søgne, Samordningsrådet (SOR) 2001.
- Dansk Tidsskrift for teologi og kirke. *Temanummer: Kirken og de handicappede*. Nr. 02 – 2014. 41. årgang.
- Dahle, Sølvi og Torgauten, Tor Ivar (red.). *Helt med: I samme fellesskap, uavhengig av funksjonsevne*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2015.
- Dahle, Sølvi og Torgauten, Tor Ivar (red.). *Utviklingshemning og tros- og livssynsutøvelse: rettigheter og tilrettelegging*. Oslo: Universitetsforlaget, (2010) 2. opplag 2011.
- Danielsen, Odd Bjørnar. *Bilder fra mitt liv: En bok om og av Odd Bjørnar Danielsen*. Boka er skrevet ved voksenopplæringen i Porsgrunn, 1996.
- Dalen, Monica. *Så langt det er mulig og faglig forsvarlig: Inkludering av elever med spesielle behov i grunnskolen*. Oslo: Gyldendal Akademisk, (1977) 4. utgave 2006.
- Ekeberg, Torill Rønsen. *Til ensomhet? Tanker og forskning om integrering av psykisk utviklingshemmede*. Utgitt av PP-tjenestens materiellservice: Monografi nr. 23-1996.

- Kompendium for En kirke for alle. Etterutdanningskurs for kirkelig ansatte. Rogaland vernepleierhøgskole. 2000.
- Fjermeros, Halvor. *Åndssvak: Et bidrag til sentralinstitusjonens og åndssvakeomsorgens historie*. Oslo: Universitetsforlaget, 2009.
- Giertz, Bo. *Romarbrevet*. Pro Caritate. Uddevalla 1977.
- Gjør det så enkelt som mulig. Tipshefte om Individuell plan. Helsedirektoratet. 04/2008.
- Gudstjeneste med veiledninger: Den norske kirke*. Oslo: Eide forlag, 2020.
- Hansen, Karstein M. «Gud kjenner ikke til normale mennesker – et teologisk foredrag. I: Heftet «Utviklingshæmmede og kirke». Rapport fra nordisk konferanse 18.–21. marts 199? på Hotel Fyrklitt, Hirtshals. (Folkekirikens Pædagogiske Institut, Danmark.)
- Häggglund, Bengt. *Teologiens historie; En dogmhistorisk översikt*. Lund: LiberLäromedel, 1978.
- Hegstad, Harald. *Dåpen: En nådens kilde*. Oslo: Verbum Akademisk, 2019.
- Hegstad, Harald. *Den virkelige kirke: bidrag til ekklesiologien*. Bergen: Fagbokforlaget, (2009) 6. opplag, 2015.
- Hegstad, Harald. *Gud, verden og håpet: innføring i kristen dogmatikk*. Oslo: Lunde forlag, 2015.
- Heilesen, Lars Nymark (red.) *Kirken og mennesker med særlige behov – menneskesyn og teologi*. Fredriksborg: Eksistens forlag, 2018.
- Hope, Leiv Sigmund (red.) *Det norske diakonforbund – gjennom 100 år*. Oslo: Det norske diakonforbund. 2015.
- Individuell plan 2010. Veileder til forskrift om individuell plan. Helsedirektoratet.1/2010.

- Johansen, Arne-Johan. *Fra dårekiste til normalisert omsorg, En vandring gjennom omsorgshistoria for mennesker med psykisk utviklingshemning*. Harstad: Høgskolen i Harstad skriftserie, 1996.
- Jensen, Oddvar. *Katekismens teologi. En innføring i Luthers Katekismer*. Oslo: Credo forlag 1994.
- Jørgensen, Frank Ulmer og Jensen, Anette (red.) *En glempt dimensjon – utviklingshæmmedes religiøsitet*. Fredriksberg: Materialecentralen, 1995.
- Kritisk Forum for praktisk teologi. Temanummer: Kirken og de utviklingshæmmede. Marts 2014, 135. Anis forlag.
- Lillehaug, Trine. *Kirkens møte med mennesker med psykisk utviklingshemning i lys av HVPU-reformen. En kartlegging av perioden 1985–95*. Utdrag.
- Mæland, Jens Olav (red.) *Konkordieboken. Den evangelisk-lutherske kirkens bekjennesskrifter*. Oslo: Lunde forlag, (1985) 5. opplag 2020.
- Lid, Inger Marie og Solevåg, Anna Rebecca (red.) *Religiøst medborgerskap: Funksjonshemming, likeverd og menneskesyn*. Cappelen Damm Akademisk 2020.
- Lønnebo, Martin. *Veven. Den store treningsboken for sjelen*. Oslo: Verbum spiritualitet, 2003. (Oversatt fra svensk. Verbum förlag, Stockholm 2000.)
- Magerøy, Lars Inge. *Da Norge ble luthersk. Fra Martin Luther til Hans Nielsen Hauge*. Oslo: Luther forlag, 2020.
- Magerøy, Lars Inge. *Munken som endret Europa*. Reformatoreren Martin Luther. Oslo: Luther Forlag, (2016) 3. opplag 2017.
- Mjaaland, Marius Timmann. *Systematisk teologi*. Oslo: Verbum Akademisk, (2017) 3. opplag 2018.
- Moland, Einar. *Den augsburgske konfesjon*. Oversatt. Cappelen Forlag a.s. Oslo 1969

- Moe, Olaf. Brevet til romerne. Fortolket av Olaf Moe. Aschehoug & CO. Oslo 1948.
- Moe, Olaf. *Paulus' brev til efeserne. Innledet, oversatt og fortolket.* Aschehoug & CO., Oslo 1956.
- Owren, Thomas og Linde, Sølvi (red). *Vernepleiefaglig teori og praksis – sosialfaglige perspektiver.* Oslo: Universitetsforlaget, (1. utgave 2011)2020
- Prenter, Regin. *Skabelse og genløsning: Dogmatikk.* København: G.E.C. Gads forlag, 1975 (1967)
- På lik linje. Åtte løft for å realisere grunnleggende rettigheter for personer med utviklingshemming.* NOU Norges offentlige utredninger 2016;17.
- Reinders, Hans S. (editor) *The Paradox of Disability. Responses to Jean Vanier and L'Arche Communities from Theology and the Sciences.* Cambridge: B. Eerdmans Publishing Co, 2010. m.
- Samhandling mellom helse- og omsorgstjenesten og tros- og livssynssamfunn. Den som mottar helse- og omsorgstjenester har også rett til å utøve sin tro eller sitt livssyn – alene og i fellesskap med andre, Utgitt av Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn i samarbeid med Helsedirektoratet. Oslo. Utgitt 11/2013.
- Torgauten, Tor Ivar. *Berørt, begeistret og fornyet! Å gi plass for bibelfortellingen.* Oslo: IKO forlaget, 2017.
- Timmann Mjaaland, Marius. Systematisk teologi. Verbum 3. opplag 2018.
- Torgauten, Tor Ivar. *Sammen skal vi bygge menighet: når menn- esker med utviklingshemming blir kirkens veiledere.* Oslo: Verbum, 2006.
- Trædal, Lasse. Norske sjøfolk forteller. Sjømannsopplevelser fra 1950 til våre dager.

- Tuvelius, Dag. Bilder av mej. Att möta förståndshandikapp. Verbum Stockholm 1988.
- Tilværelsens gave. Kalt til å være kirke av alle og for alle.* (World Council of Churches and EDAN.) Norges kristne råds skriftserie - nr. 20. Oslo 2017.
- Øystese, Ole. Brevet til galaterne. Lutherstiftelsens forlag/Lunde forlag. Oslo, 1973.
- Utnem, Erling. *Der det nye livet lever.* Oslo: Luther forlag, 1997.
- Vanier, Jean. *Den brutte kroppen. Veier til helhet.* Oslo: Verbum forlag, 2003.
- Vesterås, Thomas og Aas, Sigmund. Skammens historier. Cappelen Damm, 2014
- Yong, Amos. *The Bible, Disability, and The Church. A new vision of the people of God.* William. B. Eerdmans Publishing Cop. Cambridge 2011.
- Yong, Amos. *Theology and Down Syndrom; Reimagining disability in late modernity.* Waco, Texas: Baylor University press, 2017

Kjennetegnet på en kristen kirke er at den består av et mangfold av forskjellige mennesker. I dette mangfoldet hører også mennesker med utviklingshemming med, som likeverdige medlemmer midt i kirkens gudstjenester og menighetsfellesskap. Den norske kirke har som oppdrag å skape en slik kirke. En kirke som ikke åpner opp kirkedørene på vidt gap og gjør slik at alle kan delta på en likeverdig måte, blir i praksis mer en karikatur av en kirke.

Boka tar utgangspunkt i den lutherske lære, og viser hvordan den lutherske kirkeforståelse legger grunnlaget for en kirke for, av og med alle. Sentralt i dette ligger at selv troen og troens liv er et Guds verk med oss og i oss, og ikke noe mennesket får til av egen kraft eller fornuft. Boka utfordrer kirken til å gå inn i en fornyelsesprosess, ved å rive ned de gjerdene som hindrer deltakelse og bygge opp en kirke hvor alle medlemmer har sin likeverdige plass.

Tor Ivar Torgauten (1954) er pensjonert prest, og han arbeidet som spesialprest i Den norske kirke i perioden 2001–2020. Som spesialprest hadde han ansvar for å inkludere mennesker med utviklingshemming i kirken. Han har tidligere skrevet flere bøker og artikler om tematikken. I sitt arbeid hadde han også et utstrakt samarbeid med øvrige tros- og livssynssamfunn og med de offentlige etater.



ISBN 978-82-300-2542-0



9 788230 025420